

147725

TC
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**KÜRESELLEŞMENİN EMEK PİYASALARI ÜZERİNE
ETKİSİ:
TÜRKİYE İMALAT SANAYİ ALT SEKTÖRLERİNİN EMEK
TALEBİ ESNEKLİĞİNİN BULUNMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Necip Özgür İYİLİKÇİ

Danışman

Doç. Dr. Nihal KARGI

Denizli, 2004

TC
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**KÜRESELLEŞMENİN EMEK PİYASALARI ÜZERİNE
ETKİSİ:
TÜRKİYE İMALAT SANAYİ ALT SEKTÖRLERİNİN EMEK
TALEBİ ESNEKLİĞİNİN BULUNMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Necip Özgür İYİLİKÇİ

Danışman

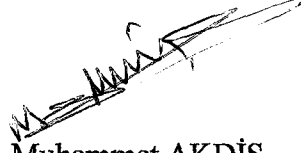
Doç. Dr. Nihal KARGI

147725

Denizli, 2004

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu çalışma, İktisat Anabilim Dalı'nda jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

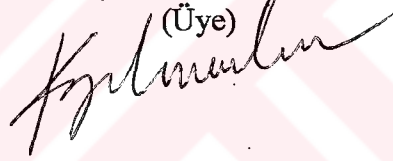

Prof. Dr. Muhammet AKDIŞ
(Başkan)

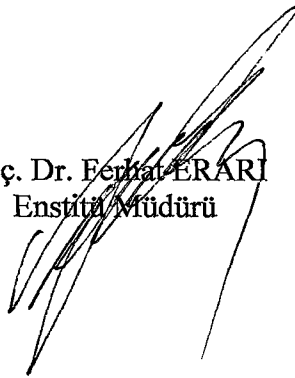
Doç. Dr. Nihal KARGI
(Danışman Üye)

Yard. Doç. Dr. Ekrem KARAYILMAZLAR
(Üye)

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun
16.09.2004 tarih ve 1514 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ferhat ERARI
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Küreselleşme süreci sıradan bir insanın hayatını bile etkiler hale gelmiştir. Dünya hızla küreselleşmekte, hayata bakışımızdan düşüncelerimize gelecekle ilgili planlarımızdan bugün için yaptığımız değerlendirmelere hatta geçmiş sorgulamamıza kadar bir yığın düşünce, bilgi, algılama biçimi etrafımızda uçuşmaktadır. Bizim yapmamız gereken bu uçuşan bilgileri kendi uzmanlaştığımız alanlar doğrultusunda içimizde özümsemek ve elimizden geldiğince paylaşmaktır. Bu çalışmada da küreselleşme sürecinin Türkiye tekstil ve gıda sektöründeki etkisi üzerinde çalışılmıştır.

Çalışma boyunca desteklerini hissettiğim başta sayın danışmanım Doçent Doktor Nihal Kargı olmak üzere tüm hocalarıma, tüm arkadaşlarıma, aileme ve tüm Pamukkale Üniversitesi çalışanlarına teşekkür ederim.

ÖZET

Küreselleşme süreci ekonomileri, piyasaları hızla etkileyen toplumları ise yeni toplumsal standartlar koyarak dönüştüren bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Küreselleşme ekonomik olarak şu göstergelere sahiptir. Birinci olarak ticaret hacmi önemli oranda artmıştır, ikinci olarak doğrudan yabancı yatırımların artması, spekülâtif sermayenin sınırlar ötesindeki dolaşımı, sermaye ve emeğin hareketliliği sonucu küresel mal ve hizmet piyasalarının, emek piyasalarının önemli ölçüde birbirine yakınsaması gerçekleşmiştir. Emek piyasalarının birbirine yakınsaması gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde emek piyasası koşullarını birbirinden bağımsız bir süreç içinde değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır.

Küreselleşmenin emek piyasaları üzerindeki etkisini analiz edebilmek için küreselleşme sürecini ekonomik açıdan ifade etmek gerekmektedir. Ekonomik Küreselleşme serbest ticaretin yaygınlık kazanması sonucu ticaret hacmindeki artış, mal ve hizmet piyasalarının, fiyatların, ücretlerin ve çalışma koşullarının birbirine yakınsaması ile karakterize edilebilir.

Bu çalışma Türkiye imalat sanayii alt sektörlerinden tekstil ve gıda sektörünün ticari liberalizasyon sonucu artan ihracat ve ithalat hacimlerinin kendi emek piyasalarına etkilerinin analizidir.

Bu çalışmada amaçlanan diğer imalat sanayii alt sektörlerinin nazaran dışa daha fazla entegre olmuş tekstil ve gıda sektöründe emek talebini belirleyen değişkenlerin belirlenmesini ve bir regresyon modeliyle bu sektördeki emek talebinin ticaret teorilerine ve emek piyasası teorilerine destek verip vermediğinin saptanmasıdır.

Özgür İYİLİKÇİ

ABSTRACT

Globalization is a kind of process in which national economies, national markets are highly influenced by this and it transforms the societies by imposing certain standarts. Globalization process has some economic indicators. The first indicator is growing trade volume due to liberalization of trade regimes of countries. the second indicator is the increase in foreign direct investment and the third one is the spread of speculative capital all over the world. All of these indicators show that the markets for goods and services and labors in different countries become more integrated and converge each other. As a result of this process what is happening in one nation market can not be understood without understanding what happened in other nations markets.

To analyze the effect of globalization on labour markets it is necessary to define globalization in economic terms. This definition become more meaningfull, when we treat globalization as an increase in trade volume via liberalization of trade regimes of countries. With the aid of this definition the effect of globalization on different labor markets can easily be determined.

This study is the analysis of export and import volumes of turkish textile and food industries on their labor markets.

The purpose of the study is to find some variables that determine labour demand in textile and food industry and then to determine to what extent this labor demand and its determinants coincide with the economic theory.

Özgür İYİLİKÇİ

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No:</u>
ÖNSÖZ.....	I
ÖZET (Türkçe).....	II
ÖZET (Yabancı Dil).....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	IX
TABLolar DİZİNİ.....	X
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM KÜRESELLEŞME

1.1 Küreselleşmenin Tanımı	3
1.2 Küreselleşmenin Tarihi.....	5
1.2.1 Mutlakıyetçi Yaklaşım: Küreselleşme ekonomik ilişkilerin ve düşüncenin evrimidir.....	5
1.2.1.1 Skolastik Düşüncede Küreselleşmenin İzleri.....	5
1.2.1.2 Merkantalist Düşüncede Küreselleşmenin İzleri.....	7
1.2.1.3 Klasik Yaklaşımda Küreselleşmenin İzleri.....	10
1.2.1.4 Marjinalci Yaklaşımda Küreselleşmenin İzleri.....	12
1.2.2 Göreceli Yaklaşım: Küreselleşme Yeni Aktörleri İle Yeni Kurumları İle Bağımsız Bir Süreçtir.....	13
1.2.2.1 Küreselleşme ve Teknolojik belirleyicilik.....	13
1.3 Mutlakıyetçi Yaklaşımı Benimseyen Küreselleşme Teorileri.....	15
1.3.1 Dünya sistemi Teorisi ve Dünya Polisiği Teorisi.....	15
1.4 Göreceli Yaklaşımı Benimseyen Küreselleşme Teorileri.....	16
1.4.1 Hiper Küreselleşmeciler ve Marksist Yaklaşım.....	16

1.5 Mutlakıyetçi ve Göreceli Yaklaşımdan Farklı Bir Bakış: Dönüşümcüler.....	17
1.6 İktisat Teorileri Açısından Küreselleşme.....	18
1.6.1 Küreselleşmenin Ekonomik İfadesi: Ticari Liberalizasyon.....	20
1.7 Temel Ticaret Teorileri (Ricardian Model).....	21
1.8 Temel Ticaret Teorileri (Heckscher–Ohlin Model).....	22
1.9 Küreselleşmenin Ekonomik Etkileri.....	25
1.9.1 İstihdam Üzerindeki Etkileri.....	25
1.9.2 Yabancı Sermaye Üzerindeki Etkileri.....	30
1.9.3 Büyüme Üzerindeki Etkileri.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE EMEK PİYASALARI

2.1 Emek Piyasası Teorisi.....	34
2.1.1 Emek Arzı Teorisi.....	34
2.1.1.1 Emek Gücü ve Emek gücüne Katılım oranı.....	35
2.1.1.1.1 Bireysel Emek Arzı ve Emek gücüne Katılım Kararı.....	36
2.1.1.1.2 Aile içindeki Bireyin Emek Arzı ve Emek gücüne Katılım kararı..	37
2.1.1.1.3 Emek Talebindeki Değişimin Emek Arzı Üzerindeki Etkisi.....	40
2.1.1.2 Çalışma Saatleri ve Efor Arzı.....	42
2.1.1.2.1 Çalışma Saati Tercih Teorisi	44
2.1.1.3 Transfer Ödemeleri ve Emek Arzı Üzerindeki Etkisi.....	48
2.1.1.3.1 Kısa ve Uzun Dönem Emek Arz Eğrisi.....	48
2.1.2 Emek Talebi Teorisi.....	50
2.1.2.1 Kısa Dönem Emek Talebi.....	51
2.1.2.2 Uzun Dönem Emek Talebi.....	52
2.1.3 Emek Talebi Esnekliği.....	53
2.2 Küreselleşme Sürecinin Emek Piyasaları Üzerindeki Etkisi.....	55
2.2.1 Emek Piyasaları Üzerindeki Genel Etkisi.....	55
2.2.1.1 Küreselleşme Sürecinin Gelişmiş Ülke Emek Piyasaları Üzerindeki Genel Etkisi.....	56

2.2.1.1.1 Kurumsal Değişiklerin Ücret Eşitsizliğindeki Etkisi.....	58
2.2.1.1.2 Teknolojinin Rolünün Ücret Eşitsizliği Üzerinde Etkisi	58
2.2.1.1.3 Uluslar arası Ticaretin Gelişmiş Ülke Emek Piyasalarında Ücret Eşitsizliği Üzerinde Etkisi.....	59
2.2.1.2 Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülkelerin Emek Piyasaları Üzerindeki Genel Etkisi.....	68
2.2.2.Küreselleşme Sürecinin Emek Piyasası Üzerindeki Özel Etkileri.....	70
2.2.2.1 Küreselleşme Sürecinin Emek Arzı Üzerindeki Etkisi.....	70
2.2.2.1.1 Gelişmiş Ülkelerde Vasıflı ve Vasıfsız İş gücünün Küresel Ekonomiye Katılım Oranı	70
2.2.2.1.2 Gelişmekte Olan Ülkelerde Ucuz Emek Kullanımı.....	71
2.2.2.1.2.1 Kadın ve Çocuk Emeginin Yaygınlaşması.....	71
2.2.2.1.3 Gelişmiş Ülkelerde Vasıflı Emeye Olan Talep Artışının Emek Arzı Üzerindeki Etkisi.....	72
2.2.2.1.3.1 Beyin Göçü ve Gelişmiş Ülkede Artan Kalifiye Çalışabilir Nüfus.....	72
2.2.2.1.3.2 Beşeri Sermayenin Artan Önemi Daha Nitelikli Çalışabilir Nüfus Potansiyeli Yaratılması.....	73
2.2.2.1.3.3 Devletlerin Eğitim ve Sağlık Harcamaları.....	73
2.2.2.2 Küreselleşme Sürecinin Emek Talebi Üzerindeki Etkisi.....	73
2.2.2.2.1 Emek Piyasası Esnekliğinin Emek Talebi Üzerindeki Etkisi.....	73
2.2.2.2.2 Emegın ve Sermayenin Küreselleşmesi ve Talep Üzerindeki Etkisi.....	74
2.2.2.2.3 Küresel Üretim Tarzındaki Değişimin Gelişmiş ve Gelişmekte olan Ülkelerde Emek Talebi Üzerindeki Etkisi.....	74
2.2.2.3 Küreselleşme Sürecinin Emek talebi Esnekliği Üzerindeki Etkisi.....	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞMENİN TÜRKİYE TEKSTİL VE GIDA SEKTÖRÜNE ETKİSİ

3.1 Dünya Ticaret Anlayışındaki Değişim.....	77
3.2 Heckscher-Ohlin Teorisinin geçerliliği.....	78
3.3 Küreselleşme ve Bölgecilik.....	78
3.4 Avrupa Birliği ve Bölgesel Ticari Entegrasyon.....	79
3.4.1 Avrupa Birliği İçinde Gelişen Yeni Ticaret Anlayışı.....	79
3.4.1.1 Endüstriler Arası Ticaret.....	79
3.4.1.2 Endüstri İçi Ticaret.....	80
3.5 Gümrük Birliği ve Türkiye Üzerindeki Ekonomik Etkileri.....	81
3.6 Türkiye Tekstil Sektörü.....	84
3.6.1 Türkiye Tekstil Sektörü ve Uzmanlaşma.....	85
3.7 Tekstil Sektörü Performansı ve Tekstil Sektörünü Etkileyen Faktörler.....	86
3.7.1 AB’de Etkileyen Faktörler.....	86
3.7.1.1 AB İçinde Gelişen Endüstri İçi Ticaret.....	88
3.7.1.2 Serbest Ticaret Antlaşmaları.....	89
3.7.2 Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye Tekstil Sektörü.....	89
3.7.2.1 Çin’in Etkisi.....	89
3.7.3 Gelişmiş Ülkelerdeki Gelişmeler ve Türkiye Tekstil Sektörü.....	90
3.7.3.1 Faktör Fiyatlarının Yakınsaması.....	91
3.8 Türkiye Gıda Sektörü ve Türkiye’nin değişen karşılaştırmalı üstünlüğü.....	92

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE TEKSTİL VE GIDA SEKTÖRÜNDE İSTİHDAMI BELİRLEYEN ŞARTLAR

4.1 Tekstil Sektörü İçin Emek Talebi Fonksiyonunun Modellenmesi.....	96
--	----

4.2 Gıda sektörü için emek talebi modeli.....102

Sonuç..... 107

Kaynakça..... 112

Ekler..... 117

Özgeçmiş..... 122

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1 İş Gücüne Katılım Eğrisi.....	36
Şekil 2.2 Bir Aile Bireyinin Çalışması Durumunda Diğerlerinin Aile Bireylerinin İş Gücüne Katılım Eğrisi.....	39
Şekil 2.3 Gelir ve Boş Vakit Arasında Maksimum Seçilim Eğrisi.....	45
Şekil 2.4 Çalışma Saatlerinin Uzun Dönem Arz Eğrisi.....	48
Şekil 3.1. Tekstil ve Gıda Sektörünün Sınıflandırılması.....	83

TABLolar DİZİNİ

Tablo 3.1 Amerika Birleşik Devletleri için endüstri İçi ticaret indeksi.....	77
Tablo3.2 :Türkiye'nin Dış Ticareti ve AB'nin Payı.....	79
Tablo 3.3: Türkiye'nin Dış Ticaretinin Ülke Gruplarına Göre Dağılımı.....	80
Tablo 3.4: Türkiye'nin AB ile Ticaretinin Sektörel Dağılımı.....	84
Tablo 3.5:Türkiye'nin AB ile Ticaretinin Mal Gruplarına Göre Dağılımı.....	85
Tablo 4.1 Tekstil Sektörü Regresyon Sonuçları.....	97
Tablo 4.2 Tekstil Sektörü Regresyon Sonuçları (Trend Değişkenli).....	98
Tablo 4.3 Gıda Sektörü Regresyon Sonuçları.....	103

GİRİŞ

Küreselleşme olgusu; son yıllarda literatürde bahsi en çok geçen olgulardan bir tanesidir. Bunun sebebi küreselleşme olgusunun hayatın her alanında derin izler bırakan bir süreç olmasıdır. Bu durum özellikle sosyal bilimler alanında yapılan çalışmaların, olayları ve ilişkileri analiz ederken küreselleşme olgusundan bağımsız değerlendirmeler yapmasını güçleştirmektedir.

Küreselleşme süreci üç önemli ekonomik göstergeye sahiptir. Bunlardan birincisi; ticari liberalizasyonla beraber ülkeler arası ticaret hacminin artmasıdır. İkincisi; doğrudan yabancı sermaye miktarındaki artıştır. Üçüncüsü ise finansal serbestleşme sonucu spekülâtif sermayenin dünya ölçeğinde artan hareketliliğidir. Küreselleşmenin bu ekonomik göstergeleri ülkeler arasında mal ve hizmet piyasalarını, finans piyasalarını ve emek piyasalarını birbirine gün geçtikçe daha fazla yakınlaştırmaktadır.

Bu çalışmada da özellikle ticari liberalizasyon sonucu ülkeler arasında artan ticaret hacminin farklı ülkelerin emek piyasalarında yarattığı etkiler, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler penceresinden incelenecektir. Bu bağlamda ticari liberalizasyonla beraber Türkiye imalat sanayii alt sektörlerinden olan tekstil ve gıda sektöründe ihracat ve ithalat rakamlarındaki değişim ve bu değişimin bu sektörlerin emek piyasalarında doğurduğu etkiler küreselleşme etkisi olarak çalışma kapsamına alınacaktır. Bu çalışmada tekstil ve gıda sektörünün seçilmesinin sebebi; bu sektörlerin Türkiye’de belli dönemler itibarıyla dışa en fazla entegre olmuş sektörler olmaları dolayısıyladır.

Birinci bölümde küreselleşmenin genel bir tanımı yapılarak bu sürecin oluşum mantığına ve çıkış noktasına dair farklı teori ve yaklaşımlar incelenecektir. Bu farklı yaklaşımların incelenmesinden sonra küreselleşme sürecinin ekonomik göstergesi olarak ticari liberalizasyon ve liberalizasyonun sağladığı ülkeler arası artan ticaret hacmi temel alınacaktır. Ticari liberalizasyonun yaygınlaşması sonucu ülkeler arasında ticaret hacminin artması ve bu artışın ülkelerin piyasalarında bıraktığı etkiler temel ticaret teorileri ekseninde açıklanacaktır. Bu ticaret ilişkisinin farklı piyasalar özellikle emek piyasaları üzerindeki etkisine kısaca değinilecektir.

İkinci bölümde emek piyasası teorisi incelenecektir. Emek piyasası teorisi, emek arzı ve emek talebi teorisi bağlamında incelenecektir. Küreselleşme sürecinin ticari liberalizasyonla beraber emek arzı ve emek talebi üzerindeki etkisi de bu bölümde incelenecektir. Ticari liberalizasyonla beraber artan ticaret hacminin ve ticari ilişkinin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin emek piyasalarındaki etkisi ve bireylerin emek arzına katılım kararlarının belirlendiği süreçler ve girişimcilerin emek talebini belirlediği süreçler çalışmanın bu bölümünde incelenecektir.

Üçüncü bölümde küreselleşme ve ticari liberalizasyonun Türkiye imalat sanayii alt sektörlerinden olan tekstil ve gıda sektörlerinin emek piyasaları üzerindeki etkisini belirlemeden önce tekstil ve gıda sektörü dünü ve bugünüyle değerlendirilecektir. Tekstil ve gıda sektörünün ihracat ve ithalat rakamları ve bu rakamların belirlendiği ekonomik, sosyal, politik konjonktür ele alınacaktır.

Dördüncü bölümde Türk tekstil ve gıda sektöründe emek talebini belirleyen değişkenler incelenecektir. Emek talebini belirleyen değişkenlerin modele koşulmasıyla bu sektörlerdeki emek talebini açıklamadaki rolü incelenecektir. Türkiye imalat sanayi alt sektörlerinden olan Tekstil ve Gıda sektörü dönemler itibariyle sağladığı ihracat ve ithalat rakamları ile dışa en fazla entegre olmuş sektörlerdir. Bu derecede bir dışa açıklık; bu sektörlerin emek talebini belirleyen önemli bir faktöründe yine bu sektörlerdeki ihracat ve ithalat rakamları olmasını da beraberinde getirmektedir. Böylece ticari liberalizasyonla beraber gelişen ithalat ve ihracat rakamları bu sektörlerdeki emek talebinin belirleyicilerinden biri olarak gözükmektedir. Bu çalışma tekstil ve gıda sektörlerinin emek piyasaları üzerindeki küreselleşme etkisini; ithalat ve ihracat rakamlarının bu piyasalardaki istihdam oluşturma becerisini ölçmeyi basit bir regresyon modeli ile ölçmeye çalışan bir çalışmadır. Regresyon sonuçlarının yorumları ve değerlendirilmesi de dördüncü bölümde incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME

1.1 Küreselleşmenin Tanımı

Küreselleşme en teknik tanımıyla artan ticaret hacmi, mal ve hizmetlerin sınır ötesi hareketliliği ve ticaretin yarattığı; devletlerin artan karşılıklı ekonomik ve politik bağımlılığı ve ülkelerin emek ve mal piyasalarını birbirine daha fazla eklemlediği bir süreç olarak değerlendirilmektedir¹. Küreselleşme süreci çoklarınınca; yeni bir sosyolojik, kültürel ve ekonomik bir olgu olarak görülmekle birlikte, tarihe göz attığımızda global ölçekte ekonomik ilişkilerin benzer bir süreçten geçtiği de iddia edilmektedir. Bu iki farklı küreselleşme sürecinin etkileri ve yansımaları karşılaştırılırsa ulaşacağımız yargı şu an yaşamakta olduğumuz sürecin toplumlar, ekonomiler ve insan davranışları üzerinde çok daha derin, kalıcı, değişimi zor izler bıraktığı gerçeğidir. Teknolojinin ulaştığı düzey, özellikle ulaşım ve iletişim olanaklarının çeşitlenmesi, ve maliyetlerindeki göreceli düşüş, bu sürecin tüm yerküreyi sarmasına imkan vermiştir ve bu sürece hız katmaktadır. Fakat sadece bilim ve teknoloji alanında kaydedilen gelişmeleri küreselleşme sürecinin tek belirleyicisi olarak görmemek gerekir. Ekonomiler arası, toplumlar arası hatta bireyler arası ilişkilerde teknoloji vasıta rolü görür. Daha önce kuralları konmuş, kurumları oluşturmuş, ekonominin pratiğinden kaynaklanan doğruların varlığı, ve teorik zeminde yapılan düşünsel katkı; küreselleşme sürecinin hızlanmasının hukuki, ideolojik ve psikolojik altyapısını hazırlamıştır.

Küreselleşme süreci hayatın her alanında derin izler bırakan bir süreçtir, ama bir çok konuda olduğu gibi bunu sürükleyen güç ekonomiktir. Küreselleşmenin ekonomik boyutu ile ilgilenmek aslında toplumsal, sosyal ve bireysel konularla ilgili yapılabilecek saptamalara da bizi götürür. Fakat yine de küreselleşme sürecine ve bu sürecin açıklanmasına katkı yapacak teori ve yaklaşımları özetle vermek çalışmanın daha derinlemesine yapılması gereken analizlerini de mümkün kılacaktır.

1.2 Küreselleşmenin Başlangıcı

Küreselleşme sürecini ortaya çıkaran ve hızlandıran faktörler arasında baş döndürücü teknolojik gelişme (teknoloji faktörünün) ve ekonomik düşüncenin evriminin (ideoloji faktörünün) yer alması küreselleşme sürecinin orijini konusunda farklı teori ve yaklaşımların literatürde yer almasını da beraberinde getirmiştir. Küreselleşme sürecini teknoloji faktörünün belirleyiciliği ile açıklamak küreselleşme sürecine farklı teori ve yaklaşımların getirilmesine yol açmıştır. Yine benzer bir mantıkla küreselleşme sürecini ekonomik ilişkilerin ve ekonomik düşüncenin evrimi ile açıklayan teori ve yaklaşımlar da teoride yer bulmaktadır. Küreselleşme sürecini teknolojik belirleyicilik ile açıklayan teorisyenlere göre küreselleşme çok eski zamanlarda başlamamıştır. Küreselleşmeyi ideoloji faktörü ile açıklayan yaklaşımlar ise küreselleşmenin mantığını çok eski zamanlara kadar gittiğini iddaa etmektedirler. Genel bir ayırım yapmak gerekirse küreselleşme sürecinin orijinine bakış iki farklı yaklaşımı da beraberinde getirmektedir. Birincisi mutlakıyetçi yaklaşımdır. İkincisi ise nispi yaklaşımdır. Nispi yaklaşım eski zaman düşünürlerinin ekonomik ve sosyal hayata ilgili düşüncelerinin bugünkü hakim düşünce ve eylemlere zemin teşkil edemeyeceğini iddia etmektedir. Bu da çok doğal bir olay olarak görülmektedir, çünkü geçmiş dönemdeki toplumsal yapı ekonomik ilişkiler günümüzden oldukça farklıdır. Geçmiş toplumlar günümüz modern kapitalist toplumların küçük bir versiyonu değildir. Bu ilkedен hareketle; günümüz toplumunun resmini çağlar öncesindeki papirüs kağıda çizmek mümkün gözükmemektedir. Mutlakıyetçi yaklaşım ise; toplumların ve ekonomik ilişkilerin evrimine inanır. Öncül filozofların ve düşünürlerin ekonomik ilişkileri, toplumsal yapıyı açıklayan düşünceleri önemlidir ve kesit bir zamanda yaşayan toplumun; onu takip eden kesit bir zamanda yaşayan topluma çok şey kazandıracağı inancı yaygındır.

¹ DeRosa D. (2000) *Globalization, trade liberalization, and goal attainment in developing countries.* (members.verizon.net/~vze4t2fm/br09.htm)

1.2.1 Mutlakıyetçi Yaklaşım: Küreselleşme Ekonomik İlişkilerin ve Düşüncenin Evrimidir

Mutlakıyetçi yaklaşımı benimseyen küreselleşme teorisyenlerine göre ortaçağ, merkantilist dönem ve klasik döneme ait her türlü politik ekonomik ve sosyal ilişkiyi günümüz küreselleşme sürecinde de gözlemleyebilmek küreselleşme sürecinin çıkış noktası hakkında bize ipuçları verebilmektedir. Bu sebeple bu gözlemi yapabilmek için ortaçağı tasvir eden skolastik düşünce; merkantalist dönemi tasvir eden merkantalist düşünce ve klasik dönemi tasvir eden klasik düşünce incelenecektir. Günümüz küreselleşme süreci ile bu dönemlerin benzerlik taşıdığı noktalar mutlakıyetçi yaklaşımı benimseyen küreselleşme teorisyenlerinin neden küreselleşmenin çıkış noktası olarak eski dönemleri aldığı açıklanacaktır.

1.2.2.1.1 Skolastik Yaklaşımında Küreselleşmenin İzleri

Sadece günümüz insanı değil ortaçağ düşünürleri de kendi hayatlarında varolan politik düzen, ekonomik ilişkiler ve sosyal yapı ile ilgili düşüncelere sahiptiler. Ekonomik düşüncenin, etik ve dini prensiplerden kaynaklanan doğrulara birebir bağımlı olduğu dönemlerde; ekonomik olayların açıklanması, bu doğrulara olan inançla yakından ilintiliydi. Sınırları çok net çizilmiş, karmaşık olmayan, kolay çözülebilir ekonomik ilişkilere; ve ekonominin pratiğinden kaynaklanan doğrulara, inanç sistemi ekseninde yorum getirilmeye çalışılıyordu. Tüm bu yaklaşımlarına karşın ortaçağ yaşamı ve düşüncesinde yaşamakta olduğumuz küreselleşme sürecine küçük de olsa zemin teşkil edebilecek noktalar bulunmaktadır.

Skolastik düşüncede küreselleşmenin izlerini daha çok bireyler ve toplumlar arası ticari ilişkilerde görürüz. Ticareti, ticari ilişkilerde taraf olan farklı coğrafyalar üzerindeki uygarlıkların birbirine ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda eklemlediği ortak bir payda ve çıkar birliği olarak tanımlayabiliriz. Sınırlı uygarlıklar arası ilişkilerin var olduğu; ticaretin daha çok kişiler, zümreler ve gruplar arası ilişkilere indirgendiği durumda dahi ticaretin doğasını açıklamaya çalışan yaklaşımlar mevcuttu. Bir değer ve değerlendirme problemi temel uğraş verilen konulardan biri

olmuştu. Örneğin skolastik düşünürlerin üzerinde yoğunlaştığı “adil fiyat” (just price) prensibi bir malın fiyatının, o mala ait kullanım değerinin, tüketicinin ihtiyaçlarına cevap verebilme yeteneğinin, istek ve güdülerini tatmin edebilme yeteneğinin hesaba katılmasıyla belirlenebileceğini ifade eder.² Bu yaklaşım modern ekonomi teorilerinin talep yönlü analizleriyle benzeşmektedir. Daha sonra yapılan eklemeler “adil fiyat” (just price)’ın maliyetleri de karşılaması gerekliliği üzerineydi. Bu da modern teorilerin arz boyutunu oluşturuyordu. Talep oluşturma gayretleri ve pazar paylaşım yarışının hız kazandığı günümüz ekonomilerinde; skolastiklerin vurguladıkları talep karakteristiği; temel tüketici talebini eksik tanımlıyor, ama özünün yakanması anlamında doğru, net, açık kestirime gidebiliyordu.

Skolastiklerin faize bakışı ise daha bağımlı (bağlı) düşünceleri içeriyordu. Faiz zamanın en çok tartışılan konularından bir tanesiydi. Faiz konusuna genel yaklaşım, faizin adil olmadığı ve muhataplar arasında birisinin lehine, diğerinin aleyhine bir durum yarattığıydı. Çünkü faiz varolmayan bir satış üzerinden ödeme olarak görülmekteydi. Bu, modern faiz teorilerine aykırı bir yaklaşımdı. Çünkü modern faiz teorilerinde; borç alıp verme ilişkisi bir risk içermekle birlikte, bu riskin kimin üzerine daha belirgin dağılacığı koşullara bağlıdır. Bir başka deyişle mutlak adaletsizlik diye bir durum söz konusu değildi. Modern faiz teorilerinde, borçlunun tüketimi öne almak ve sermaye malları stokları sağlayarak bundan net gelir sağlama olasılığı, skolastik düşüncede pek yer bulamamıştı. Bunda da, skolastik düşüncenin; ufkunun darlığı ve ana felsefesini hayatın akışından değil, durağanlığından alması geliyordu. İleriki yıllarda yapılan çalışmalar ise; faize daha toleranslı ve günün gerçeklerine uygun yaklaşımlar içeriyordu. Örneğin Schumpeter, faiz oranlarını artıran temel faktörün işletme karlarının varlığı olduğunu söylüyordu.

Toplumların evrim süreci ilerledikçe; günümüzün yap-bozunu oluşturan parçaların daha net, daha belirgin olduğunu görüyoruz. Skolastiklerin fiyat ve faize yaklaşımı belki de bu resme ait doğru parçalar değil ancak ekonomik düşünce tarihinin evriminin çıkış noktasını göstermesi anlamında çalışma kapsamına dahil edilmesi gereken konular. İkel toplumlardan, feodal ve kapitalist toplumlara geçişte

² Blaug M, (1985) *Economic Theory in Retrospect*, fourth edition Cambridge University press

günümüz sürecinin dinamiklerini; bir üst jenerasyon toplumunun daha iyi anladığı açıktır.

1.2.2.1.2 Merkantalist Düşüncede Küreselleşmenin İzleri

İlk başta merkantalist düşüncenin bir teoriler zincirine dayanmadığını bilmek gerekir. Merkantalizm daha çok pragmatizmden kaynaklanan doğruların oluşturduğu düşünce sistemleridir. Bu yüzden merkantalizmi bir paradigma olarak görmekten çok, düşünceler topluluğu olarak görmek daha yerinde olacaktır. Temel felsefesi, ulusal refahı ihracat yoluyla arttırarak hazineye altın ve gümüş birikimi sağlamaktır. Bu sebeple; ithalata sınırlamalar getirilmeli, ihracata teşvik verilmesi gerekmektedir. Ticaret hacminin göreceli arttığı, karşılıklı bağımlılığın yeterli düzeyde oluşmadığı, temel makro sorunlara yaklaşımların kısır kaldığı; daha korumacı anlayışın hakim olduğu, ticaretin “sıfır toplamı bir oyun” olarak görüldüğü bu yaklaşım, kimilerine göre tüm teorik yetersizliğine karşın, sistemin bir kazananlar ve kaybedenler oluşturduğu yönünde yaklaşımı paylaşmaktadır. Ama bu iki farklı dönemdeki iki farklı sistemi (günümüz küreselleşme yüzyılı ile merkantalist dönem) karşılaştırmak, elmalarla armutları kıyaslamak gibi bir şeydir. Ancak yinede birbirini zaman olarak bütünleyici sistemlerin benzer sorunlar oluşturduğunu görmek yerinde olacaktır. Merkantalistlerin Philipp Wilhem Vo Hounk adlı Avusturyalı avukat tarafından yazılan manifestosu aşağıdaki gibidir:³

- 1.) Ülke toprağının her bir metrekaresi yerel imalat, tarım ve madencilik için kullanılmalıdır.
- 2.) Ülke içinde çıkarılan her bir hammadde yerli imalat için kullanılmalıdır, çünkü son ürünler hammaddeye nazaran daha yüksek bir değere sahiptir.
- 3.) Büyük oranda çalışan nüfus teşvik edilmelidir.
- 4.) İthalat olabildiğince sınırlandırılmalıdır.
- 5.) Sadece hammadde ithalatı serbest bırakılmalıdır.
- 6.) İthalatı zorunlu diğer mallar, mala mal takasıyla elde edilmelidir.

³ Blaug M. (1985), *Economic Theory in Retrospect*, fourth edition Cambridge University press

Merkantalist doktrinin vurguladığı konulardan bir tanesi ihracatın istihdam üzerinde olumlu etki yaptığı, ve geniş ve düşük ücretli bir nüfusun, ihracat için gerekliliğidir. Çünkü ancak bu şekilde yurt dışı fiyatlar yurtiçi fiyatların altında kalır. Yoğun rekabet ortamının yaşandığı ve gelişmekte olan ülkelerin emek-yoğun endüstrilerini geliştirmeye çalıştığı günümüzde; emek piyasası koşulları, çalışma şartları itibariyle benzer bir ücret baskılanması süreci içerisinde. Merkantalist dönemde, bölüşüm sorununun tam olarak teoride yer almadığı dönemde, bunun bir özrü bulunabilir. Ama emeğin verimliliği ve ücret ilişkisinin birebir ilişkilendiği dönemde; özellikle maliyetleri düşürücü politikaların etkisiyle, ücretin verimliliğin hayli gerisinde kalması iktisat teorisine yapılan bir sadakatsizlik olarak algılanabilir. Merkantalist yaklaşımın bir dar ufku da ticareti “sıfır toplamlı bir oyun” olarak görmek, ticarete birbirinin çıkarımın, kazancının bir diğerinin kaybı pahasına olduğunu görmektir. Oysaki ticaret, iktisat teorisinde ortak çıkar paydasına dayanır. Her zaman eşitlikçi bir bölüşüm söz konusu olmasa da, bunun temel nedeni teknolojik gelişmişlik farkı, politik konjonktür, coğrafi konum, hammadde ve girdi oranlarındaki farklılıklar, bilgi ve tecrübe farklılıklarıdır. Küreselleşmeden faydalanamayanlar; bir şekilde ticarete katılanlar değildir. Daha çok mal ve hizmet akımının bir parçası olmayan devletlerdir.⁴

Doğrudan yabancı yatırımların varlığı, sermayenin sınır tanımaması; bu sürece dahil olmayanlar için bir fırsattır. Politik istikrar, güvenli bir makro ekonomik ortam, ucuz emek ve vergi kolaylıkları sağlayan düzenlemeler sermayenin yönelişinde belirleyici faktörlerdendir. Fakat spekülasyon sermayenin artan ivmesi, bu sermayenin belli noktalarda yoğunlaşmasını da beraberinde getirmiştir. Çünkü daha çok spekülasyon sermayenin yoğunlaştığı yerde daha çok kazanç imkanı vardır. Fiziksel sermayenin ise üretken yatırımları finanse etmesi yeterli ölçülerde değildir. Bu da sisteme dahil olmayan ülkeler için sorun yaratmaktadır. Spekülasyon sermayeyi toplayan ülkelerde ise finansal krizlere davetiye çıkarmaktadır.

⁴ ‘Küreselleşmenin bir parçası olamayan devletlere önerilen şey; rekabetçi bir üretim yapısının kurulması ve arz yönlü bir kapasite oluşturulmasıdır. Aksi takdirde gelişmemiş ülkeler liberalleşen ticaret akışlarından ve birbirine entegre olmuş ekonomilerin kazanımlarından yoksun kalacaklardır. Önerilen çözüm ise sırasıyla rekabetçi endüstriyel sistemlerin inşası, dışarı dönük endüstrilere girdi sağlanması yerel piyasalara servis yapabilecek kapasitenin sağlanması özel destekleme programları ile tarımsal endüstri gelişiminin sağlanması, kadın girişimciliğinin teşvik edilmesi ve tarımla ilişkili endüstri sektörlerinin gelişmesinin sağlanması şeklinde sıralana bilir.’
Birleşmiş Milletler Endüstri Geliştirme Organizasyonu, (2000) *spreading the gains from globalization*
<http://www.unido.org/userfiles/timminsk/industry&ldcs.pdf>

Günümüz ekonomik düşüncesini bir evrim sürecinin sonucu olarak düşünürsek: bu düşünce okulları yaşamalarını; sadece karşı paradigmanın oluşmasına dayanak teşkil etmelerine borçlu olsalar dahi çalışma kapsamına dahil edilmişlerdir. Çünkü geçmiş çağ filozoflarının kendi yaşadıkları dönemin sınırlı ekonomik ve toplumsal ilişkileri resmeden düşünceleri; geleceği kestirimde kullandıkları ölçülü söylem yadigarı olmamalıdır. Mevcut düzen içinde; piyasa, devlet ve diğer ekonomi ajanlarının rolleri tam ayrılmamıştır. Bu dönemde, hangi tüketici teorisi mercek altına alınacaktı, hangi piyasa çeşitleri incelenecekti, piyasa aktörlerinin davranışlarını gözlemleyen uygun bir laboratuvar ortamı söz konusu muydu? Bütün bunlara cevap “olanaksızdı” olacaktır.

Toplumların gelişimi, yeni iktisadi düşüncenin yerleşmesinde etkili olmuştur. Kasabaların gelişimi, yolların birbirine bağlanması, baskı makinelerinin icadı, yel değirmenlerinin yapımı, saat, barut gibi icatlar, piyasanın ortaçağ katılığının yerini almasını sağlamıştır. Toprak, emek ve sermaye gibi üretim faktörleri; feodal ilişkilerin belirlediği üretim taşeronlarının yerini almıştır. Pragmatizmin, teolojinin yerini alması, ticaretin pratiğinden kaynaklı doğruların teolojik felsefenin yerini alması; bu teknolojik gelişmenin iteklediği yeni toplumsal ve ekonomik formun onaylanmasından başka bir şey değildir. Merkantalist dönem ve klasik dönem toplumsal ve ekonomik değişim olaylar itibari ile yukarıda sayılan gelişmelere ilaveten yeni bir sistemin oluşumuna da tanıklık etmiştir. Birinci gelişme kapitalist üretim tarzı pre-kapitalist üretim tarzının yerini almıştır. Teknolojinin üretim yöntemlerine yansımaları ile (buhar makinesinin on yedinci yüzyıl sonunda İngiltere’de sanayide kullanılmaya başlaması ve kol gücünü ikame etmesi) üretim yöntemleri değişmiştir. Bu gelişme ekonominin ne nasıl üretilecek sorusuna bulduğu cevaptır. Buhar makinesinin denizyollarında ve demiryollarında kullanılmaya başlaması on dokuzuncu yüzyılda dünya pazarının oluşmasını sağlamıştır. Bu gelişme de ekonominin kim için üretilecek sorusuna bulduğu cevaptır. Verimliliği arttıran üretim yöntemlerinin bulunması ve daha geniş pazarlara ulaşma imkanı sömürgelerinden ucuz hammadde, emek ve girdi sağlayan İngiltere ticarete karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmuştur ve bu sayede de büyük bir ticari sermaye

birikimi sağlayabilmiştir⁵. Küreselleşme dalgası olarak da niteleyebileceğimiz bu süreç İngiltere'ye ekonomik ve politik anlamda da bir hegemonya da sağlamıştır. Sanayi devrimini yapan, coğrafi keşifleri gerçekleştiren İngiliz sterlinini dünya parası bir ekonomik devrim; çağdaşlarını daha geride bırakmayı başarmıştır. Yani bir anlamda teknoloji ve bilgiyi elinde bulunduran bir dünya gücü olma realitesi dünya ekonomik sistemin oluşmasında ilk harcı koymuştur. Klasik düşüncede küreselleşmenin izlerini oluşturan bu yeni ekonomik sistem ekseninde incelemekte fayda vardır.

1.2.1.3 Klasik Yaklaşımda Küreselleşmenin İzleri

Bilimsel düşüncenin, araştırma ve çalışmalarda tesadüfi çözümlerinin yerini alması, çalışmanın bilimsel kriterlere uygun olmasını sağlayan, çözümlerinin ortaya çıkmasını beraberinde getirdi. Sir William Petty'nin; Londra'nın nüfusunu tahmin etme, Gregory King'in buğday talep eğrisini çıkarması, Charles Davenant'ın milli gelirin açık tanımının yapılması, bu uygulanan yöntemlerin sonuçlarıdır. Bu iktisatçılar merkantalist düşünceden, klasik düşünceye geçiş sürecinde emsal olmuşlardır. Yine William Petty'nin literatüre kazandırdığı "division of labor" kavramı önemlidir. Üretim aşamasında emek; her biri basit işler yapacak şekilde farklı işlere koşulmuştur. Her bir imalat yeri küçük birimlere ayrılmıştır, bu da o birimlerde çalışan emeğin basit, kolay, yüksek vasıf gerektirmeyen işlere koşullanmasını beraberinde getirmiştir. Günümüzde, bu tür emeğe de talep vardır. Özellikle fiyat ve maliyet rekabetinin yaşandığı sektörlerde bu açıktır. Paranın dolaşım hızının belirlenmesi, ticareti döndüren para miktarının hesaplanması, modern faiz teorilerinin literatüre sokulması anlamında önemlidir. Literatüre yapılan teknik terim katkılardan, Mandeville'in ekonominin doğru ve sistemli işleyişinde kurumlara olan gerekliliğin tespiti ise çok yerindedir. Doğal bir piyasanın varlığı ve bu piyasanın kendi iç dinamikleri çerçevesinde; uyumlu, harmoni dolu bir şekilde işleyebileceği de en önemli saptamadır. Artan ivmeli ticaret hacminin ve ticari bağların ortak çıkarları geliştirdiği düşünülür, sistemin düzenli

⁵ Kazgan G. (1997) *Küreselleşme ve yeni ekonomik düzen*, İstanbul: Altın Kitaplar

işleyişini ve gelecekte de düzenli işlemlerini garanti edecek mekanizmalara ihtiyaç vardır. Bu mekanizma; piyasa mekanizmasıdır. Doğal işleyen bir piyasa mekanizmasına olan derin bağlılık, ve bu mekanizmanın üretim, değişim, bölüşüm gibi temel kararlarda belirleyici olmasını sağlar.

Günümüzde bu derin bağlılık tarihi ve felsefi köklerini Adam Smith de bulur. Joseph Schumpeter'in deyimiyle Adam Smith'i iki düşünce tespiti şekillendirmiştir. Birincisi Adam Smith'in skolastikleri de kapsayan felsefi boyutu, ikincisi hayat içindeki doğruları gördüğü pratik düşünce boyutu.

Adam Smith zamanında tartışılan temel konu devlet-birey ilişkileri ve devletin uygun ve düzgün işlemesi gerektiği üzerineydi. Adam Smith'in doğal bir düzenin kendi iç dinamikleri içinde işlemesi gerektiği prensibi; temel referans alınan yaklaşımlardan biriydi. Devlet; düşündüğü ve sorumluluk hissettiği alanlardaki etkin rolünden sıyrılması veya sıyırılması, bireysel hak ve özgürlüklerin ifadesini mümkün kılıyordu. Yani bir anlamda bu doğal düzenin ayarını bozan unsur, ekonomik hayattaki devlet müdahaleleriydi. Bu da günümüzde referans alınan konulardan biri olmuştur.

Adam Smith'in gözlemlediği ve kafasında tasavvur ettiği sistem ve işleyişi, gücünü insan doğasında varolan yapıdan alıyordu. Adam Smith'e göre insan doğası yakınında olup bitenlerle yakından ilgilidir. Ve koşulları iyileştirmek için sınırsız istek duyar. İnsan doğasının bu yapısı; toplumun genel ekonomik refahı için de uygundur. Ego-merkezli çıkarların toplumun refahını garanti ederken kullandığı mekanizma da rekabettir. Tekel avantajına sahip olmayan satıcılar fiyatları ne kadar yüksek tutmaya çalışırsa çalışsınlar bunda başarılı olamazlar. Çünkü Smith alıcılar ve satıcılar arasında eşitlik olduğu, ne alıcıların, ne de satıcıların piyasa fiyatlarını etkileyecek kadar büyük olmadığı durumlarda, piyasanın en verimli biçimde çalışacağına kesin olarak inanıyordu. Rekabetin, fiyatları düşüreceğini ve daha fazla müşterinin o malın alımını cazip bularak ekonomik refahın artıracığını savunuyordu⁶.

⁶ Adam Smith'in tekellere yaklaşımı bu yüzden olumsuzdu. Günümüzde ise sektörden sektöre farklılık gösterse de eksik rekabetçi yapı öne çıkmaktadır. Ekonomistler yoğunlaşma oranını her bir alt sektördeki en büyük dört işletmenin satış hasılası içindeki payının görece büyüklüğünü kıstas olarak alırlar. Türkiye'de yoğunlaşma oranı %30 dan küçük olanlar rekabetçi %30 dan büyük olanlarda eksik rekabetçi olarak nitelendirilmektedir. 1980 de 29 alt sektörden 18'i eksik rekabetçi 8'i oligopolctür.

Adam Smith toplumsal harmoni ve uyuma inanıyordu. Birbirinden farklı ekonomik ünitelerin kendi iç doğalarındaki yapı, bunu mümkün kılıyordu. Üretim sürecinden kaynaklanan iktisadi artığın paylaşımı da bir uyuma dayanıyordu. Emeğin asgari kazanımları sağlaması gerekiyordu ve faktör gelirleri arasında çıkar birliği vardır. Her ne kadar sabit bir gelirin değişik faktörler arasında paylaşımı söz konusu olsa da ücret fonlarını ve ücret stoklarının artmasının yolu kar oranlarının artmasıdır. Küreselleşme sürecinde üretim faktörlerinin çıkar birliği anlayışının; özellikle vasıfsız emek kullanan gelişmekte olan ülkelerde yıkıldığı ve şirketlerin maliyet minimizasyonu hedeflerine ulaşırken öncelikle tasarruf edilmesi gereken maliyetlerin emek maliyetleri olduğu bilinmektedir. Buradaki temel fark klasik dönemde emeğin homojen olması günümüz dünyasında ise emeğin vasıf açısından farklılık göstermesidir. Vasıflı emek yükselen sektörlerde ücret primi olarak iktisadi artığın kayda değer bir bölümünü alabilmektedir.

1.2.1.4 Marjinalci Yaklaşımda Küreselleşmenin İzleri

Marjinal kavramının, ekonomide taşıdığı anlam önemlidir. Marjinalizmi sadece farklı disiplinlerin geliştirdiği calculus tekniklerin iktisadi problemlere uygulanması şeklinde düşünmemek gerekmektedir. Toplamdaki değişim, o değişime sebep olan büyüklüğün hesaplanması ve tüketim, üretim, değişim gibi problemlerde marjinalci yaklaşım, kendi içinde devrim niteliği taşır. Marjinal fayda kavramı, marjinal maliyet fiyatlandırması; marjinal verimlilik kuramı; üretim, tüketim, bölüşüm, değişim ile ilgili kararları matematik zeminine oturtmaktadır. Özellikle marjinal maliyet kavramı, ve marjinal verimlilik kavramı ise üretim kararlarında faktör piyasalarında temel referans alınan konulardan biri olmuştur. Marjinal verimlilik kuramı; ekonomide bir firmanın kullandığı herhangi bir üretim faktörüne, ancak toplam gelirden yaratacağı artış oranında ödeme yapacağı kuramdır. 19. yy. sonunda; John Bates Clark ve Philip Henry Wicksted'in de bulunduğu bir grup iktisatçı tarafından geliştirilmiştir. Marjinal verimlilik kuramına göre ek işgücünün yaratacağı artış toplam gelirden yaratacağı artışın üstünde ise, firma bu ek iş gücünü kullanmaktan

vazgececektir. Yani; her üretim faktörünün geliri marjinal ürün değerince belirlenmektedir. Faktörlerin marjinal verimliliği önemli bir kavramdır. Bu sayede ücret ve verimlilik arasındaki bağlantı daha kolay kurulabilmektedir. Yoğun rekabet ortamının yaşandığı günümüzde ücret-verimlilik arasındaki bağlantı zaman zaman kopsa da, emek faktörü piyasası esnekliği, ücretlerin esnekliği kavramları yaşanan yoğun rekabet ortamının bir gerekliliği olarak görülmüştür. Oysa ki ücret kısıtlamalarının yerini emekteki verimlilik artışını sağlamaya dönük stratejiler; ilgili ekonomik birimlerin rekabetçi yapısını kuvvetlendirebilir niteliktedir. Gelişmiş ülkelerde sağlanan: yüksek ücret yüksek verimlilik bağlantısı buna en güzel örnektir.

1.2.2 Göreceli Yaklaşım :Küreselleşme Yeni Aktörleri ve Yeni Kurumları ile Bağımsız Bir Süreçtir

1.2.2.1 Küreselleşme ve Teknolojik Belirleyicilik

Göreceli yaklaşımı savunanlar, genelde üretim metotlarında meydana gelen değişimi teknolojiye atfetmektedir. Daha önceleri ağır sanayi ,kitlesel üretim ve tüketim, bürokratik organizasyonların yerini yeni post endüstriyel toplumlarda esnek üretim ve post-fordizm'e bıraktığını söylemekte ve bunda da teknoloji etkisinin ağır bastığını vurgulamaktadırlar⁷.

Modern küreselleşmenin, üretim metotlarındaki değişimin teknolojiye atfedilmesi ve ulaşım ve telekomünikasyon alanlarında sağlanan maliyet indirimlerinin teknoloji faktörü ile açıklanması küreselleşme sürecinin belirleyicisinin teknoloji faktörü olduğuna dair tespitlere destek bulmaktadır. Küreselleşme teknolojik belirleyicilere göre yeni bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

Modernite'nin "ilerleme" anlayışı içinde değerlendirildiği takdirde yeni bir olgu olmayan ve süreklilik ifade eden küreselleşme bir çok bakımdan da geçmişten bir kopmayı ya da kırılmayı ifade etmektedir. Küreselleşmenin geçmiş

⁷ Douglas K. (2002), *Theorizing Globalization*
(<http://gseis.ucla.edu/faculty/kellner/papers/theoryglob.htm>)

anlayışlarından farklılıklarını ve yeni olan özelliklerini dört başlık altında toplayabiliriz:

- Yeni piyasalar: Finansal piyasalar küresel olarak birbirine bağlanmış ve günde yirmi dört saat işlem yapmaktadır. Küresel düzeyde milyarlarca dolar değerindeki işlemler elektronik devreler vasıtası ile saniyeler içinde gerçekleştirilmektedir. Birleşmiş Milletler insani gelişme raporuna göre ise dünya finansal piyasalarında her gün bir buçuk trilyon dolardan fazla para el değiştirmektedir. Küresel düzeyde bütünleşmiş finansal piyasalar tarihte ilk defa gerçekleşmektedir. Ayrıca hizmetler, bankacılık, sigorta ve taşımacılık alanlarında yeni piyasalar ortaya çıkmakta ve piyasalar anti tröst kanunları ile yeniden düzenlenmektedir.
- Yeni aletler: teknolojik açıdan mobil telefonlar, internet bağlantıları ve medya network'leri de tarihte ilk defa ortaya çıkmıştır. Yeni aktörler ulusal hükümetler üzerindeki otoritesi ile Dünya Ticaret Örgütü bir çok devletten daha fazla olan ekonomik gücü ile çok uluslu şirketler, küresel gönüllü kuruluşlar ve ulusal sınırları aşan diğer gruplar ortaya çıkmıştır.
- Yeni kurallar: Ulusal politikaların alanını daraltarak ulusal hükümetleri daha çok bağlayan ve güçlü yaptırım mekanizmaları ile desteklenmiş ticaret , hizmetler ve fikri haklar üzerindeki çok taraflı anlaşmalar gündeme gelmiş ve demokrasi, insan hakları konusunda yeni hassasiyetler ortaya çıkmıştır. Küresel ekonomi daha önce benzeri görülmemiş emsalsiz bir fenomendir. Bunun ekonomik enternasyonalizm ile karıştırılmaması gerekir. Uluslar arası ticaret doğrudan yabancı yatırımlar ve göçe dayanan bir dünya ekonomisi on altıncı yüzyıldan beri vardır. Ancak dünya ekonomisi anlayışının motor gücü ulus devletlerdir. Oysa global ekonomi yer yüzü düzeyinde yeni aktörlerle gerçek zamanda bir birim olarak çalışma kapasitesini ifade etmektedir.⁸ Küreselleşme paranın ve malların dolaşımından daha fazla bir şeydir. Zaman ve mekan kavramlarının eski anlamını yitirmesi sınırların ortadan kaybolmaya başlaması, ve yeryüzündeki tüm insanların ve ülkelerin karşılıklı bağımlılığının artmasıdır. Kısaca belirtmek gerekirse küreselleşme uzak

⁸ Bozkurt V. (2000), *Küreselleşmenin İnsani Yüzü*, İstanbul: Alfa Kitapevi,; s.30.

yerleşimleri birbirlerine yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği ya da bunun tam tersinin söz konusu olduğu yollarla bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması, olarak tanımlanabilir.

Sonuç olarak yeni piyasaları, yeni aktörleri ve yeni kurumlarıyla küreselleşme, temelleri teknolojiye dayanan geri döndürülemez ve kaçınılmaz bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Ve küreselleşmenin teknolojik belirleyiciliğinin ulus devletlerin karşı politikalarına rağmen hız kazandığı söylenmektedir. Oysa ki uluslar arası ticaretin ve yatırımların teknolojik ilerleme sonucunda hızla gelişse bile; uluslararası topluluğa ait üye ülkelerin küreselleşmeye ivme veren politikalarının yokluğu durumunda; bunun gelişmesi zor olacaktır. Bu sebeple teknolojik gelişmeler küreselleşmeye ancak ulus devletlerin teknolojiyi üretimi, ticareti ,büyümeyi arttırıcı bir vasıta olarak gördüğü ve politikaları ile bu sürece destek verdikleri taktirde hız katmaktadır⁹. Örneğin Avrupa Birliği, Nafta gibi bölgesel birlikler teknolojik gelişmenin bir sonucu değildir. Meksika'nın son birkaç yılda dünya ekonomisine entegre olmasını tek başına hiçbir teknoloji faktörü açıklayamamaktır.

Bu sebeple küreselleşme sürecini anlamının ana anahtarı; ve çıkış noktası teknolojik devrim yanında sermaye mantığının küresel ölçekte yeniden yapılanması sonucu hız kazandığı söylenmektedir¹⁰.

1.3. Mutlakıyetçi Yaklaşımı Benimseyen Küreselleşme Teorileri

1.3.1. Dünya Sistemi Teorisi

Küreselleşme kapitalist dünya sisteminin tüm yerküre boyunca yayılması ile sürmektedir. Dünya sisteminin ana özelliklerini yüzyıllar öncesinden aldığı için küreselleşme yeni bir olgu olarak görülmemelidir. Modern dünya sistemi 1500'lü

⁹ Zedillo, Ernesto (2000) 'Globalization and the changing roles of states' (<http://www.trilateral.org/annmgs>)

¹⁰ Douglas K. (2002), *Theorizing Globalization* (http://gseis.ucla.edu/faculty/kellner/papers/theory_glob.htm)

yıllara doğru orijini başlatmıştır. Batı Avrupa'da feodalizmin girdiği uzun dönemli kriz üretim tekniklerinde gelişmelere ve uzun yol ticaretinin kürenin diğer taraflarına ulaşmak için olan aktiviteleri hızlandırmıştır. Askeri güç ve ulaşım imkanları kürenin diğer bölgeleri ile ekonomik bağların kurulmasına neden olmuştur. Bu durumda Avrupa merkezinde zenginliğin gelişmesine neden olmuştur. 16. yüzyıl boyunca Avrupalılar mesleki ve coğrafya olarak işçileri işbölümlerine ayırmış ve sermaye yoğun üretim çevre ülkelerden vasıfsız ucuz emek ve hammadde sağlanması ile benimsenmiştir. Avrupa ve diğer ülkeler arasındaki bu eşitlikçi olmayan ilişki, farklı gelişmişlik oranlarının farklı bölgelerde olması sonucunu doğurmuştur. Devlet bu hiyerarşik durumun devamını sağlamak için önemli bir rol oynamıştır. Merkezdeki tekele sahip üreticilerin ve kapitalist ekonomiyi korumak için mülkiyet haklarını ve ticaret rotalarını garanti altına alan bir sistem yaratmıştır. Bu zamanlarda tek başına hiçbir ülke sistemi tek başına kontrol edememiştir. 20. Yüzyılda dünya sistemi kapitalist piyasaların gelişimi ve bu sistemin tüm bölgelere ulaşması sonucu coğrafi limitlerine ulaşmıştır. Aynı zamanda bu yüzyıl soğuk savaşın sonlarına doğru hegomonik bir güç olan Amerikanın ekonomik ve askeri gücünün azalmasına tanıklık etmiştir. Yeni bağımsızlık kazanan ülkeler ve komünist rejim altındaki ülkeler sistemin merkezi kontrolüne karşı çıkmışlar ve bazı çevre ülkelerin ekonomik statülerini artırmaları Amerikalıların hegomonik bir güç olmaktan alıkoyan gelişmeler olmuştur. Dünya sistemi teorisi mutlakıyetçi yaklaşımı benimseyerek küreselleşme sürecinin daha önce yaşanan küreselleşme dalgalarından dünya sistemi anlamında çok da farklılık göstermediğini iddia etmektedir.

1.4. Göreceli Yaklaşımı Benimseyen Küreselleşme Teorileri

1.4.1.Hiper Küreselleşmeciler Ve Marksist Yaklaşım

Aşırı küreselleşmeciler radikaller diye de anılmaktadırlar. Bunlara göre endüstri uygarlığının bir ürünü olan ulus devlet Küreselleşme sürecine paralel olarak önemini yitirmiştir. Artık küresel piyasa politikaların yerini almaktadır. Çünkü piyasa mekanizması hükümetlerden daha rasyonel çalışmaktadır. Küresel piyasanın gelişimi toplum içinde daha yüksek rasyoneliteyi işaret etmektedir. Politikalar yerel

ya da ulusal ölçekte hala etkili olsalar bile küresel ekonominin hareketlerini etkileyebilecek güce sahip değillerdir. Aşırı küreselleşmeciler grubunda yer alan neoliberaler ve neomarksistler küreselleşme sürecini farklı bakış açılarından baksa da bugün giderek artan bir biçimde bütünleşmiş, küresel bir ekonominin mevcut olduğuna ilişkin düşünceyi de paylaşmaktadırlar. Aşırı küreselleşmeciler geleneksel merkez-çevre yapısının yerine geçen yeni bir küresel iş bölümünden söz etmektedirler. Neoliberal harekete göre küresel ekonomik rekabetin sıfır toplamlı üretimde bulunması söz konusu değildir. Ekonomi içinde belli grupların durumu küresel rekabet sonunda kötüleşse bile hemen hemen bütün ülkelerin belli malların üretiminde karşılaştırmalı avantajları söz konusudur. Neomarksistler ve radikaller içinse böyle bir iyimser yaklaşım doğru değildir. Onlara göre küresel kapitalizm hem uluslar arasında hem de ulusların içinde eşitsizlik yaratmaktadır. Bir çok neoliberal için küreselleşme ilk gerçek küresel uygarlığın habercisi olarak değerlendirilmektedir. Aşırı küreselleşmeci bakış açısına göre küresel ekonominin yükselişi radikal yeni dünya düzeninin bir delili olarak yorumlanabilecek küresel düzeyde kültürel karışım küresel yayılma ve küresel yönetim kurumlarının doğuşu köklü bir biçimde yeni dünya düzeninin delilleri olarak yorumlanmaktadır¹¹.

1.5.Mutlakıyetçi ve Göreceli Yaklaşımdan Farklı Bir Bakış: Dönüşümcüler

Dönüşümcüler küreselleşmeyi modern toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı sosyal, siyasal ve ekonomik değişmelerin arkasındaki ana siyasal güç olarak görmektedir. Artık dış ya da uluslar arası ile iç işleri arasında açık bir ayrım söz konusu değildir. Dönüşümcülere göre ekonomik anlamda 30-40 yıl öncesinden bile çok farklı bir dönemde yaşamaktayız. Önceki pazardan çok daha bütünleşmiş yeni bir küresel Pazar oluşmuştur. Karşılıklı alıp satılan malların miktarı 19. yüzyılla karşılaştırılamayacak kadar fazladır. Ama bundan daha önemlisi ekonominin giderek daha fazla bir şekilde hizmet sektörüne bağlı haline gelmesidir. Bilgi, eğlence, iletişim ve en önemlisi elektronik ve finans ekonomisi içeren hizmetler ekonomide ki en önemli sektör haline gelmektedir. İletişim devrimi

¹¹ Bozkurt V. (2000) *Küreselleşmenin İnsani Yüzü*, İstanbul: Alfa Basım San

sayesinde haberleşme imkanları çeşitlenebilmektedir. Dönüşümcüler ulusal hükümetlerin otoritelerini ve güçlerini yeniden yapılandırdığını kabul ettiği halde hem aşırı küreselleşmecilerin egemen ulus devletinin sonunun geldiği iddialarını hem de küreselleşme karşıtı kuşkucuların hiçbir şey değişmediği tezini reddetmektedirler.

1.6 Küreselleşmeye Teoriler Nasıl Bakmaktadır ve İktisatçı Gözü İle

Küreselleşme

Küreselleşmenin ne zaman başladığına dair üç önemli dönem mevcuttur. Bunlardan birincisi küreselleşmenin 1492-1498 arasında başladığını söylemektedir. Bu dönemde Amerikanın keşfi ve Afrika'ya ilk yolculuklar başlamıştır. İkinci dönem bu dönemden çok daha eskilere gitmektedir. Üçüncü dönem ise dünya ekonomisinin 19. yüzyıl öncesine kadar tam anlamıyla küreselleşmediğinin ve bu dönemden önceki küreselleştiği iddialarının doğru olmadığı yönündedir. Bütün bu yaklaşımların ortak noktası küreselleşmeye ülkelerin ticaret hacimlerinin artması gözü ile bakması oysa ki piyasaların bu sayılan dönemlerde ülkeler arası fiyat ve ücret yakınsamasını gerçekleştirememiş olmasıdır¹². Ticaret hacmindeki artışın neden küreselleşme sürecinin belirleyici olamadığını dünya talep eğrisi ve dünya arz eğrisi yardımı ile açıklayabiliriz. Ticaret hacmi Küreselleşmenin güçlü bir göstergesi olsa da sadece ticaret hacmindeki artış küreselleşmenin sonucu değildir. Ticaret hacmindeki artış küreselleşme dışındaki etkilerle de artabilir. Eğer dünya arz eğrisi dışa kayarsa ticaret hacmi nakliye maliyetleri ve ticari engeller olsa bile artabilir. Dünya arz eğrisi aşağıdaki sebeplerle artabilir. Bunlar sırası ile;

- Nüfus artışı
- Boş toprakların kolonizasyonu
- Sermaye birikimi
- Teknolojik değişimdir.

Bu sebeple ticaret hacmindeki artıştan çok ülkeler arası fiyatın yakınsaması küreselleşmenin reddedilemez kanıtıdır. Fakat küreselleşme tarihçileri fiyat yakınsamasından çok, ticaret hacmi ve teknolojik gelişmelere bakmışlardır. Bunun

yanı sıra ticari monopollerin evrimi gibi konularda yoğunlaşmışlardır. Fakat ithalattaki artış nüfus artışı sonucu ise ticaret yalnızca bu içsel demografik şoka birçok endüstri öncesi Avrupa ekonomisinde olduğu gibi pasif olarak tepki vermiştir.

Küreselleşmenin ekonomiler üzerindeki bağımsız etkisi iki şartla olmaktadır. Birincisi ticaretin ulusal ürün fiyatlarını değiştirmesi, ikincisi ise fiyatlardaki değişimin ekonomik aktiviteler arasında kaynak dağılımı yaratmasıdır. Bu da ekonomilerin entegrasyonu sonucunu doğurmaktadır. Dünya mal ticaretini üç önemli döneme ayırabiliriz. Birinci dönem uzun yol ticaretinin ve rekabetçi olmayan ürünlerin ticaretinin var olduğu dönemdir. Avrupa dışarıdan baharat, ipek, şeker ve altın ithal etmekte ve dışarıya yün ve gümüş ihraç etmektedir. Bunların ikame malları ithal edilen ülkede bulunmadığı için; yerel üretimde bir etkisi yoktur. Bu sebeple bu ticaretin varlığı ya da yokluğu sadece zenginlerin yaşam standartlarında meydana getirdiği değişimle ilgilidir. İkinci dönem 19. yüzyıl başında başlayan temel rekabetçi malların (yün ve tekstilin) ticaretidir. 19. yüzyıl klasik Hecksler-Ohlin dönemidir. Ticaret sonucu temel mal fiyatları yakınsamaktadır. Ve küreselleşmenin büyük gelir dağılımı etkisi vardır. Bu dönemde sermaye ve emeğin bol, toprağın kıt olduğu Avrupa kıtası, toprağı bol ülkelere yiyecek ve hammadde ihraç etmektedir. Günümüzü yansıtan üçüncü dönem, ticarete yüksek derecede farklılaştırılmış sanayi ürünleri ticaretini kapsamaktadır. Beceri ve teknoloji yoğun bir dönemdir. Ve bu yüzyılı basit bir ticaret modeli ile karakterize etmek zordur.

Küreselleşmenin bu saydığımız üç dönemin hangisinde başladığı hipotezini test etmek mümkündür. Birinci dönemle ilgili bulgular şu yöndedir; nakliye devrimi yoktur ve ticaret rotaları bellidir, tekstilde geniş bir ticaret vardır fakat ticaret maliyetlerinde düşüş görülmemektedir. Bazı nakliye maliyetlerinde ki düşüş yeni rotaların bulunmasından kaynaklanmaktadır. Sadece tütünde 19. yüzyıla özgü transatlantik nakliye devrimi yapılmıştır. Bir başka deyişle ticaret artmıştır. Fakat taşıma maliyetlerinin düşürülemediği ve ticari engellerin olması nedeni ile fiyatlarda bir yakınsama gözükmemektedir. İkinci döneme ait bulgular şu yöndedir. Uluslar arası nakliye taşıma bedelleri düşmüş ve demiryolu ticarete destek olmaktadır. Fakat küreselleşmeyi ve dolayısı ile ülkeler arasında fiyat yakınsamasını sağlayan sadece

¹² Rourke K. (2000). vd. *Summary of When Did globalization Begin*, Nov.

nakliye bedellerindeki düşüş değildir. Ticari engellerde fiyat yakınsamasının önündeki bir engeldir. Japonya devletçilikten serbest ticarete geçince bunu izleyen on beş yılda Japon dış ticareti milli gelirin %7'si oranında artmıştır. Nakliye bedellerinde düşüş ve serbestleşen ticaret fiyat yakınsamasını sağlamıştır. Kuzey nakliye bedelleri %41 düşmüş 1840-1910 arası nakliye oranları %70 düşmüştür. Bu sebeple küreselleşmenin 19. yüzyılda başladığına dair güçlü kanıtlar vardır.

Bu sebeple bir iktisatçının küreselleşme sürecini ifade ederken ticaretin ürün fiyatlarını değiştirmesi ve ülkeler arası fiyat yakınsamasını sağlaması ve fiyatlardaki değişimin ekonomik aktiviteler arasında kaynak dağılımını sağlaması gerekmektedir¹³. Fiyatların fiyat ve ücret yakınsamasını ticaret yolu ile nasıl sağladığı ilerleyen bölümde ticaret teorileri vasıtası ile açıklanacaktır.

1.6.1 Küreselleşmenin Ekonomik İfadesi: Ticari Liberalizasyon

Ulaşım ve iletişim maliyetlerindeki düşüş; ve teknoloji gelişmişlik ticari liberalizasyonla birleşince farklı ülkelerin emek piyasaları, mal ve hizmet piyasaları ve finans piyasaları birbirine daha fazla yakınsar hale gelmiştir. Bu sebeple küreselleşmenin bir sonucu olan piyasaların yakınsaması ekonomik anlamda ticaret hacmindeki ve ticari serbestleşmedeki gelişmelerin de bir sonucudur. Bu bakış açısına göre küreselleşmenin ekonomik göstergelerinden biri olan ticari liberalizasyon oluşturduğu etkiler açısından küreselleşme sürecinin bütününi yansıtan iyi bir gösterge olabilmektedir. (Ticari liberalizasyonun artması dışında küreselleşmenin iki önemli göstergesi daha vardır. Bunlardan birincisi doğrudan yabancı yatırımın artan hacmi ve önemi ikincisi de finanssal piyasaların entegrasyonu ve spekülative sermayenin artan hacmidir¹⁴. Çalışma boyunca ticari liberalizasyon ve doğrudan yabancı sermayenin artan hacminin ülkelerin emek piyasaları üzerindeki etkisi daha ağırlıklı olarak işlenecek spekülative sermayenin krizlere davetiye çıkarması ve emek piyasalarına etkisi ise Türkiye örneği ile açıklanmaya çalışılacaktır.)

(<http://econserv2.bess.tcd.ie/korourke/nber7632.pdf>)

¹³ Rourke K. (2000). vd. *Summary of When Did globalization Begin*, Nov.

(<http://econserv2.bess.tcd.ie/korourke/nber7632.pdf>)

¹⁴ DeRosa D. (2000) *Globalization, trade liberalization, and goal attainment in developing countries*.

(members.verizon.net/~vze4t2fm/br09.htm)

Ticari liberalizasyon ülkeler arasında tam sermaye ve emek hareketliliğinin sağladığı ticari kotaların gümrük tarifelerinin, gümrük dışı tarifelerin ve sınırların olmadığı durumda piyasalar sanki tek bir küresel ekonomik sistem altında işliyorlarmış gibi birbirleriyle bütünleşirler. Günümüz koşullarında ise tam bir ticari liberalizasyonun sağlanamamış olması piyasalar üzerindeki küreselleşme etkisini (ticaret etkisini) sınırlı tutmaktadır.

1.7 Temel Ticaret Teorileri (Ricardian Model)

Liberal dış ticaretin gerekliliği ilk olarak Adam Smith 'le başlamıştır. Adam Smith ekonomi teorisine yaptığı çok önemli bir katkıda dünya servetinin sabit olduğuna dair merkantalist yaklaşımı yanlışlaması olmuştur. Smith'in yaptığı düşünce katkıları ticaretin ortak çıkar ve paydaya dayandığını göstermiş olmasıdır. (Mutlak üstünlük teorisi) Üstelik dış ticaret uluslar arası iş bölümü doğurarak dünya kaynaklarının verimliliğini arttırmaktadır. Böylece dünya üretimi ve refahı yükselmektedir. Uzmanlaşma ve serbest uluslararası değişim sonuç olarak yüksek üretim ve tüketim sağlamaktadır. Her ne kadar Adam Smith kendi alanında bir temel rehber olsa da iktisatçıların dış ticaret konusunda ilham perisi Johann Von Thunen 'dir. Thunen'in konuşlanma teorisi dış ticaret teorilerinin oluşmasında temel harcı koymuştur¹⁵. Teoride izole halde bulunan dış ticaret ilişkileri olmayan bir devlet merkezde endüstriyel ürünler üreten bir şehir ve şehrin çevresinde merkezi çevreleyen katmanlar şeklinde tarım alanları vardır. Merkezle çevre arasında ticari ilişkiler mevcuttur. Çevrede üretilen ürünler; toprağın verimliliğine göre değil klasiklerin iddia ettiklerinin aksine ulaştırma maliyetlerine göre şekillenmektedir. Taze meyve ve sebze, süt ürünleri yüksek taşıma maliyeti içerdikleri için (bozulması daha kolay olduğu için örneğin buz içinde taşınması) merkeze yakın yerde tahıl ürünleri düşük taşıma maliyeti içerdikleri için merkezden uzak yerde üretilmelidir. Aynı zamanda; endüstriyel ürünlerin merkezden uzaklaştıkça taşıma maliyeti arttığı için , merkezden uzaktaki işçilerin brüt maaşı daha yüksektir. Bu da diğer bir üretim faktörü olan toprağın kirasını düşürmektedir. Bu kurgulanmış ülkenin; dış ticaret

¹⁵ Kayalı R, (1995). History of Economic Thought,

teorisine katkısı aşağıdaki gibidir. Torren ve Ricardo tarafından geliştirilen karşılaştırmalı üstünlükler teorisine katkısı şu şekilde olmuştur. Ticareti üretim maliyetleri arasındaki farkın belirlediğini söyleyen Ricardo'nun arz yanlı yaklaşımı , farklı taşıma maliyetlerine sahip merkezi çevreleyen katmanlar arasında hangi ürün üzerinde uzmanlaşılacağını belirlemektedir.

Yüksek taşıma maliyetlerine sahip 1. çevre süt ve taze meyve üretimi , daha düşük taşıma maliyetine sahip 2. çevre tahıl ürünleri üzerinde uzmanlaşacaktır.

Von Thünen in kurguladığı bu hayali devletin Heckscher –Ohlin teoremine katkısında aşağıdaki gibidir.

Heckscher-Ohlin modeline göre her ülke bol olarak sahip olduğu faktöre yoğun biçimde ihtiyaç gösteren mallarda uzmanlaşmaya gider. Buna göre daha emek-yoğun bir üretimin olduğu tahıl ürünlerinde; genişleyen tahıl üretimi, iş gücü talebini hızla yükseltir. Bu modele göre serbest dış ticaret ve onu simgeleyen uluslararası uzmanlaşma, ülkenin bol olarak sahip buldukları faktörlerin fiyatını yükseltir, kıt faktörlerin bedelini düşürerek ülkeler arasında fiyatların eşitlenmesine neden olmaktadır. Bu koşullar altında dış ticaret uluslar arası alanda aynı mal için tek fiyata ve faktör fiyatı eşitliğine yol açacaktır. Heckscher–Ohlin teoreminin temel dayanak noktası olarak aldığı noktadır ve bu teorinin varsayımları açılımı ve dünya ticaretini modellemesi bir sonraki başlıkta özetlenecektir.

1.8 Temel Ticaret Teorileri (Heckscher –Ohlin Model)

Gelişmiş ve gelişmekte olan iki yönlü imalat sanayi ürünlerinin ticareti ; gelişmiş ülkelerde vasıfsız emeği yaralayan bir sürece doğru gitmektedir. Bu durum Heckscher-Ohlin Samuelson Stolper'in iki ülke (Kuzey-Güney), iki faktör (vasıflı emek-vasıfsız emek), iki mal (vasıflı emek yoğun üretilen ve vasıfsız emek yoğun üretilen) teoremi ile açıklanabilmektedir.¹⁶ Bu teoride hem kuzey hem güney ülkelerinin benzer teknolojilere erişiminin olanaklı olduğu varsayımı, emeğin sınırlar ötesi hareketliliğinin bulunmadığı varsayımı, ve iki ülke arasındaki temel ayırımın emek gücünün beceri farklılığı ve emek gücünün farklı kompozisyonu olduğu

¹⁶ Chacholiades M (1978). *International Trade Theory and Policy*, Singapore: McGraw Hill

varsayımı yapılmaktadır. Kuzey; güneye nazaran emek gücünde daha yüksek oranlarda vasıflı işçiye sahiptir ve bu sebeple potansiyel olarak karşılaştırmalı üstünlüğe vasıflı emeğin yoğunlukla kullanıldığı ürünlerde sahip bulunmaktadır. Güney ise görece olarak daha fazla miktarda vasıfsız emeğe sahiptir. Ve potansiyel olarak vasıfsız emeğin yoğun olarak kullanıldığı mallarda uzmanlaşmaya gitmektedir. Başlangıçta ticari bariyerler söz konusudur ve iki ülkede iki malı yerel talep koşullarına göre belirlenen belli oranlarda üretimi bulunmaktadır. Bu sebeple güneyde; vasıflı emeğin göreceli ücreti ve vasıflı emeğin yoğunlukla kullanıldığı malların fiyatları kuzeye nazaran daha yüksektir. Ticari engellerin kaldırılması ve azaltılması yolu ile; ticaretin iki ülke arasında gerçekleşmesi kuzeyde vasıfsız emek – yoğun malların göreceli fiyatını düşürür ve güneyde vasıflı emeğin yoğunlukla kullanıldığı malların fiyatını düşürür ve her bir ülke karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu alanlarda uzmanlaşmaya gider. Bu sebeple; kuzeyde vasıflı emek yoğun malların üretimi genişler güneyde ise vasıfsız emek yoğun malların üretimi genişler. Kuzeyde böylece vasıflı emeğe olan talep artar, vasıfsız emek talebi düşer. Böylece vasıflı emeğin göreceli ücretleri yükselir. Kuzeyde vasıfsız emek talebinin düşmesi kuzeydeki emek piyasalarını iki yolla etkiler. Emek piyasası kurumları ve emek piyasası düzenlemeleri ücretin aşağıya doğru esnekliğini önlerse ; vasıfsız emeğin işsizlik oranları artar. Emek piyasaları esnek ise vasıfsız emeğin reel ücreti bu talep değişikliğine aşağıya doğru esneyerek tepki verir. Bu durumda vasıfsız emeğin reel ücretlerinin azalması sonucunu doğurur. Güneyde ise vasıfsız emeğe olan talep artar ve vasıflı emeğe olan talep düşer Bu durumda vasıfsız emeğin göreceli ücretlerini yükseltir . Vasıflı emeğe olan talep azalışı güneyde vasıflı emeğin şu tercihi yapmasına neden olur. Vasıflı emek ya işsiz kalacak; ya da daha düşük bir reel ücreti kabul edecektir. Bu sebeple düşük ücretten çalışmayı seçen vasıflı emeğin katkısı vasıfsız emek yoğun mallarda beceri yoğunluğu da artacaktır.

Bu sebeple güney kuzeye nazaran ticaretten daha fazla kazanım sağlar görülmektedir. Güneyde istihdam oluşturan imalat sanayi çıktısı artmaktadır vasıfsız işçinin iş olanakları artmakta ve ücret eşitsizliği azalmaktadır. Tüm bu değişimler güneyde arzu edilen bir durum oluşturmaktadır. Kuzeyde meydana gelen değişimler ise arzu edilmemektedir. İstihdam oluşturan imalat sanayi çıktısı düşmekte, ve vasıfsız emeğin iş olanakları azalmaktadır. Bunun yanında ücret eşitsizliği de

artmaktadır. Ticari liberalizasyon ve buna paralel olarak gelişen kuzey-güney ticareti göreceli fiyat ve ücretleri iki ülkede (kuzey-güney) birbirine yakınsamaktadır. Fakat mutlak fiyat ve ücret eşitliği ticari liberalizasyonla gerçekleşmemektedir. Başlangıçta mutlak fiyat ve ücretler kuzeyde daha yüksektir ve ticaret bunu değiştirecek diye bir kuralda yoktur. Ticaretin kuzeyde ücret eşitsizliğini arttırıp güneyde düşürmesi, kuzeyde daha fazla eşitsizlik var anlamına gelmemektedir. Sonuç olarak ticaretin istihdam ve çalışma koşulları üzerindeki etkisi ülkeler ticareti karşılaştırmalı üstünlükleri ekseninde yaparsa anlamlıdır¹⁷. Bu sebeple dünya ticaret modelini sadece Heckscher-Ohlin teoremi içinde incelemek yeterli olmayabilir. Kuzey ve güney arasında yapılan birçok mal değişimi ve ticaret rekabetçi olmayan malların ticaretidir. Bu sebeple küreselleşmenin ve ticari liberalizasyonun kuzeyin ve güneyin emek piyasalarını yakınsamasını göreceli fiyat ve ücretlerin yakınsaması yolu ile gerçekleştirmesi (ve bu da ancak rekabetçi olan malların ticaretinde) ve mutlak olarak bu yakınsamayı sağlayamaması (fiyat ve ücretlerde) küreselleşme etkisinin emek piyasaları üzerinde sınırlı etkisi olduğunu gösteren deliller olarak durabilir. Gerçektende gelişmiş ülkelerde bazı sektörler rekabet edilemez mallar üretmektedirler. Ve bu sektörlerdeki emek piyasası koşullarını geliştirmekte olan ülkenin emek piyasası koşullarından bağımsız bir süreçte işlemektedir. Geliştirmekte olan ülkelerde bu sektördeki istihdam koşulları , ücretler tamamıyla ticaret etkisinden sıyrılmış bir şekilde belirlendiği görülebilir. İstihdam koşullarını belirleyen iç piyasa koşulları kurumsal faktörler teknoloji ve emek arzı ve emek talebi verimlilik gibi faktörler emeğin ücretinin belirlenmesinde etkilidir. İkinci bölümde emek piyasası teorisi incelendikten sonra bu faktörlere değinilecektir. (gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkelerde). Bu çalışma kapsamında küreselleşme etkisinin emek piyasaları üzerindeki etkisini konu aldığı için yapılacak analizlerde ülkelerin rekabetçi mallarının ticaretinde karşılaştırmalı üstünlüğe dayalı Heckscher-ohlin 'in modellediği ticaretin var olduğu ve gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkelerde özellikle imalat sanayi sektöründe bu modelin ve bu ticaretin gelişmiş ülkelerde ve geliştirmekte olan ülkelerde emek piyasalarında göreceli fiyat ve ücretleri yakınsatarak etkide bulunduğu incelenmeye çalışılacaktır. İncelenecek sektörler için imalat sanayi

¹⁷ Ghose A. (2000/3) *Trade liberalization and manufacturing employment* (<http://www.ilo.org/public/english/employment>)

sektörü yer almaktadır. Çünkü imalat sanayiinde rekabetçi malların ticareti söz konusu olduğu için hem bu sanayiler arasındaki ticaret Heckscher –Ohlin modeline uymakta hem de gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde emek piyasasındaki istihdam koşulları ve ücret belirlenmesi küreselleşme ve ticaret etkisini daha net olarak gösterebilmektedir.

Küreselleşme ve ticaret etkisi özellikle Heckscher-Ohlin in modellediği rekabetçi malların ticaretinin yapıldığı sektörlerde (gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde) emek piyasalarında göreceli ücretleri ve fiyatları yakınsattırması dolayısıyla ağırlıkla hissedilir durmaktadır. Ve küreselleşmenin ve ticari liberalizasyonun ekonomik etkileri bir alt başlıkta incelenecektir.

1.9 Küreselleşmenin Ekonomik Etkileri

Küreselleşme süreci ve içinde bulunduğumuz ekonomik ortam ticaret teorilerinin modellediği gibi ülkelerin sahip oldukları üretim faktörleri dolayısıyla belli ürünlerde belli ülkelerin uzmanlaşmasını beraberinde getirmektedir. Küreselleşme süreci ile artan ve gelişen ticaret hacmi ile beraber ülkeler uzmanlaşmaya gitmektedir. Bu uzmanlaşmanın ülkelerin emek piyasalarında yarattığı etkiler ve ticari liberalizasyonun bu etkiye kattığı ivme küreselleşmenin ekonomik etkileri başlığı altında bu sürecin istihdam, büyüme ve sermaye hareketleri üzerindeki etkileri vasıtasıyla genel hatlarıyla incelenebilir.

1.9.1 Küreselleşmenin istihdam ve emek piyasası üzerindeki etkileri:

Küreselleşmenin üç önemli göstergesi bulunmaktadır. Birincisi, daha önce değinildiği gibi, ticarete engel politik bariyerlerin kaldırılması ve ticari liberalizasyon doğrultusunda gelişmelerdir. İkincisi doğrudan yabancı yatırımların artan oranda seyir izlemesidir. Üçüncüsü ise bu çalışmada daha az değinilecek olan spekülasyon sermaye hareketlerinde yoğunlaşma ve emek piyasaları üzerindeki etkisidir. Burada Ticari liberalizasyonu ticaret hacmini artırıcı her türlü düzenlemeyi içerdiğini vurgulamak gerekir. Gümrük ve tarifelerin kaldırılması kotalara sınır konulması, ulaşım ve iletişim maliyetlerindeki düşüşle birleşince özellikle gelişmiş ülkede ve gelişmekte olan ülkede rekabetçi malların ticareti iki ülke emek piyasalarını

birbirlerine daha fazla yaklaştırmıştır. Emek piyasalarının göreceli (relatif) fiyat ve ücretlerin yakınsaması ile birbirine yakınlaşması ticaretin iki ülkenin emek piyasalarını farklı biçimde etkilemesini gündeme getirebilmektedir. Ticari liberalizasyonun özellikle gelişmiş ülkelerde vasıflı ve vasıfsız emek arasındaki gelir makasının açıldığı periyot gelişmiş ülkelerde uluslararası ticaretin önündeki engellerin düşüş eğilimine girdiği periyoda denk gelmektedir. Ticari liberalizasyon vasıfsız emeğin yoğun olarak kullanıldığı üretim temelini gelişmiş ülkeden gelişmekte olan ülkelere kaydırmaktadır. Bu durumda gelişmiş ülkede vasıfsız emek talebini düşürmektedir. Vasıfsız işgücünün ücretini düşürüp düşürmediği ise ücret katılığına bağlıdır. Eğer ücret katılığı varsa gelişmekte olan ülkelere gelen ithalat sızıntısı (penetresi) vasıfsız emeğin işsizlik oranını arttıracaktır. Standart ticaret teorilerinden çıkan bu argüman ampirik gözlemlerle de desteklenir görünmektedir. Gelişmiş ülkelerde ticari liberalizasyon sonrası emek piyasasında etkiler Baldwin'in bir araştırmasında şu şekilde ele alınıyor. Baldwin'e göre gelişmiş ülkelerde ticaret hacminde ve kompozisyonunda meydana gelen değişimin net istihdam etkisi arzu edilen seviyede değil ve özellikle emek yoğun sektörlerde ticaret ters istihdam etkisi yaratıyor.¹⁸ Bu sektörler sırasıyla tekstil, dokumacılık, ayakkabı imalatı ve mobilyacılık sektörleridir. Kruger (1983) yaptığı çalışmada on endüstrileşmiş ekonomiyi incelemiş ve ulaştığı sonuç doğal ticaret politikasının daha fazla emek-yoğun üretimi azaltması olmuştur. Yine gelişmiş ülkeler temel alınarak yapılan çalışmalarda tarife oranlarındaki %1 azalışın istihdamda %0.5 azalışa sebep olduğunu bulmuştur. Ravenga; tarife ve kotalardaki azalışın etkisinin şirket düzeyinde istihdamla ilgili sonuçlarını araştırmıştır.¹⁹ Buradan çıkardığı sonuçlar şu şekildedir. Gelişmiş ülkede tarife azalışının istihdam üzerinde bir etkisi yoktur. Ancak kotadaki %90 ile %10 arasındaki azalma gelişmiş ülkede istihdamı %2-3 oranında düşürmektedir. Bu durumda gelişmiş ülkelerin tarife oranlarında indirim gitmesi ve kotalardaki düşüş sonucu gelişmekte olan ülkelerin imalat çıktısının rekabetine maruz kalması dolayısıyla gelişmiş ülkelerin emek piyasalarında imalat

¹⁸ Baldwin, Robert E (1995) 'The effect of Trade and Foreign Direct investment on employment and relative wages' National Bureau of Economic Research working paper (www.ucop.edu/ile/conferences/grad-conf/2004/white.pdf)

sanayi sektöründe istihdam kayıpları yaşanabilmektedir. Sanayi altyapısı gelişmemiş düşük gelirli ülkelerde de gelişmekte olan ülkenin imalat ürünü çıktısı yerel sanayi ile rekabet ederek gelişmemiş düşük gelirli ülkenin emek piyasalarını kötü yönde etkileyebilmektedir. Curry ve Harrison yaptıkları çalışmalarda Fas'taki birçok imalat sanayi işletmesinin tarife azalışlarından ve kotalardaki indirimden belli sektörlerin daha yoğun etkilendiklerini ortaya koymaktadırlar²⁰. Mesela tekstilde %21 azaltılan tarife oranları istihdamda %6 düşüşe yol açmıştır. Temel ticaret teorilerine göre ticari liberalizasyon ve ticaret etkisi gelişmekte olan ülkelerde özellikle imalat sanayi sektöründe vasıfsız emeğe olan talebi arttırmaktadır. Uygulama sonuçları göstermektedir ki ticari serbestleşme; gelişmekte olan ülkedeki imalat çıktısının gelişmiş ülkedeki rekabet koşullarını olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Malezya üzerine yapılan bir çalışma ticari serbestleşmenin imalat sanayiinde büyüme ve gelişmeyle birlikte imalat sanayiinde artan işgücü ve reel ücretlerde artışla sonuçlandığı üzerinedir. İmalat sanayi ihracının toplam ihracat içindeki oranı 98'lerde %30 , 99'larda ise %85 civarındadır²¹. Yine bu çalışmada istihdam yıllık %10, reel ücretler yıllık % 3.5 artmıştır. Vasıfsız işçinin ücretinin vasıflı işçiye göre artması da emek piyasasındaki eşitsizlikleri azaltmış gözükmektedir. Benzer bir çalışma Filipinler de yapılmıştır. Ticari liberalizasyon ihracat ve ithalat rakamlarını etkileyerek Filipinler ekonomisinde şu sonuçları doğurmaktadır.

- 1.) İhracat ve ithalat toplamının GSYİH'ya oranının artması emek talebinde artışa yol açmıştır.
- 2.) İmalat sanayideki ihracatın emek talebine pozitif etkisi vardır.
- 3.) Yerel üretimi ikame etmek dışında ithalattaki artış eğilimi emek talebinin önemsiz bir belirleyicisidir. İthalat ve ihracat talebinin toplamının GSYİH'ya oranı emek talebi ile pozitif oranlıdır.
- 4.) İhracat üretim bölümünde çalışanların oranını pozitif etkilemiştir.

¹⁹ Revenga Ana L.(1997)'Employment and wage effects of trade liberalization :The case of Mexican Manufacturing Industry' Journal of Labor economics , February
(www.ucop.edu/ile/conferences/grad-conf/2004/white)

²⁰ Currie ,J and A Harrison 'Trade Reform and Labor Market Adjustment in Morocco', Journal of Labor economics 1997 www.dsl.nber.org/papers/w6915.pdf

²¹ Employment paper of manufactured exports employment skills and wages in Malasia

Gelişmekte olan bu iki ülke üzerine yapılan araştırmalar ticaret teorilerinde yer alan hipotezleri destekler görünmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ticari serbestleşme ve imalat sanayiindeki istihdam arasında pozitif korelasyon sağlanmış gözükmektedir. Fakat bu pozitif korelasyon sağlansa dahi emek piyasasının hangi şartlar altında istihdam edildiği de en az istihdam rakamları kadar önemli gözükmektedir. Rekabetini ucuz emek üzerinden sağlayan ihracatçı sektörler çalışma yeri zamanı, yoğunluğu konusunda katı düzenlemelere gidebilmektedir. Bu da emeğin çalışma şartları açısından da değerlendirilmesi gerekliliğine vurgu yapılması ihtiyacını doğurmaktadır. Kısaca gelişmekte olan ülkedeki daha emek-yoğun üretimi benimseyen ihracatçı sektör gelişmiş ülkede ticari engellerin kaldırılması sonucu ticaret potansiyelini arttırmaktadır. Bu durumda gelişmekte olan ülkenin özellikle imalat sanayi sektöründe istihdam oluşturabilme gayretleri sonuç alıcı gözükmektedir. Bu sektör içinde vasıfsız emek yoğunlukla kullanıldığı için vasıfsız emek talebi artmaktadır. Ve gelişmekte olan ülkedeki bu talep artışı hem reel ücretleri yükseltmektedir hem de vasıflı ve vasıfsız emek arasındaki ücret adaletsizliğinin artmasını ve gelir makasının açılmasını önler gözükmektedir.

Küreselleşme sürecinin önemli bir diğer göstergesi olan doğrudan yabancı yatırımlarda artışta gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin emek piyasalarında ticari liberalizasyona benzer etkiler doğurmaktadır. Daha önce değinildiği gibi gelişmiş ülkede ticari engellerin kaldırılması gelişmekte olan ülkede imalat sanayi çıktısının gelişmiş ülke piyasalarına daha uygun fiyatlarla sızmasını sağlamaktadır. Bu durumun sonucu ise gelişmiş ülkedeki imalat üretimindeki düşüş ve imalat sanayini oluşturduğu işlerin gelişmekte olan ülkeye transferi olmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlarda, küreselleşmenin ekonomik göstergesi olarak, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin emek piyasalarında benzer etkiler doğurmaktadır. Ticari liberalizasyonun bu ülkelerin emek piyasalarına etkisi ile doğrudan yabancı yatırımların bu ülkelerin emek piyasalarına etkisi benzerlik göstermektedir. Aradaki temel fark doğrudan yabancı yatırımlarda imalat sanayi üretiminin fiziki olarak gelişmekte olan ülkede gerçekleştirilmesidir. Ticari liberalizasyonda ise; gelişmiş ülkedeki imalat sanayi sektörünün gelişmekte olanı ile rekabetinin zorlaştırması sebebiyle bu sektörün belli imalat sanayi işlerini gelişmekte olan ülkelere kaptırması durumu söz konusu olmaktadır. Fakat üretimin yeri fiziki olarak değişmemektedir.

Doğrudan yabancı yatırımların farklı gelişmişlikteki ülkelerin emek piyasalarını etkilediği süreç aşağıdaki gibi gelişmektedir.

Sermayenin sınırsız dolaşımı ve üretim yeri ile ilgili kararlarında ucuz emek içeren yerleri tercih etmesi emeğin sınırlı mobilitesine rağmen işgücü piyasalarını bir bağla bağlamakta ve işgücü piyasaları küreselleşmektedir²². Bu da firmalara maliyetleri minimize edebileceği üretim yeri konusunda bir opsiyon sağlamakta ve geliştirmekte olan ülkelere odaklanan yatırımlar sektörel olarak ciddi istihdam artışı yaratabilmektedir. Bu ülkelerin rekabet ettiği gelişmiş ülkedeki sektörler ise ucuz emek rekabetine dayanamayarak belli bir kısım işi yatırım alan sektöre kaptırabilmektedir. Daha çok imalat sanayi ve alt sektörlerde gözlenen rekabet bu şekildedir. Uluslararası firmanın bir diğer izleyeceği üretimin belli bir aşamasını geliştirmekte olan ülkede gerçekleştirmesidir. Bu da gelişmiş ülkede bir istihdam kaybı yaratabilmekte ve geliştirmekte olan ülkede imalat sanayiinde bir istihdam artışı yaratabilmektedir. Küreselleşme gelişmiş geliştirmekte ve gelişmemiş ülkelerin piyasalarında farklı etkiler doğurabilmektedir. Gelişmiş ülkenin emek piyasalarında bu etki ücret farklılıklarının sebepleri, reel ücretlerde aşınma, ve özellikle imalat sanayiinde belli işlerin üçüncü dünyaya transferi, piyasa beklentileri doğrultusunda eğitim politikaları emek piyasası esnekliği, ücret-verimlilik ilişkisi gibi konularda yoğunlaşmakta piyasa aksaklıkları dediğimiz emek piyasasındaki eşitsizliklerde bu kapsam dahilinde öne çıkan konulardan olmaktadır. Gelişmiş ülkenin en önemli rekabet avantajlarından bir tanesi kalifiye bir iş gücü ordusuna sahip bulunmasıdır. Bilgi ve teknolojiyi kullanabilen inisiyatif alabilen ve değişen koşullarda hızlı karar verme yetisine sahip bu işgücü günümüz itibariyle geliştirmekte olan ülkelerin geliştirmekte olan ülkenin ucuz emek rekabetinin kendi bulunduğu endüstrinin emek piyasasındaki etkisini sınırlı tutmaktadır. Bunun sebebi gelişmiş ülkede birim emek maliyetinin daha yüksek olmasına rağmen emek gücünün ortalama verimliliğinin daha yüksek olmasıdır. Fakat geliştirmekte olan ülkelere mesleki uzmanlaşmanın giderek artması ve küreselleşme sürecinde öne çıkan mesleklerin benzer liyakatle yapılmaya başlanması gelişmiş ülkede kalifiye emek gücünü rehavete sokmaktan alıkoyan sinyaller olarak durmaktadır. Geliştirmekte olan ülkelere ise ihracat odaklı

²² Şimşek B.(2000), *İşgücü Piyasalarının küreselleşmesi ve küresel işgücü Piyasasında Ulusal İşgücü Piyasalarının Yeri*. (<http://www.isguc.org/birgul1.htm>)

bir kalkınmanın izlenmesi iç talebi daraltmış ve ulusal ekonomi yeni pazarlar arayışı içindedir. Belli bir Pazar payı elde etmek ise rekabet unsurunu ortaya çıkarmakta ve bu çeşit bir rekabette gelişmekte olan ülkede ucuz emek üzerinden yürümektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki rekabetçi sektörlerin diğer sektörlerden emek transfer edebilme yetisi sınırlı olmaktadır. Bu sebeple bu ülkelerdeki temel sorun düşük istihdam ve ucuz emeğin içinde bulunduğu çalışma koşullarıdır. Kadın ve çocuk emeğinin yaygınlaşması ve sömürsü gelişmekte olan ülkelerin emek piyasasında görülen aksaklıklardan olmaktadır.

1.9.2 Küreselleşmenin Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Yabancı Sermaye Üzerindeki Etkisi

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde neo liberal politikalar çerçevesinde uygulanan serbestleşme hareketleri ÇUŞ'lara bağlı doğrudan yabancı sermaye hareketlerini artırmıştır. Üretici sermayenin bu hareketlerinin artmasında Fordist üretim tarzından esnek üretim tarzına geçişle birlikte üretimin belli bir bölge ile sınırlı kalmayıp üretimi dünya ölçeğine yayabilen yeni üretim tarzının etkisi olmuştur. Sermaye kıtlığı çeken ülkelere yönelen bu yatırımların girdikleri ülkenin ödemeler bilançosunda olumlu etki yaptıkları ve o ülkenin ihtiyaç duyduğu finanssal ve üretici sermayeyi sağladıkları teknolojik ve teknik know-how sağladıkları ve istihdam yarattıkları bilinmektedir. Bunların yanında iç piyasada rekabeti arttırmak suretiyle ürün kalitesini yükseltmek yeni bilgi ve teknoloji transferinde bulunmak katma değer oluşumunu sağlamak amacıyla da yabancı sermaye teşvik edilmektedir. Ayrıca Doğrudan yabancı yatırım uzun vadeli ve olduğu ve fiziki yatırıma dayandığı için kriz ortamında ev sahibi ülkeyi terk edememekte bu sebeple bu açıdan portföy yatırımlarına oranla daha az risk içermektedir. Bu durumda gelişmekte olan ülkelerde yabancı sermaye çekimini özendirici teşviklerinde alınmasını beraberinde getirmiştir. Bu tedbirler arasında kar transferine olanak verilmesine , yabancı ve teknik ve idari personel istihdamına izin verilmesi ve yatırım yapacak yabancı sermayenin ülke ile ilgili her türlü bilginin önünü açmaktadır. Ülkelere gelen yabancı yatırımın gittiği ülkede yarattığı ve ticaretin yabancı sermayeye etkisi ile istihdamda yarattığı etki şirketlerin istihdam stratejilerine göre değişebilmektedir. İstihdam

stratejisini kendi ülkelerinden getirdiği çekirdek bir iş grubundan seçen yabancı sermaye üretimde gerekli desteği çevre ülkenin ucuz işgücü ile sağlamaktadır. Bu sebeple yabancı sermayenin yatırım yaptığı ülkelerin sanayilerinde çekirdek işgücü yabancı sermayenin geldiği ülkeden sağlanmakta ve çevre iş gücü ise yatırım yapılan ülkenin ucuz iş gücünden sağlamaktadır. Yatırım yapılan ülkede çevre iş gücü bol ve bu çevre işgücünün arzını ikame esnekliği yüksektir. Çevre işgücünün arzının esnekliğinin yüksek olması bir başka deyişle küçük ücret oynamalarında bile emeğin arz ettiği miktarın büyük oranlarda oynaması firmalara emek talebi esnekliği sağlamaktadır. Çünkü ücretler büyük oranda düşse dahi firma yatırım alan ülkenin iş gücünden (yedek işgücünün varlığı dolayısı ile) üretim için gerekli çevre iş gücü sağlayabilmektedir. Bu durumda firmaların emek talebini esnekleştirmektedir.

1.9.3 Küreselleşmenin Büyüme Üzerindeki Etkisi

Son birkaç on yılda dünya ekonomisinin hızla büyümesine tanık olunmaktadır. Ticaretteki bu artış ; teknolojik gelişmelere ve ticari engellerin kaldırılmasına paralel olarak gelişme göstermektedir. Bazı gelişmekte olan ülkeler ekonomik gelişme için ekonomilerini dışa açmaktadır.

Dünya ekonomisine entegrasyon; ülkelerin ekonomik büyüme sağlaması için önemli bir koşul durumundadır. Son yirmi yıldan beri dünya ticareti ortalama olarak %6 büyümektedir. Fakat ticaretin ilerlemenin motoru olarak bu büyümeye katkısı çok öncelere gitmektedir. 1947 yılında GATT oluşumundan beri dünya ticaret sistemi; ticari serbestleşmeye gitmektedir. Dünya ekonomisinin bu entegrasyonu dünyanın birçok yerinde hayat standartlarını yükseltmektedir. Ve pek çok gelişmekte olan ülkede gelir artışları kaydedilmektedir. Birçok ülke imalat sanayi mallarını ve hizmetlerini ihraç eder hale gelmiştir. İmalat sanayi ürünleri gelişmekte olan ülkelerin ihracatının %80'lik kısmını açıklamaktadır ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ticarete artmaktadır. Ve ihracatın %40'ı diğer gelişmekte olan ülkelere gitmektedir. Fakat bu entegrasyonun getirdiği gelişme Asya ülkelerinde Latin Amerika'ya nazaran daha etkileyicidir. Ortadoğu ve Afrika da ise bu gelişme daha yavaştır; ve dünya ticaretinden aldıkları pay düşmektedir. Bunun sebebi; geleneksel malların ihracatına ve üretimine yoğunlaşmalarıdır. Bu şekilde marjinalize

olmalarının sebebi; yapısal problemlerle zayıf politik altyapı ve kurumlarla içte ve dışta korumacı bir rol üstlenmelerinden kaynaklanmaktadır²³. Milli ekonomileri ticarete ve yatırıma açan politikalar ekonomik büyüme için gerekli olmaktadır. Çalışmalar göstermektedir ki ekonomileri diğer ekonomilere açmayan hiçbir ülke ekonomik başarı sağlayamamıştır. Ve ticari açıklık doğu Asya ülkelerinin başarısında önemli bir etken olmuştur. Ekonomilerini dışa açan pek çok gelişmekte olan ülkede belli imalat sanayi ürünlerinin ihracatında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olunmuştur. Örneğin bu başarı Asya ülkelerinde ortalama ithalat tarifelerinin son yirmi yılda %30'lardan %10'lara düşmesi ile gerçekleşmiştir. Çalışmalar göstermektedir ki; dışa dönük ülkeler, ithal ikameci ülkelere nazaran daha fazla büyümüştür. Ve ortalama olarak 1980'lerde gümrük tarifelerini keskin biçimde düşüren ülkeler 1990'larda tarifelerini düşürmeyen ülkelere nazaran daha fazla büyüme kaydetmişlerdir. Bu gelişmelere rağmen ticari liberalizasyon karşısında geliştirilen argümanlar oluşmuştur. Bu argümanlar aşağıdaki gibidir.

Sanayileşmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelerde istihdam ve gelir artışı desteklemek için gerekli olan %3'lük büyüme oranını tutturması ve bu yola gelişmekte olan ülkelerin ihracat ürünlerine olan talebin artması ve ihracat ürünlerinin fiyatlarında artış içinde bulunduğumuz dönem itibariyle gerçekleşmesi uzak uluslararası gelişmelere bağlıdır. Dikkate değer sanayi altyapısı olan küresel ticaret sistemiyle yatay ve dikey eklemlenmiş birkaç ilk kuşak yeni sanayileşmiş ülke Doğu Asya ülkesi hariç gelişmekte olan ülkelerin ihracatı kalifiye olmayan işgücüyle doğal kaynakların sömürülmesine dayanan ürünlerde yoğunlaşmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde yüksek teknolojili, arz esnekliğine sahip katma değeri yüksek ürünlerin ihracatı arttığına dair istatistikler yanıltıcı olmaktadır. Bu tür ürünlerin ihracatı gelişmekte olan ülkeler tarafından gerçekleştiriliyor gözükse de söz konusu ülkeler ulus ötesi şirketler tarafından uluslararası üretim zincirine ancak düşük kaliteli işgücüne dayanan montaj aşamasında dahil olmaktadır. Teknolojinin ve iş becerisinin önemli bir bölümü ürünün bütününden ziyade ithal edilen parçalarda ve bölümlerde yoğunlaşmaktadır. Gerçektende hızla büyüyen teknoloji ürünlerinde dahil olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin dünya sanayi ürünleri ihracatında payı artarken bu

²³ International Monetary Found.(2001) (<http://www.imf.org/external/np/exr/ib/2001/110801.htm>)

aktiviteler sonucunda gelirden alınan pay aynı dinamizmi yansıtmamaktadır. Gelişmiş ülkelerin dünya sanayi ürünleri ihracatındaki payı azalmasına karşın bu ürünlerin üretim sürecinde yaratılan katma değerden aldıkları pay artmıştır. Bu sebeple gelişmiş ülkeler büyüme potansiyeli yaratırken geliştirmekte olan ülkelerin büyüme potansiyeli gelişmiş ülkelerinkine bağlı hale gelmiştir. Tüm bu karşı argümanlara rağmen ticari liberalizasyonun büyüme üzerinde önemli etkisi olduğuna dair çalışmalar mevcuttur. Açık ticaret politikaları ekonomik büyüme anlamında ölçülebilir kazanımlar sağlamıştır. 1970-1989 arası ticaret politikası ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi etüt eden bu çalışma; ticaret politikası açıklığını ölçen bir endeksle sonuçlanmıştır. Ticaretin gayri safi milli hasılaya oranında ticari açıklıktan kaynaklanan %10'luk bir artış; ülkelerin büyüme oranını %0.67 oranında arttırmaktadır. Çalışma ticari liberalizasyonun ekonomik büyümeye yol açtığına dair tespitlere destek verir gözükmektedir.

Küreselleşme, ticari liberalizasyonun yaygınlık kazanmasıyla ticaret hacminin büyümesi sermayenin hareketliliğinin artması sonucu mal ve hizmet piyasalarının finans piyasalarının ve emek piyasalarının birbirine yakınsamasıdır. Bu değişik piyasalarda ki yakınsamalar özellikle fiyatların ve ücretlerin yakınsaması şeklinde oluşmaktadır. Küreselleşmenin bu ekonomik sonuçları ile gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkelerin emek piyasaları üzerindeki etkisi ikinci bölümde emek piyasası teorisi anlatıldıktan sonra işlenecektir. Küreselleşme emek arzını ,emek talebini ve emek talebi esnekliğini etkilemektedir bu sebeple emek arzı teorisi emek talebi teorisi ve emek talebi esnekliği teorisi yine ikinci bölümde incelenecek ve küreselleşmenin emek talebi emek arzı ve emek talebi esnekliği üzerindeki etkisi incelenecektir. üçüncü bölümde küreselleşmenin Türkiye emek piyasalarındaki etkileri incelenecek uygulama ve sonuç kısmında ise Türkiye imalat sanayi alt sektörlerinden tekstil sektörünün ve gıda sektörünün emek talebi esneklikleri hesaplanarak küreselleşme süreci ve ticari liberalizasyonun bu sektörlerdeki emek piyasalarına etkisi emek talebi esneklikleri ekseninde yorumlanmaya çalışılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE EMEK PİYASALARI

2.1 Emek Piyasası Teorisi

Küreselleşme süreci ile ivme kazanan ticari liberalizasyon ve ticaret hacmi ülkelerin mal ve hizmet piyasalarını emek piyasalarını birbirine daha fazla yakınsatır hale gelmiştir. Bunun sebebi ülkeler arasındaki ticari ilişkilerin ulusal ürün fiyatlarını etkilemesi ve bu değişimin bir şekilde üretim, fiyatlandırma ve istihdam stratejisi gibi temel kararlarda belirleyici olmasındandır Dünya giderek daha bağımlı hale gelmektedir ve küreselleşme süreci bu boyutu ile ülkelerin emek piyasalarını da etkilemekte ve birbirlerine daha bağımlı hale getirmektedir. Özellikle Kuzey ve Güney ülkeleri arasında vasıfsız emeğin ücretlerinin ticaret kanalıyla yakınsaması gerçekleşmektedir. Bilgiye dünyanın her bölgesinden kolay erişim ve teknolojinin küreselleşmesi Kuzeydeki vasıflı emeği rehavete sokmaktan alıkoyan sinyaller olarak durmaktadır. Çünkü Güneydeki emek gücünde aynı teknolojiye erişim kolaylığını yakalamaktadır. Bu sebeple küreselleşmenin Kuzeydeki ve Güneydeki ülkelerin emek piyasalarına etkileri olmaktadır. Emek piyasası teorisi de bu bağlamda –diğer ekonomik teoriler gibi- bu sürecin etkilerini teorisinde barındırabilecek yapıdadır. Küreselleşme süreci ile beraber bireyin emeğini piyasaya arz ettiği süreçler ve emek arzı teorisi bağlamında ; şirketlerin bu sürecin etkileri ile talep ettikleri emek miktarı ve emek vasfı ise emek talebi teorisi bağlamında incelenebilecek konulardan olmaktadır.

2.1.1 Emek Arzı Teorisi

Emek arzı On sekizinci yüzyıl ve on dokuzuncu yüzyıl klasik ekonomistlerin yapıtları emek arzını çalışan nüfusun hacmini belirleyen etkilerin belirlenmesi ve reel ücretlerdeki değişimin nüfus büyümesi üzerinde etkisi ile sınırlandırdıkları

bilinmektedir.²⁴ Fakat verili bir nüfusun sunduğu iş ve emek arzı ve sunulan arzı belirleyen değişkenler yeterince öngörülememiştir. Bunun sebebi mental veya fiziksel sorunu olmayan herkesin emeğini bir şekilde piyasaya sunmasıdır. Fakat günümüzde bu tespit tersine dönmektedir. Emek arzı verili bir nüfusun sunduğu çaba miktarı olarak görülmektedir. Verili bir nüfus tarafından sunulan arz inceleme kolaylığı açısından dört unsurla açıklanabilir²⁵:

- 1) Emek gücüne katılım oranı toplam çalışan ve iş arayan kitlenin toplam nüfus içindeki yüzdesidir.
- 2) Çalışanların emek gücü içinde iken haftalık aylık yıllık işlerine sundukları çalışma saati olarak sundukları arz miktarı
- 3) Çalışanların gün başına ya da saat başına koydukları çaba miktarı
- 4) Çalışanların işlerine getirdikleri becerileri ve yetenekleri

Bir anlamda sunulan arz bu dört unsurun bütünselliğini de beraberinde getirmektedir. Öncelikle nüfusun çalışan ve iş arayan kesimi arzını sunmaktadır. Fakat bu durum detaylı bir arz analizi yapmaya engeldir. Sayı olarak arzını ortaya koyan kitle içinde ne kadar çalışma saati arz edilmektedir ve bu çalışma saatleri içinde ne kadar efor sarf edilmektedir ve bu efor nereye kadar kişisel beceri ve yetenekleri içermektedir. Bu dört unsur bize detaylı arz analizleri yapmaya imkan tanımaktadır.

2.1.1.1 Emek gücü ve Emek gücüne Katılım Oranı

Emek gücü ücret ve kar karşılığı çalışan ya da kısa dönem için çalışmayan nüfusun toplamı olarak ifade edilmektedir. Ücret ve kar karşılığı çalışan nüfus için sayım veya referans haftasında 1 saat veya daha emeğini arz etmek veya aile içinde 15 saat ya da daha fazla ücretsiz aile işçisi olarak çalışmak kişiyi çalışan nüfus kategorisine koymaktadır²⁶. Çalışmayan nüfus için işten çıkarılan çıkarıldığı tarih itibarıyla bunu izleyen dört hafta içinde iş arayan referans ve sayım haftasında iş arama faaliyetinde olan 30 gün içerisinde işe başlayacak olan nüfusta çalışmayan nüfus kategorisini oluşturmaktadır. Ve yukarıda sayılan kriterlere göre belirlenen çalışan ve

²⁴ Blaug, Mark (1985) *Economic Theory in Retrospect*, fourth edition Cambridge University Press

²⁵ Hamermsh D. S. (1988) *The Economics of Work and Pay*, New York : Harper & Row

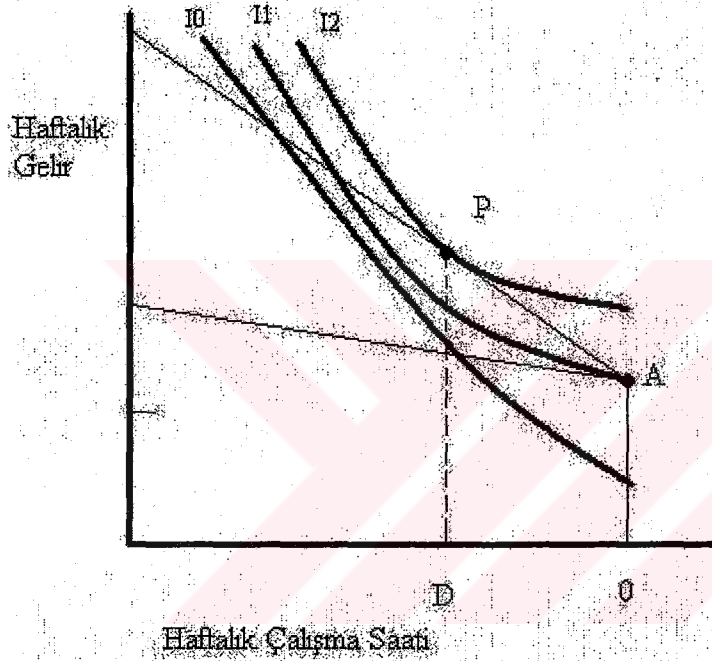
²⁶ Hamermsh D. S. (1988) *The Economics of Work and Pay*, New York : Harper & Row

çalışmayan nüfusun toplamı da bize emek gücü oranını vermektedir.Emek gücüne katılım oranı da bu toplamın toplam nüfus içindeki yüzdelik oranını vermektedir.Referans haftasında yapılan bu sayımlarda yaş cinsiyet ırk gibi faktörlerde hesaba katıldığı için farklı yaş gruplarının farklı ırkların emek gücüne katılım oranı belirlenebilmektedir.Ayrıca ek bir sayım olarak işçilerin eğitimlerine bağlı olarak emek gücüne katılım oranları da belirlenebilmektedir.

2.1.1.1.1 Bireysel Emek Arzı ve Emek gücüne Katılım Kararı

Ekonomi Teorisi reel ücretlerin artması halinde arz edilen emek miktarının reel ücretlerle pozitif bir ilişki içersinde olduğunu söyler bir başka deyişle reel ücretler arttıkça emeğin arz ettiği miktar artmaktadır. Mikro ölçekte yapılan farksızlık eğrisi analizleri de piyasa ücretindeki artışların bireysel emek arzını arttırdığını ve emek gücüne katılım kararını etkilediğini göstermektedir. Mikro temelli yapılan çalışmalar şu şekildedir. Standart bir işçi çalışarak elde ettiği gelir ile piyasa dışı tüm aktiviteleri içeren boş zaman arasında tercih yapmak durumundadır. Ya tamamıyla boş zamanı seçip emek gücüne katılmayacak ya da tamamıyla kendini çalışmaya verecek veyahut uygun çalışma zamanı ve boş zaman kombinasyonunu seçerek tercihini yapacaktır.İşçinin elinde bu iki malın (boş zaman ve gelir) tüketimini yaparak sağlayacağı faydayı sağlayan birçok boş zaman gelir kombinasyonu vardır. Eğer bu kombinasyonlar aynı faydayı sağlıyorsa aynı farksızlık eğrisi üzerinde bulunmaktadırlar demektir. İşçinin daha fazla gelir ve daha fazla boş zaman tüketmesine imkan vermeyen kısıtlar mevcuttur. Piyasa ücret oranı bunlardan biridir. Ve işçinin ulaşabileceği en yüksek farksızlık eğrisi ile piyasa ücreti eğiminin belirlediği kısıtın teğet olduğu yerde işçi emek gücüne katılıp katılmama kararını da vermiş demektir. İşçinin piyasada hiç emek arz etmese de elde ettiği gelirler mevcuttur. Bunlar işsizlik sigortası devlet yardımları tasarrufları olabilir. Böyle durumda eğer bu ücret dışı gelirler yüksek ise işçi piyasaya sıfır emek arz etse ve ücret geliri elde etmese faydasını maksimize edebilir. Faydasını maksimize ettiği nokta çalışmama kararıdır. Rezervasyon ücreti işçinin sıfır emek sunduğu noktada boş zamana verdiği değerdir. Eğer rezervasyon ücreti piyasa ücretinden yüksek ise (eğimi daha fazla ise) işçi çalışmama kararı alır çünkü boş zamanın değeri ve faydası

çalışmanın değeri ve faydasından yüksektir. Eğer piyasa ücreti rezervasyon ücretinden yüksekse işçi çalışma kararı alır. İşsizlik sigortasının yükselmesi devlet yardımlarının artması rezervasyon ücretlerini artırır ve işçinin çalışmama kararına sevk eder. Piyasa ücretlerindeki artış ise rezervasyon ücretinden yüksekse boş zaman daha maliyetli hale gelir ve işçi çalışma kararı alır. Bir başka ifade ile piyasa ücretlerindeki artış bireysel emeğin arz ettiği miktarı arttırmaktadır.

Şekil 2.1 İş Gücüne Katılım Eğrisi²⁷

2.1.1.1.2 Aile İçindeki Bireyin Emek Arzı ve Emekgücüne Katılım Kararı

Peki bireysel emek arzı aile içinde gelir getiren birden fazla insan olduğunda nasıl değişecektir. Diğer aile bireylerinin varlığı para kazanma gücü ya da ekonomik desteğe ihtiyaçlarının olup olmaması her bir insanın rezervasyon ücretlerini etkilemekte ve insanların bireysel emek arzı kararlarını etkilemektedir. Annenin ve babanın daha iyi bir iş bulması çocuğun rezervasyon ücretini yükseltmektedir. Çocuğun ücreti değişmemesine rağmen aile çocuğun çalışmamasını ister bunun sebebi çünkü çocuğun getirdiği gelirden aldıkları marjinal fayda onla evde geçirecekleri

²⁷ Hamermsh D. S. (1988) *The Economics of Work and Pay*, New York : Harper & Row. s:8

zamanın değerinin sağladığı marjinal faydaya nazaran düşmüştür. Aileye yeni bir üyenin katılımı örneğin yeni bir ferdin doğumu evde geçirilen zamanın değerini arttırarak yetişkinlerin rezervasyon ücretlerini arttırmaktadır. Bu sebeple daha önce emek gücünde yer alan yetişkin piyasaya sunduğu emek arzını kısılabilmektedir. Çünkü evde geçirdiği zamanın değeri piyasa ücretlerini aşmaktadır. Çocuklar büyüdükçe daha az saat bakıma ihtiyaç duyacaklar bu sebeple yetişkinlerin evde geçirdikleri zamanın değeri azalarak rezervasyon ücretleri azalacaktır. Bir yetişkinin emek gücünden ayrıldıktan sonra dönmesi sık rastlanan bir durumdur. Özellikle Amerika ve gelişmiş ülkelerdeki kadın emeğinin arzı bu doğrultuda sunulmaktadır. Bu birazda kültürel bir konudur yaklaşımlar değiştikçe kadınların piyasa ücreti erkeklere yaklaştıkça doğan çocuğun bakımıyla ilgilenmesi dolayısıyla emek gücünden kopan daha fazla sayıda erkeğe rastlanılacaktır. Yetişkinlerin bebeğin doğumu sonrasında evde geçirecekleri zamanın ikame edilebilirliği (büyükanne ya da büyükbaba tarafından bebeğin bakımı kreşlerin bulunması) yetişkinlerin rezervasyon ücretlerini düşürecek ve emek gücüne katılım oranını arttıracaktır. Ücret dışı geliri arttırıcı her türlü unsur toplam emek arzını düşürecektir. Çünkü piyasadan daha fazla mal ve hizmet alma becerisi boş zamanın değerini arttıracaktır. Boş zamanın düşük mal olmaması (gelir arttıkça tüketimi düşmemesi) ve gelir artışının getirdiği tüketim artışı aile bireylerinin boş zamana verdiği değerlerin karşılaştırılarak hangisinin emek gücünde kalacağını veya emek gücünden çıkacağını belirlemektedir.

Emek gücüne Katılım Oranları: Yaş cinsiyet ırk eğitim esaslarına göre emek gücüne katılım oranları amerikan emek piyasasında şu trendleri izlemektedir;

1)Yaş grupları içersinde en yüksek emek gücüne katılım oranı eğitimini tamamladığı dönemle emekliliğin başlangıç dönemi arasındaki erkek emek arzıdır.Araştırmalara göre evli erkeklerin emek gücüne katılım oranı 25-44 yaş arası %97.2'dir. Evli erkeklerin emek gücüne katılım oranları yüksek olmasına rağmen bu oran beyazlarda beyaz olmayanlara nazaran daha fazladır.Bu iki grup arasındaki katılım oranı eğitimle beraber artmaktadır.

2)Bekar bir erkeğin evli erkeğe nazaran emek gücüne katılım oranı daha düşüktür çünkü ev işlerine ayırması gereken boş zamanın değeri artmıştır ve evli erkeklere göre rezervasyon ücretlerini yükseltmiştir.

3) 1984 genel nüfus araştırmasına göre 25-44 yaş arası boşanan ve ayrılan erkeklerin emek gücüne katılım oranı %92'dir.

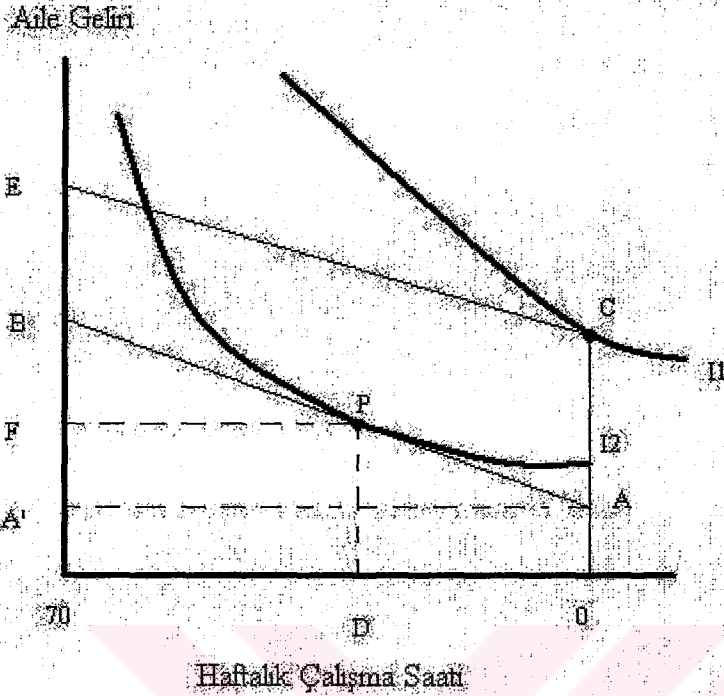
4) İkinci dünya savaşı sonrası kadın emeğinin emek gücüne katılım oranı keskin bir artış göstermesine rağmen hala erkek emek gücüne nazaran bu oran düşüktür. Bunun ana sebebi eğitim farklılıklarıdır. Bir diğer neden kadının evde daha fazla değer üretmesidir. 1973 yılında yapılan bir çalışma evde sunulan hizmetin değerinin ailelerin vergi sonrası parasal gelirlerinin üçte ikisine yaklaşan bir orana denk geldiğini göstermektedir.

5)Kadının piyasa işlerinde çalıştığı saat evde geçirdiği saate nazaran artmaktadır.

6)Erkeğin ücretinin kadının ücretine göre fazla olduğu şehirlerde kadının emek gücüne katılım oranı daha düşüktür. Başka bir aile bireyinin çalışması durumunda diğer aile bireylerinin iş gücüne katılma eğrisi şekil 2.2 de gösterilmektedir.

7)Siyah kadınlar beyaz kadınlara göre emek gücüne katılım oranları daha fazladır.Bu farkın %25 kadarını eşlerinin gelir farklılıklarına bağlanmaktadır

8) Ücret dışı geliri artırıcı devlet yardımı işsizlik sigortasındaki artışlar rezervasyon ücretini arttırarak emeğin sunduğu arzı kısmaktadır ve piyasa ücretlerindeki artış ise piyasa ücreti rezervasyon ücretinden büyükse emek arzını arttırmaktadır.

Şekil 2.2 Bir Aile Bireyinin Çalışması durumunda Diğerlerinin İşgücüne katılım Eğrisi

2.1.1.1.3 Emek Talebindeki Değişimin Emek Arzı Üzerindeki Etkisi

Emek talebindeki değişimin emek arzı üzerinde etkisi bulunmaktadır. Bu konudaki tartışmalar 1930 yıllarında literatüre giren ilave işçi hipoteziyle (added worker hypothesis) ile yoğunluk kazanmıştır. Bu hipotez şu basit mantığa dayanmaktadır. Eğer aileye ekmek getiren kişi işsiz kalması durumunda ailenin diğer üyesi emek gücüne girer ve ailenin gelirini korumaya çalışır. Böylece hem işsizlik hem de emek gücüne katılım artar. ilave işçi hipotezi depresyon zamanlarında emek gücünün ve arz edilmek istenen emeğin uzun dönem trendinin üzerinde olması sebebiyle işsizliğin yüksek tahmin edildiğini söylemektedir. Bu sebeple yeni bir iş yaratımı işsizlerin sayısını en az iki kişi azaltır. Çünkü depresyon zamanından önce emek gücü kategorisinde sayılmayan aile ferdi üyesi gelir getiren kişinin işten çıkması ile iş aramakta ve işsiz kategorisine girmektedir. Bu durumda işsiz sayısının yüksek çıkmasını beraberinde getirmektedir. Karşıt bir hipotez olarak ürkek işçi hipotezi (discouraged worker hypothesis) ise şunu söylemektedir. İşsizlik o kadar yaygınlık kazanabilir ki işçi hayal kırıklığına uğrar ve emek gücünden çıkar bu

durumda işsizliği olduğundan daha düşük tahmin edilmesine yol açar denilmektedir. Emeğe olan talebin azalması emeğin işgücüne katılım kararı sonucunda iki etkisi bulunmaktadır. İlave işçi hipotezi azalan emek talebinin diğer aile üyelerinin gelirini düşürdüğü mekanizmayı başlatır. Bu durumda o an için emek gücünde yer almayan ailenin diğer fertlerinin ücret dışı gelirlerini düşürür. Bu düşüş onların rezervasyon ücretlerini de düşürmektedir. Çünkü ailenin gelirini koruyan kaynaklar azalmaktadır. Eğer tüm aileler likit varlıklara sahipse ya da piyasada oluşan faiz oranlarından borç alabilme olanağına sahipse kazanılan gelirdeki geçici düşüş emek arzına katılımında küçük bir etki yapar. Aile likit varlıkları ve borç alabilme becerisi ile standart tüketim alışkanlıklarını koruyabilmektedir. Fakat tipik bir çalışan ailesi genellikle bu çeşit ücret dışı gelirden yoksundur. Genellikle işsizlik sigortası parası aile içinde işini kaybeden aile reisinin ücret gelirinin yerini alır. Bu koşullar altında aile reisinin iş kaybı geçici olsa bile ailenin diğer üyelerinin vereceği cevap emek gücüne katılım kararıdır. Bu Amerikan aileleri ile ilgili yapılan araştırmadaki bulgularla da desteklenmektedir. Tüm ailelerin %59'u bir işsiz ve en az bir aile ferdinin tam zamanlı çalıştığı yönünde işaretler vermektedir. Ürkek işçi hipotezi ise emek talebinin düşmesiyle mesleğin daha düşük ücretli ve daha az çekici olması daha iyi şartlarda bir işinde uzun ve maliyetli bir arama sürecini gerektirmesi çalışan işçinin cesaretini kıran faktörlerden olmaktadır. Hem ilave işçi hipotezi hem de ürkek işçi hipotezi farklı ailelerde görülebilmektedir. Temel soru hangisinin bir diğerine daha baskın olacağı ile ilgilidir. Bu sadece akademik bir tartışma değildir. Ekonomik resesyonda liberal gruplar ürkek işçi hipotezine vurgu yaparak nüfus sayımlarında ortaya çıkan resesyonun etkilerinin düşük tahmin edildiğinden yakınılar ölçülen işsizlik oranı göz önüne alınarak uygulanan makroekonomik programların geniş açılımlar yapamayacağını söylerler. Muhafazakarlar ise ölçülmüş işsizlik rakamlarının yüksek tahmin edildiğini söylemektedirler resesyonun etkilerinin abartıldığını düşünürler ve makroekonomik programların geniş açılımlar yapacağını iddia ederler. Ekonomik zorlukların bazı insanları emek gününe katılımını arttırdığına gösteren kanıtlar mevcuttur. Belli bir ay referans alınarak yapılan aile araştırmaları Aile araştırmaları eşi çalışmayan kadının % 9'luk bir yüzde ile emek gücüne katıldığını eşi çalışan bir kadının ise %7'lik bir oranla emek gücüne katıldığını göstermektedir. Ve Büyükşehirlerdeki yüksek işsizlik oranları daha fazla evli kadının emek gücüne

katıldığını göstermektedir. Bu durum ilave işçi hipotezini desteklemektedir. Fakat madalyonun diğer yüzü iş bulmanın güçlenmesi diğer işçileri emek gücünden çıkmaya zorlamaktadır. Emek gücünden koptuğunu ifade eden insanların sayısı 1979'daki yükselme yılında (boom year) 766 bin iken resesyonun yaşandığı 1983 yılında ise 1.6 milyona ulaşmıştır. Bu durumda ürkek işçi hipotezini desteklemektedir. Amerikan ekonomisindeki bu dalgalanmaların iki hipotezi de desteklediği görülmektedir. Fakat net etki ürkek işçi hipotezinin baskın çıktığı üzerinedir. İlave işçi hipotezi küreselleşme sürecinde çeşitli bulgularla da destek bulmaktadır. Örneğin kadın emeğinin artması düşük ücretli işlerin toplam iş içindeki yüzdesi ve özellikle kadın emeğine dayalı işlerin artması ilave işçi hipotezini desteklemektedir. Oysaki genel bir ekonomik durgunluğun tüm bireyler için artması ürkek işçi hipoteziyle daha yakından bağlantılıdır. Emek arzı katılım oranının işsizliğe olan duyarlılığının esneklik olarak ölçümü bize şu sonuçları vermektedir. Yaşı 35-44 arasında olan arasındaki erkek işsizlik oranının %1 artması tüm genç yaş grupları için emek arzına katılım oranı %1 'den daha çok oranda düşmesi ve yine erkek işsizlik oranının %1 oranında artması sonucu İspanyol ve beyaz kadının emek gücüne katılım oranının önemli ölçülerde düşmesi ve diğer sosyal grupların da emek gücüne katılım oranının düşmesi bize ürkek işçi hipotezini destekleyen bulgular vermektedir. Emek gücü için ürkek işçi etkisi daha ağır basıyor görünmektedir. Fakat bu rakamlar abartılmamalıdır. Kendisini ürkek işçi olarak tanımlayan işçilerden yarısı son 12 ayda hiçbir iş aramamışlardır. 1979-1983 arasında kendini ürkek işçi olarak tanımlayan sadece %31 son on iki ayda çalışmıştır. Daha da önemlisi 1981-1982 arasındaki resesyon döneminde kendini ürkek işçi olarak tanımlayan 1.7 milyon işçinin yarısı emek gücünden çıkmış fakat bir sene sonra kendilerini ürkek işçi olarak sınıflandırmamışlardır.

2.1.1.2 Çalışma Saatleri ve Efor Arzı

İşçinin piyasaya sunduğu arz verili bir haftada toplam emek gücündeki çalışan sayısı ile hesaplanabileceği gibi haftalık çalışma saati olarak arz ettikleri zamana da bağlı olmaktadır. Saat olarak arz edilen arz miktarını üç temel parçaya bölmek olasıdır.

- 1) Birincisi ücret karşılığı çalışılan saattir.

- 2) İkincisi işyerinde harcanan saattir
- 3) Üçüncüsü ise çalışarak harcanan saattir.

Burada arzı belirleyen en önemli parametre işyerinde çalışarak geçirilen saattir işyerinde çalışmaya hazırlanarak geçirilen süre çalışma saatlerinde harcanan efora göre daha geniş bir literatüre sahiptir. Çalışma saati ile ilgili arz yanlı teoriyi kurmadan önce emek arzında oluşan belli trendleri vurgulamakta fayda vardır. Birinci trend standart çalışma haftasında azalmalar mevcuttur. İmalat sanayi sektöründe standart çalışma haftası önemli oranda azalmasa bile işte geçirilen ortalama saat düşmektedir. Çalışmalar göstermektedir ki elli saatlik standart çalışma saati günümüzde ortalama haftalık kırk saate kadar düşmüştür. İkinci önemli trend ücret karşılığı çalışılan saat ve işte geçirilen saat ücretli izin ve tatilleri saymazsak Amerika'da diğer ülkelerle benzerlik göstermektedir. Bu trende arz güçlerinin mi talep güçlerinin mi yoksa kurumsal faktörlerin mi yol açtığı tartışmalıdır. Emek gücünün farklı üyeleri için haftalık çalışma saatleri geniş dalgalanmalar göstermektedir. Tarım sektörü dışında kalan işlerin %42'si ortalama 40 saatlik bir haftalık çalışma saatine sahip iken birçok işçi bu ortalama çalışma saatinin üzerinde ya da altında çalışmaktadır. Bu devasa farklılık daha çok toplam talep baskısıyla ve küreselleşme ile ortaya çıkan bir trendi de açıklamaktadır. Yarı zamanlı işler de artış (haftalık otuz beş saatten az) görülmekte ve haftalık uzun çalışma saati içeren işlerde ise düşüş kaydedilmektedir. Yarı zamanlı (part-time) işlerin yaygınlaşması daha çok işverenin talebi o yönde olduğu için artmaktadır denilmektedir. Oysa ki yarı zamanlı işlerin yaygınlaşmasında arz faktörleri de etkili olmaktadır. Evde ve okulda yükümlülükleri olan emek arzı yarı zamanlı çalışmak istemektedir. Tam zamanlı çalışmak istemeyen emek arzı işletmelerin işlerini yarı zamanlı işlere bölmeleri ile sonuçlanmaktadır. Gelişmiş ülkede yarı zamanlı işlerin yaygınlaşması talep faktörlerinin yanında arz faktörleri ile de açıklanabilirken gelişmekte olan ülkede talep etkisinin ağır bastığını söylemek yanlış olmaz. Çünkü emek talebinin ürüne bağlı bir talep olması ve küreselleşme sürecinde firmaların maliyet avantajlarının kısa süre içerisinde değişebilirliği ve ücretlerin şirketlerin maliyet kaleminde önemli bir oranda bulunması değişen piyasa koşullarına emek gücünün çalışma saati olarak ve çalıştığı saat kadar ücret alması dolayısı ile bir şekilde adaptasyonunu gerektirmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan

ülkelerde yarı zamanla işlerin yaygınlaşması süregelen rekabetin emek piyasasındaki izdüşümünden ibaret olmaktadır.

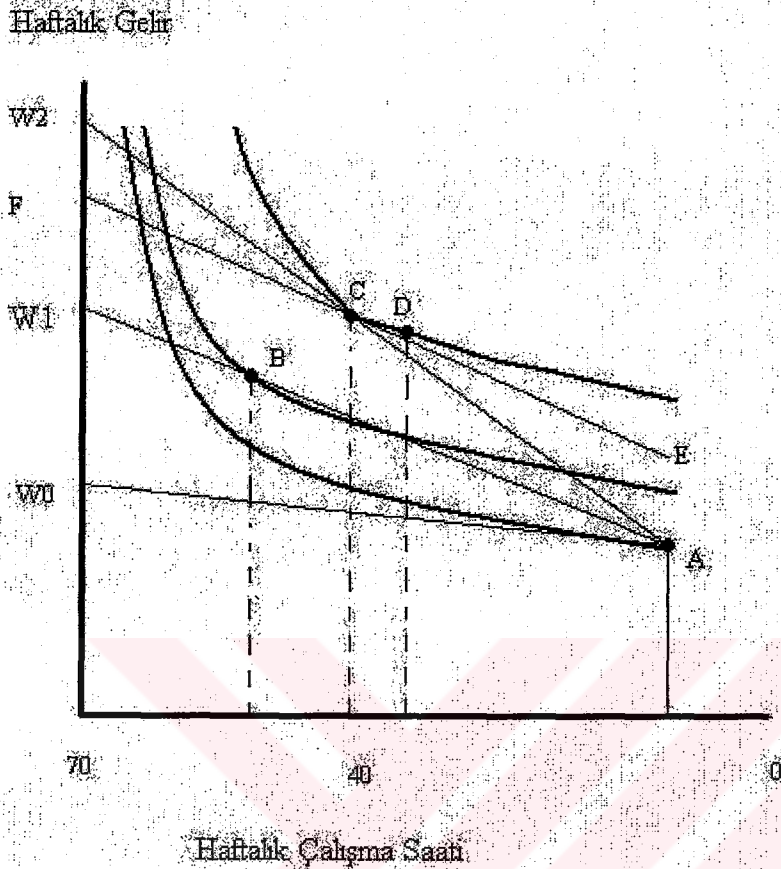
Standart bir çalışma haftasının uzunluğunu etkileyen farklı faktörler mevcuttur. Talep baskısı yasaların dayatması ve emek piyasasındaki kurumların mevcudiyeti ve sendika yönetiminin pazarlık gücü haftalık çalışma saatlerini belirleyen unsurlardan olmaktadır. Ama öncelikle standart çalışma haftasını belirleyen ve haftalık çalışma saatlerini belirleyen arz faktörleri incelenecektir. Bu sebeple öncelikle çalışma saati tercih teorisi işlenecektir.

2.1.1.2.1 Çalışma Saati Tercih Teorisi

Bir işçinin çalışma saati olarak piyasaya sunduğu arzı çalışma saati olarak belirlemesi piyasaya katılıp katılmama kararını verdiği mekanizmadan daha farklı bir süreç izlemez. Emegün emek gücüne katılım kararı alıp almadığı süreçle Haftalık arz etmek istediği çalışma zamanı aynı teorik zemine dayanmaktadır. Yine ücret dışı gelir ve piyasa ücretlerini bütçe kısıtı olarak alırsak ve faydasını iki malın oluşturduğu (işten elde edilen gelir ve boş zamanın değeri) mal kombinasyonlarını gösteren farksızlık eğrisi analizleri kullanılmaktadır, şekil2.3 . Bu bütçe kısıtına teğet olan en yüksek farksızlık eğrisi bireyin faydasını maksimize ettiği noktadır. Bu noktada işçi optimal çalışma saati ve boş zaman saati kombinasyonunu oluşturur. Piyasa ücretlerindeki değişimler (saatlik piyasa çalışma ücreti) işçinin sunduğu çalışma saati olarak sunduğu arzı değiştirebilir. Eğer piyasa ücretleri artarsa kısıt doğrusunun eğimi dikleşir ve işçi daha yüksek bir farksızlık eğrisine ulaşır. Daha yüksek bir farksızlık eğrisi ile kısıt doğrusunun teğet olduğu noktada işçi iki maldan da daha çok tüketir. Hem geliri artar hem de boş zaman tüketim miktarı artar. Piyasa ücretlerindeki artış işçinin daha çok emek arz etmesine neden olur. Piyasa ücretleri artmaya devam ederse emek arzı ilk artış kadar yüksek olmaz hatta sunulan emek arzı düşebilir. Bu yüzden bireysel emek arzı eğrisi ücretin dikey ekseninde çalışma saatinin yatay ekseninde gösterildiği figürde backward-bending tir(geriye doğru bükümlüdür). Belli bir ücrete kadar sıfır emek arz edilir Daha sonra piyasadaki ücret artışı arz edilen çalışma saati olarak sunulan miktarı arttırır. Ücretler artmaya devam ederse bu sefer ücret artışları emegün çalışma saati olarak sunulan arzını kısar çünkü işçi boş zamana da fayda

sağlayan bir mal olarak bakmaktadır. Peki birçok arz eğrisi pozitif eğimli iken yani piyasa ücretleri artarken emek arzı da artarken teorideki bireysel emek arzı eğrisi geriye doğru bükümlüdür (backward bending).

Başka bir deyişle ücretler belli bir seviyeden sonra yükselmeye devam ederse bireysel emek arzı kısılmaktadır. Bunun sebebi ücret artışlarının w_1 den w_2 ye çıkarken iki ayrıştırıcı etkisinin olmasıdır. (w_1 ücretine kadar bireysel emek arz eğrisi artan pozitif eğimli w_2 ücretinden sonrada geriye doğru bükümlüdür). Bir başka deyişle w_1 - w_2 arası ücretler yükseldikçe arz edilen emek çalışma saati olarak düşmektedir. Bu durum gelir ve ikame etkileri ile açıklanabilmektedir. Gelir etkisi piyasa ücret oranını değişmediği varsayımı altında (eğimin değişmediği) elde edilen ücret dışı gelirin artmasının (fakat bu gelir piyasa ücretinin artmasının sağladığı gelirle aynı miktardadır) çalışma saati olarak sunulan arzda yarattığı değişimin ölçülmesidir. Gelir etkisi negatiftir. bir başka deyişle daha fazla gelir kazanan işçi daha az çalışma saati olarak emeğini arz eder. İkame etkisi ise piyasa ücret oranındaki artışın işçinin çalışma zamanı olarak sunduğu arz miktarının ölçülmesidir. Piyasa ücretlerinin yükselmesi ile boş zamanın maliyetinin yükselmesi sonucu işçi çalışma saati olarak daha fazla emek arz eder. Toplam etki negatif gelir etkisiyle pozitif ikame etkisi arasındaki farktır. Bireysel emek arzı eğrisinin geriye doğru bükümlü olduğu ücret düzeyleri arasında ücretler yükseldikçe emeğin sunduğu arz miktarı çalışma saati olarak düşmektedir. Bu da bize bu ücret düzeyleri arasında gelir etkisinin ikame etkisine nazaran baskın çıktığını göstermektedir. Fakat bireysel emek arzı eğrisi her zaman geriye doğru bükümlüde olmayabilmektedir. Eğer gelir etkisi ikame etkisine nazaran küçük kalıyorsa ücretlerin yükselmesi emeğin sunduğu arzı arttırıyor demektir. Başka bir deyişle emek arzı eğrisi pozitif eğimlidir.

Şekil 2.3 Gelir ve Boş Vakit Arasında Maksimum Seçim Eğrisi²⁸

Kişi ücretler arttıkça daha fazla çalışmak istemekte (yüksek ikame etkisi) ve daha az boş zaman kullanmak istemektedir (düşük gelir etkisi). Bu sebeple arz eğrisinin şekli iki türlü de olabilmektedir. Bizi kısıtlayan tek unsur ikame etkisinin pozitif olması gerekliliği ve gelir etkisinin negatif olması ve pozitif ikame etkisine göre toplam etkinin yönünü belirleyip bireysel emek arzının şeklini belirleyebilmesidir. Bu teorik altyapı bize ücret değişimlerinin diğer faktörlerin sabit olduğu varsayımı altında emek arzı kararları konusunda ipuçları verebilmektedir. Bu ipuçları esneklik analizleri olabilmektedir. İşçi ücretlerindeki %1 artışın veya ücret dışı gelirden %1 artışın yüzdesel olarak arz edilen saat miktarındaki değişimin ölçülebilmesi bizi belli teorilere ve analizlere götürebilmektedir. Çalışma saatleri konusunda yapılan birçok araştırma ikame etkisinin pozitif gelir etkisinin ise negatif olduğunu söylemektedir. Birçok insan için boş zaman normal bir mal olarak

²⁸ Hamermesh D. S. (1988) *The Economics of Work and Pay*, New York : Harper & Row. s:38

görülmektedir. Ampirik çalışmalar işçinin çalışma saati olarak sunduğu arz esnekliğinin cinsiyete göre değiştiğini göstermektedir. Kadın emek arzının erkek emek arzına nazaran gelir esnekliği daha negatiftir. Bu durumda bize kadın emek gücünün demografik ve ekonomik faktörlere daha bağımlı olduğunu göstermektedir. Erkeğin toplam çalışma saati esnekliği ise sifıra yaklaşmaktadır. Bunun anlamı ortalama bir erkek çalışan için arz eğrisinin dik olması ve piyasa fiyatlarına duyarlılığının az olmasıdır. Ortalama bir kadın çalışan için ise toplam çalışma saati esnekliği pozitifdir. Bu da kadın arz eğrisinin pozitif eğilimli olduğunu göstermektedir. Bir başka deyişle ücretler arttıkça kadın emeğinin sunduğu arz artıyor demektir. Fakat kadın emek piyasalara daha fazla entegre oldukça cinsiyete dayalı bu farklarda ortadan kalkacaktır.

Bu tip ampirik çalışmaların varlığı ve eldeki veri emek arzının esnekliğinin çeşitli hükümet politikalarına etkisini de ölçebilmektedir. Uygulanan vergiler ve transfer harcamaları politikaları emeğin bireysel arz kararlarında ve ortalama arzındaki değişimleri belirleyebilmektedir. Örneğin her gelir grubu için sabit bir gelir vergisi oranının bulunması ve bunun arz üzerinde etkisinin incelenmesi teorik olarak bu çalışmada daha önce bahsedilen emek gücüne katılım kararı gibi ya da çalışma saati olarak sunulan arzın incelenmesi gibi konularla benzer teorik zeminden beslenmektedir. Tüm gelirler için sabit bir vergi oranının varlığı sayesinde uygulanan teoride benzer metodolojiler kullanılmaktadır. Yine çalışana fayda sağlayan iki mal bulunmaktadır. Bunlar çalışmaktan sağladığı gelir ve boş zamanın değeridir. Çalışanın ücretinden hangi geliri kazanırsa kazansın sabit bir vergi oranı kesildiği için yine piyasa ücretlerinin oluşturduğu kısıtın eğimi vergi sonrası gelirlerin (piyasa ücretlerinin kişinin her gelir artışı için sabit oranda vergilendirilmesi sonucu oluşan) eğimine paralel olacaktır. Ve vergi sonrası gelirlerle kişinin tercih ettiği mal kompozisyonlarını gösteren farksızlık eğrisinin teğet olduğu nokta kişinin sabit oranlı vergi sonrası çalışma saati olarak sunmak istediği arz miktarını gösterecektir. Gelire göre artan vergi oranları ise işçiyi ve çalışanı daha farklı etkileyecektir. Gelir yükseldikçe vergi oranları da artacağı için ücret dışı gelir ve piyasa ücretlerinin oluşturduğu bütçe kısıtı farklı piyasa ücretlerine göre ve bu ücretlerin belirlediği vergi sonrası gelirlere göre farklı eğimlere sahip doğruların vektörel toplamı olacaktır. Gelirle artan vergi sabit oranlı vergiye göre yüksek ücretli piyasa işlerinde emek arzını

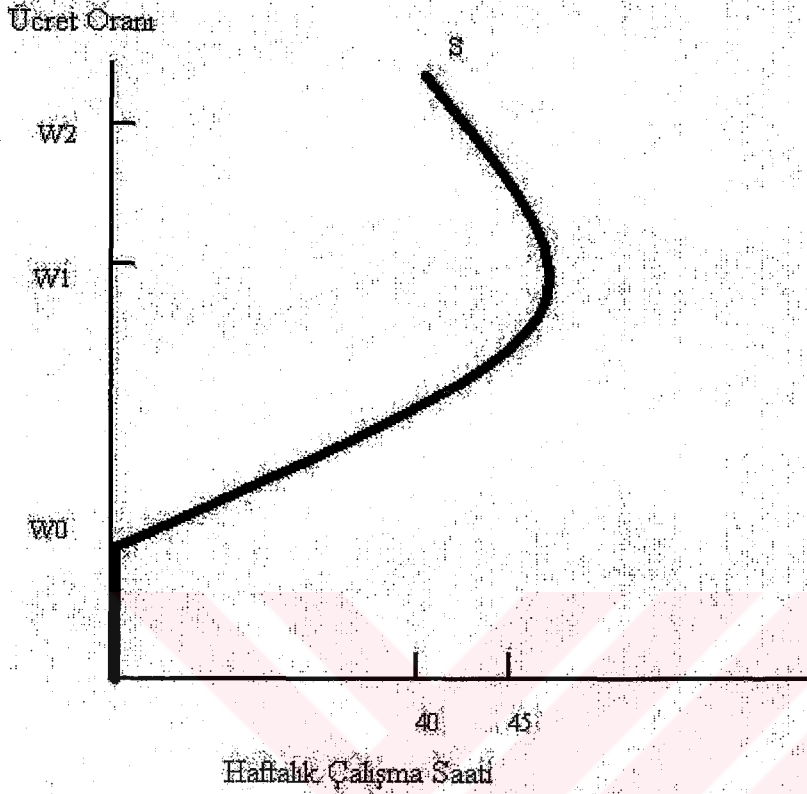
etkileyecektir çünkü bu çeşit işlerde vergi sonrası gelir düşecektir. Teorik kısmın pratik boyutu Arz yanlı iktisadın ortaya çıktığı 1981-1984 arasındaki dönemdir. Başkan Reagan'ın vergi oranlarında yaptığı %25'lik kısıntı ev dışında çalışmanın vergi sonrası getirisini arttırarak emek arzını arttırmıştır. Daha fazla insan daha fazla çalışma saati arz ettiği için milli gelir artmıştır. Bazı arz yanlı ekonomistler savunmaktadırlar ki bu oranda bir vergi indirimi toplam vergi gelirlerini de arttırmıştır çünkü vergi oranlarındaki düşüş toplam çalışma saatinin artmasının saat başına elde edilen gelirin düşmesini amorti etmektedir. Karşıt görüşte olanlar ise vergi indirimlerinin piyasaya sunulan çalışma saati olarak sunulan arz miktarının beklenen ölçüde artmadığını söylemektedirler bu sebeple toplam vergi gelirinde bir değişiklik meydana gelmemiştir. Fakat birçok işçi için emek arzının gelirlere hassasiyetinin fazla olmaması ve emek arz esnekliğinin çok yüksek olduğu evli kadın çalışan işçi grubunda bile net ücretlerdeki artışın çalışılan saat arzını arttırmadığı gözlenmektedir.

2.1.1.3 Transfer Ödemeleri ve Emek Arzı Üzerinde Etkisi

Hükümet belli programlar vasıtasıyla milli gelirinin bir kısmı oranındaki meblağı transfer harcaması olarak ihtiyacı olan kişilere dağıtabilmektedir. Negatif gelir vergisi olarak da düşünebilecek bu meblağ kişinin emek arzına katılım kararını ve çalışma saati olarak sunacağı arz miktarını etkilemektedir.

2.1.1.3.1 Kısa Dönem ve Uzun Dönem Emek Arz Eğrisi

Gelişmiş ülkeler için çalışma saatlerinin uzun dönem arz eğrisi geriye doğru bükümlü olabilmektedir, şekil 2.4. Reel ücretlerdeki kalıcı artışlar sabit bir nüfusun çalışma arzını düşürebilmektedir. Arz eğrisinin geriye doğru bükümlü olmasını açıklayan iki trend bulunmaktadır. Bunlardan birincisi reel ücret yükseldikçe zaman içinde çalışılan saat düşmektedir. Ve emek gücüne katılım arttıkça toplam çalışma saatlerindeki artış çalışma saatlerindeki düşüşü telafi edebilecek ölçüde olmamaktadır. Bu sebeple ekonominin uzun dönem arz eğrisi geriye doğru bükümlü olacaktır. Fakat endüstrinin ve belli bir mesleğin arz eğrisi kısa ve uzun dönem arz eğrisi artan eğimli olacaktır.

Şekil 2.4 Çalışma Saatlerinin Uzun Dönem Arz Eğrisi²⁹

Bu mekanizma şu örnekle açıklanabilmektedir. farklı ülkelerdeki kısa dönem arz eğrileri farklı olmaktadır. Ürkek işçi hipotezi ve yaşam döngüsü (life cycle) hipotezi işten elde edilen getirinin maksimum olduğu zamanlarda arz edilen emeğin artacağını söylemektedir. Bu sebeple kısa dönem arz eğrisi artan eğimli olacaktır. Reel ücretler yükseldikçe emek gücüne katılım oranı artacaktır ve çalışma saati olarak arz edilen emek miktarı artacaktır. En yüksek ücret geliri durumunda arz eğrisi artan eğimli olacaktır. İşten getirinin artması işe daha fazla çaba koyulmasına yol açacak ve emek gücüne katılım oranı ve çalışma saati olarak arz edilen miktar artacaktır. Endüstrinin kısa dönem arz eğrisi daha dikeydir çünkü belli bir mesleki eğitim gerektiren işlerde arz olanakları kısıtlıdır kısa dönemde arz edilen miktar reel ücretler ne kadar arttırılırsa artsın kolayca arttırılamaz. Uzun dönemde ise mesleki eğitimi tamamlayan arz (endüstri ve mesleki uzmanlaşmayı gerektiren arz) esnekliğini arttırmaktadır. Ekonominin uzun dönem arz eğrisi ile endüstrinin uzun dönem arz

eğrisinin farklı şekillerde olması ekonominin genelinde yüksek ücretlerin belli bir noktaya kadar arzı arttırması belli bir noktadan sonra düşürmesi (geriye doğru bükümlü olması) şu faktörlerle açıklanabilmektedir. Birincisi ekonomiye sunulan arzın ekonomik olduğu kadar sosyal kültürel ve demografik faktörlere bağlı olmasıdır. Kadın emeğinin davranışı örnek gösterilebilmektedir. Örneğin uzmanlaşmamış kadın emeği piyasaya arzını sunarken ailenin ekonomik şartları değiştiğinde bu emeğini reel ücretler ne olursa olsun kısabilmektedir. Oysa ki mesleki uzmanlığın yüksek olduğu endüstrilerde eğitilmiş emek arzı işgücüne daha fazla katılım eğilimindedir. Çünkü kendi insan kaynağına yatırım yapmıştır ve bu yatırımın geri dönüşünü beklemektedir. Bu sebeple reel ücret artışlarına arz ettiği miktar daha duyarlı olmaktadır. Endüstrilerde ürkek emek hipotezi ve yaşam döngüsü hipotezi emek arzının uzun dönemde artan eğimli olacağını desteklemektedir. İş olanaklarının azaldığını düşünürse ve hayatının belli bir dönemi için yüksek gelir elde etme gerekliliği hissederse (ve bu gelirden piyasadan çekildiğinde kendisine lazımdır.)arz ettiği emeği de reel ücretlerle beraber artacaktır.

2.1.2 Emek Talebi Teorisi

Emek talebi teorisinin ana amacı farklı ücret oranları için işverenin talep ettiği emek miktarıdır. Ücretlerin toplu pazarlık yerine piyasa tarafından belirlendiği durumlarda emek talebi teorisi ücret belirleme sürecine hizmet etmektedir. Ücretler toplu pazarlık yolu ile belirlense dahi emek talebi teorisi ücret belirleme sürecinde bir yere kadar etkilidir. Emeğe olan talep türev bir taleptir. Tüketicilerin mal ne hizmetlere olan talebi artmasından kaynaklanmaktadır. Emek talebi teorisi üretim sürecine giren her türlü üretin faktörü için aynı geçerliliği koruyan marjinal üretkenlik teorisinin bir uygulamasıdır. Emek talebi teorisinin oluşacak arz ve talep dengesinde yer alabilmesi için iki temel varsayımın yapılması gereklidir. Birincisi saatlik ücret dışında işçinin ek maliyetinin olmaması gerekmektedir. İkincisi ise işçinin verimliliğinin haftalık çalışma saatlerinin uzunluğuna göre değişmemesidir. Bir başka deyişle işçi 1 saat çalışsa da 5 saat çalışsa da o farklı çalışma saati içindeki verimliliği

²⁹ Hamermsh D. S. (1988) *The Economics of Work and Pay*, New York : Harper & Row. s:39

farklılık göstermemektedir. Bu varsayımlar talep edilen emeğin miktarının çalışma saati olarak talebin ifadesini mümkün kılmaktadır.

2.1.2.1 Kısa Dönem Emek Talebi

Sabit miktarda sermaye ile farklı çalışma saatlerinin kombinasyonu kısa dönemde üretilebilecek çıktı miktarlarını vermektedir ve firmanın kısa dönem üretim fonksiyonunu oluşturmaktadır. Firmanın sabit miktarda sermayesi vardır çünkü dağıtımda meydana gelen gecikmeler makine ve teçhizat almak için gerekli fonların sağlanamaması sermaye ekipmanının getirisinin geri dönüşünün uzun zaman alması sermaye miktarının kısa dönemde sabit kalması arttırılamaması sonucunu doğurmaktadır. Bu da firmaya sadece sabit sermaye ile ne kadar emeğin kombine edileceği opsiyonunu vermektedir. Sermayenin sabitlenmesi ile emek Çalışma saatinin bir bir arattırılması çalışma saatlerindeki artışın azalan verimlilik yasası gereği toplam çıktıya yaptığı katkının önce artacağı sonrasında düşeceği bilinmektedir. Buradan da çalışma saatleri esasına göre emeğin marjinal ürün eğrisini çıkarmak mümkün olabilmektedir. Marjinal ürünün değerini (value of marjinal productivity) çıktı başına fiyat ve marjinal ürünün çarpımı şeklinde ifade edersek marjinal ürünün değerinin eğrisini çıkarmakta mümkün olabilmektedir. (tam rekabet piyasası şartları geçerlidir ve fiyat verilir) ücretler çalışma saatlerinden bağımsızdır emek on saatte çalışsa yüz saatte çalışsa saatlik ücreti değişmeyecektir. Ücretler çalışma saatinden bağımsız olduğu için (çalışma saati arttıkça saatlik ücret değişmediği için) piyasa koşullarına göre belirlenen her bir ücret oranı çalışma saatinin bulunduğu x eksenine paralel birinci quadrandaki doğrulardır. Marjinal ürün değeri eğrileri ise azalan verimlilik yasasına göre çalışılan süre arttıkça ve çalışma saati arttıkça önce artan (pozitif eğimli) sonra düşüş eğilimini sürdüren (negatif eğimli) yarı içbükey eğrilerdir. Bu doğrunun ve eğrinin aynı ekseninde gösterimi bize her bir ücret seviyesi için talep edilen emek miktarını göstermektedir. Firma belli bir ücret seviyesi için marjinal ürün değeri eğrisinin ücret doğrusundan büyük olduğu alanlarda çalışma saati olarak talep ettiği emeğin miktarını arttıracak ve belli bir ücret seviyesi için bu emek talebi marjinal ürünün değeri ücrete eşit olduğu noktaya kadar devam edecektir. Belli bir ücret seviyesi için marjinal ürünün değeri ile ücretin eşitlendiği nokta firmanın kısa dönem

talep eğrisi üzerinde bir nokta olacaktır ve her bir ücret seviyesi için yapılan bu analiz ve bulunan noktaların toplamı bize her bir ücret seviyesi için talep edilen emek miktarını gösterecektir bu da bize kısa dönem talep eğrisini verecektir.

2.1.2.2 Uzun Dönem Emek Talebi

Firma için uzun dönem tüm üretim faktörlerini (emek ve sermaye) değişen piyasa koşullarına adapte olduğu zaman süreci olarak tanımlanmaktadır. Ve iki üretim faktörü de değişebildiği için firma iki faktörü de değişen koşullara adapte edebilme yeteneğinde olmalıdır. Bu seçimin analizi ekonomik teoride isoquant'lar ile yapılmaktadır. İsoquant'lar bireyin çalışma saati ve boş zaman konusundaki yaptığı seçim ve faydasını maksimize etmek için kullandığı farksızlık eğrisi analizlerinin benzer bir metodolojiyle firma bazında kullanılmasını sağlayan bir tekniktir. Bu sefer firma değişebilen oranlarda sermaye ve emek kullanarak ve kullanım oranlarında tercihini yaparak maliyetlerini minimize edici üretim miktarını belirleyecektir. Üretim faktörlerinin ücretlerinin belirlediği kısıt ile üretim miktarını gösteren isoquantın eğimlerinin eşit olduğu noktada firma üretim miktarını ve iki faktörden de kullanacağı oranları faktör ücretlerinin de bilindiği durumda belirleyebilecektir. İki üretim faktörünün seçiminde temel koşul göstermektedir ki her bir üretim faktörünü son kullanılan birimlerinin çıktıya yaptığı katkının görece oranı bu üretim faktörlerinin maliyetlerinin birbirine oranı ile oransal olacaktır. Ücretlerin düştüğü ve sermaye servislerinin ücretlerinin aynı kaldığını varsayarsak bütçe doğrusunun da eğimi değişecektir. Yeni bütçe doğrusu sermayenin fiyatı değişmediği için dikey ekseni aynı noktada kesecektir. fakat emeğin fiyatı değiştiği için yatay ekseni ilk önceki duruma göre orijinden daha uzak bir noktada kesecektir. Ve değişen piyasa şartlarına göre çalışma saati ve sermaye hizmetlerinin kombinasyonu maliyetlerin değişmediği (emeğin ücreti düşmüştür ve maliyetleri düşürmüş gözükmektedir. Ama bu ücret düşüşleri daha fazla çalışma saati ve sermaye kullanımına yol açmıştır. Bu durumlarda ulaşılacak en yüksek çıktı miktarının değişen piyasa şartlarına göre belirlenmesidir. Yeni teğet noktası daha yüksek bir çıktı noktasına ve daha yüksek bir isoquanta tekabül etmektedir. Bu durumda piyasa şartlarındaki değişimin daha yüksek bir çıktı miktarının yakalanması sonucunu doğurmaktadır. Ücretler düştükçe firma

istihdam ettiği çalışma saatini arttırmaktadır. Bu durumda uzun dönem emek talebi eğrisinin aşağı doğru eğimli olmasını garanti etmektedir. Firma ücret düşüşleri sonucu çıktı miktarını arttırmasa da belli bir çalışma saati süresini sermaye yerine ikame edebilmektedir. Yeni bütçe doğrusuna paralel bir hypothetical doğrunun çizilmesi ve bu doğrunun ücret düşüşleri öncesinde yer alan isoquantla teğet noktası bize ikame etkisini vermektedir. Çıktı miktarı ücret düşüşleri sonucu değişmese bile firma aynı miktar çıktığı üretmek için daha fazla emek ve daha az sermaye kullanacaktır. Bu durumda emek talebindeki ikame etkisinin asla negatif olamayacağını göstermektedir. Başka bir deyişle sabit bir çıktı miktarını üretiminde ücret azalmalarının emek talebindeki yarattığı artış ikame etkisi olmaktadır. Ölçek etkisi ise sabit bir ücret ve sermaye fiyatı alındığında çıktı miktarındaki değişimin artan çıktı üretiminin emek talebinde yarattığı artış olmaktadır. Birçok durumda ücret düşüşlerinin yarattığı ölçek etkisi pozitif olmaktadır. Ve ücret düşüşlerinin emek talebi üzerinde yarattığı toplam etki ikame ve ölçek etkilerinin toplamı olmaktadır. Ücret düşüşlerinin emek talebini ikame etkisi ve ölçek etkisi yaratarak arttırması şu mantıkla da açıklanabilmektedir. İkame etkisi ücret düşüşleri yaşandığı zaman aynı çıktı miktarında üretim yapıldığı zaman talep edilen çalışma saati olarak düşünülürse bu çalışma saatinin talebinin artacağı açıktır. Başka bir deyişle firma ücret azalmaları yaşandığı zaman aynı çıktı miktarı üretimi kararı alırsa daha fazla emek talep eder. Bu emeğe olan talebin ikame etkisidir. Çünkü emeğin ücreti düşmüştür. Emeğin ücretinin düşmesi firmaya daha geniş bir bütçe sağlar ve firma bu bütçeyle daha fazla çıktı üretme kararı alırsa emeğe ve sermayeye talebi artar ve de emeğe olan bu talep artışı ölçek etkisi yaratır.

2.1.3 Emek Talebi Esnekliği

Firma emek ve sermaye girdisini marjinal teknik ikame oranının relativ ücretlere eşit olduğu noktada gerçekleştirdiği için emek ve sermayenin kullanım oranları emek ve sermayenin ücretleri arasında bir ilişki mevcuttur. Ve bu kullanım oranlarının fiyatlara hassasiyeti bize ikame esnekliğini vermektedir. Ve bu esneklik oranı bize ücretlerde ve sermaye fiyatlarındaki değişimin emek ve sermaye kullanım

oranlarına hassasiyetini ölçmektedir. Emek ve sermayenin tamamlayıcı mallar olma durumunda yani sermaye ve emeğin ikamesinin olmadığı durumlarda ikame esnekliği sıfırdır. Bir başka deyişle girdi fiyatlarında değişim emek ve sermayenin birbiri ile ikame edilemediği için emek ve sermaye kullanım oranlarını değiştirmemektedir. İsoquant'ların düz bir doğru olması ise ikame esnekliğini mükemmel elastik yapmaktadır. Bu durumda emek ve sermayenin birbiriyle mükemmel şekilde ikame edilebilir. Ve girdi kullanım oranlarının girdi fiyatlarına duyarlılığı da artar. Emek talebi esnekliği ücret oranlarındaki %1'lik bir artışın emek talebinde yarattığı yüzdelik değişimdir. Uzun dönemde sermayenin emeği ikame edebilirliği daha fazla olduğundan ve kısa dönemde bu ikame daha zor olduğundan uzun dönem emek talebi eğrisi kısa dönem emek talebi eğrisine nazaran daha esnektir. Çünkü kısa dönemde ikame etkisi mümkün olmamaktadır. Alfred Masshall faktör talebi esnekliğini belirleyen dört tane yasa oluşturmuştur. Bu yasalár şöyledir:

1)Emek talebi belli bir çıktı düzeyinde sermayenin emekle ikamesi güçleşirse ikame esnekliği sıfıra yaklaşacak ve emek talebi esnekliği daha az esnek olacaktır.

2)Toplam üretim maliyetleri içinde emek maliyetleri ne kadar yüksekse emek talebi esnekliği o kadar esnek olacaktır.

3)Talep esnekliği eğer diğer üretim faktörlerinin arzı daha az esnekse az esnek olacaktır. ücretlerde artışla beraber emeğin sermaye ile ikamesi mümkün olmayacaktır çünkü sermayenin arzını arttırmak güç olmaktadır. Bu durumda küreselleşme sürecinde bu yasa ile ilgili emek talebi esnekliğini belirleyen iki farklı sürecin işlemlerini getirecektir. Birincisi sermaye olanaklarının artması emek talebini esnekletirmektedir çünkü emeğin ikamesi kolaylaşmaktadır ikinci karşıt süreç ise vasıflı nitelikli altın yakalı çalışan sınıfının ikamesinin güçleşmesi ve onlara dönük emek talebinin az esnek olmasıdır. Çünkü entelektüel sermayenin ikamesi güçleşmektedir.

4)Dış rekabete açık sektörlerde ürüne olan talep esnekliği arttıkça endüstrilerdeki bu esneklik oranı daha yüksek negatif değerler almakta bu durumda emek talebi esnekliğini arttırmaktadır. Ve emek talebi kısa dönemde ürün talebine ücretlere oranla daha duyarlı olmaktadır.

2.2 Küreselleşme Sürecinin Emek Piyasaları Üzerindeki Etkisi

Küreselleşme sürecinin emek piyasaları üzerindeki etkisi bu sürecin genel ve özel etkileri başlığı altında incelenebilir. Küreselleşme sürecinin genel etkileri bu sürecin önemli birer aktörü konumunda olan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin emek piyasalarında oluşan genel trendlerin belirlenmesinden geçmektedir. Bu süreç içinde ülkelerin emek piyasalarında oluşan eğilimler, dengeler ülke örnekleri verilerek açıklanabilir. Küreselleşme sürecinin emek piyasaları üzerindeki genel etkilerini belirlemek ülkelerin emek piyasalarının bu süreç içinde genel bir fotoğrafını çekmekle eşdeğerdir. Aynı zamanda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler kategorisinde bu kategorileri temsil gücü yüksek ülkelerin işlenecek olması küreselleşme sürecinin genel etkilerini belirlerken önemli bir basamağın aşılmasını sağlayacaktır. Küreselleşmenin emek piyasaları üzerindeki özel etkilerinde ise ülke bazında yapılacak değerlendirmelerden ve trendlerin belirlenmesinden çok bu sürecin emek talebi ve emek arzını etkilediği durumlar temel alınacaktır.

2.2.1 Küreselleşme sürecinin Emek Piyasaları Üzerindeki Genel Etkileri

Bir şekilde küresel ticaret ağının parçası olmuş ülkeler bu ticari etkileşiminin sonucunda kendi emek piyasalarında oluşan yeni trendler, eğilimlerle de karşı karşıya kalmaktadırlar. Küreselleşme sürecinin emek piyasaları üzerindeki genel etkileri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri temsil eden ülkelerdeki bu yeni trendleri ve eğilimleri belirlemekten geçmektedir. Bu sebeple gelişmiş ülkeleri temsilen ve gelişmekte olan ülkeleri temsilen alınan ülkeler kendi kategorilerinin temel karakteristiğini yansıtmakta ve emek piyasalarında oluşan yeni trendler hakkında verdiği ipuçları küreselleşme etkisinin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki etkilerinin genel bir analizinin çıkarılmasına olanak sağlamaktadır.

2.2.1.1 Küreselleşme Sürecinin Gelişmiş Ülke Emek Piyasaları Üzerindeki Genel Etkisi

Küreselleşmenin ne zaman başladığına dair farklı yaklaşımlar mevcuttur. Küreselleşmeyi sadece ticaret hacmindeki artış olarak değerlendirirsek küreselleşme sürecini 1492 Amerikanın keşfine hatta deniz ticaretinin yaygınlaştığı daha eski zamanlara kadar götürmek olasıdır. Oysa ki küreselleşme süreci ticaret hacminin artmasının yanı sıra bu ticaretin ülkelerin piyasalarının entegrasyonunu ve piyasa arz ve talep koşullarının birbirlerini etkilediği süreç olarak değerlendirmek küreselleşme sürecinin on dokuzuncu yüzyıl öncesinde pek de var olmadığı düşüncesine bizi götürecektir. Ticaret hacmi küreselleşmenin güçlü bir göstergesi olsa da sadece ticaret hacmindeki artışı küreselleşmenin bir sonucu olarak görmemek gerekmektedir. Ticaret hacmi küreselleşme dışındaki faktörlerle de artabilir. Eğer dünya arz eğrisi dışa kayarsa arzda meydana gelen bu artış teknoloji, sermaye birikimi ,nüfus artışı gibi faktörlerle de açıklanabilir³⁰. Bu sebeple ticaret hacminden çok ülkeler arası fiyatların yakınsaması küreselleşme sürecinde bu sürecin reddedilemez kanıtlarından bir tanesidir. Küreselleşmenin ekonomiler üzerindeki bağımsız etkisi iki şartla olmaktadır. Bunlardan birincisi ticaretin ulusal ürün fiyatlarını değiştirmesi ikincisi ise fiyat değişimlerinin ekonomik faaliyetler arasında kaynak dağılımı yaratmasıdır. Mal ve hizmet ticareti tarihte dört farklı pattern (patika) izlemiştir. Birinci patika uzun yol ticareti ve rekabetçi olmayan ürünlerin ticaretidir. Avrupa baharat ipek şeker ve altın ithal etmekte bunun karşılığında yün ve gümüş ihraç etmektedir. Bunların ikame malları ithal edilen ülkede olmadığı için yerel üretimde bir etkisi yoktur. Varlığı ya da yokluğu sadece zenginlerin yaşam standardı ile ilgilidir. Dünya mal ve hizmet ticaretinin izlediği ikinci patika on dokuzuncu yüzyılda başlayan temel rekabetçi malların yün ve tekstilin ticaretidir. On dokuzuncu yüzyıl tipik bir Heckscher Ohlin modeli zamanıdır. Ticaret sonucu temel mal fiyatları yakınsamakta ve küreselleşmenin büyük gelir dağılımı etkisi bulunmaktadır. Bu yüzyılda toprağı bol ülkeler toprağı kıt ve emek ve sermayesi bol olan ülkelere hammadde ve yiyecek

³⁰ Rourke K. (2000). vd. Summary of When Did globalization Begin, Nov. (<http://econserv2.bess.tcd.ie/korourke/nber7632.pdf>)

ihracatı yapmaktadır. Mal ve Hizmet ticaretinin günümüzdeki seyri ise ticarete yüksek derecede farklılaştırılmış sanayi ürünleri ticaretidir. Ve bu dönemi basit bir ticaret modeli ile karakterize etmek zordur. Bu dönemi karakterize eden en önemli özellik nakliye ulaşım iletişim maliyetlerinin düşmesi dolayısı ile ürün fiyatlarının yakınsaması ve emek finans piyasalarının birbirine daha fazla entegre olmasıdır. Çalışmanın ileriki bölümlerinde görüleceği üzere bu yakınsama ve entegrasyon gelişmiş gelişmekte ve gelişmemiş ülkelerin emek piyasalarını farklı şekillerde etkileyebilmektedir. Ve farklı ülkeler arasında bu fiyat ve ücret yakınsamasının ne ölçüde gerçekleştiği ise mal ve hizmet piyasaları ile emek piyasasında ticaret etkisini başka bir deyişle küreselleşme etkisini belirlemesi açısından anlamlıdır.

Küreselleşme ve yeni dijital teknolojiler tüm dünyada yeni üretici ve tüketicileri piyasaya katmaktadır. Yeni üretici 'konsepti' ise global fiyat rekabetinin yayılmasına ve girişimciyi daha az maliyetli hem daha üretken çalışanın istihdamına yöneltmektedir. Yaşanan küresel fiyat rekabeti işvereni maliyet içerikleri konusunda kaygılandırmakta ve alternatif girdi fiyatları alternatif üretim teknikleri ve alternatif üretim yerleri konusunda yeni arayışlara itmektedir. Küreselleşme ve serbest ticaretin yaygınlaşması ülkeleri karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu alanlarda uzmanlaşmasına ve kaynaklarını en verimli olduğu alanlara aktarmasına neden olmaktadır. Ve sermayenin hareketliliğini de bu unsur açıklamaktadır. Gelişmekte olan ülkeler ucuz emek rezervleri içerdiği için belli emek -yoğun üretim yapan endüstrilerde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmakta (özellikle imalat sanayi) ve bu durumun gelişmekte olan ülkelerdeki etkisi ise ithal rekabetine dayanamayan gelişmiş ülkedeki sektördeki iş kayıpları olmaktadır. Bu ticaret etkisi sonucu vasıfsız işçiye olan talep düşmekte (gelişmiş ülkede) ve sadece ticaret etkisine bağlanamayacak şekilde ve vasıflı işçiye olan talep artmaktadır. Artan ticaret ve özellikle teknolojik değişim emek piyasasının talep boyutunda vasıflı işçiye olan talebi arttırmakta ucuz emek rekabetine maruz kalan gelişmiş ülke emek piyasasında ise vasıfsız emeğe olan talep azalmaktadır. Bu durum gelişmiş ülke emek piyasalarında dört önemli trendin oluşmasına zemin teşkil etmiştir. Birincisi imalat sanayindeki ücretler düşmektedir ikincisi en dramatik düşüş imalat sanayindeki vasıfsız ücretlinin ücret kaybıdır. Ve üçüncüsü imalat sanayinde istihdam düşmektedir ve dördüncüsü vasıflı işçiye olan talep düşmediği için ücretleri negatif etkilenmemekte ve vasıflı işçi ile vasıfsız işçi

arasındaki ücret eşitsizliği artmakta ve gelir makası giderek açılmaktadır. Fakat vasıflı ve vasıfsız emek arasındaki ücret eşitsizliğini sadece küreselleşme ve ticaret etkisine bağlamak eksik olur. Bu ücret eşitsizliğindeki küreselleşme etkisini ayrıştırabilmek için öncelikle eşitsizliği yaratan diğer faktörlere göz atmakta yarar vardır. Bu faktörlerde kurumsal değişiklikler ve teknolojik değişimin ücret eşitsizliğinde yaptığı etkidir.

2.2.1.1.1 Kurumsal Değişikliklerin Ücret Eşitsizliğindeki Etkisi

Gelişmiş ülke emek piyasalarında sendikalaşma oranının azalması ve sendikaların tarihi rol olarak vasıfsız işçinin ücretlerinin yükselmesi için mücadele veriyor olması sendikalaşma oranının azalması ile bu mücadelenin de zemin kaybetmesine neden olmuştur. Ve sendikaların azalan pazarlık gücü vasıflı emeğe olan göreceli talebi arttırmıştır. Sendikaların azalan gücü firmalara aynı sayıdaki işçiyi daha düşük maliyetlerle istihdam etme olanağı tanımıştır. Nominal asgari ücret oranının sabit kalması ve reel asgari ücretlerin düşmesi ve vasıfsız emeğin büyük çoğunluğunun asgari ücretlerde istihdam ediliyor olması vasıflı ve vasıfsız emek arasındaki ücret eşitsizliğini arttırmıştır

Amerikan emek piyasasında bazı işçiler benzer eğitim iş deneyimi ve demografik faktörlere sahip olsalar dahi ücret eşitsizliği yaşamaktadırlar. Bunun sebebi emeğin arz edilen miktarındaki değişikliklerdir. 1970-1979 arası nüfusun büyük bölümünün emek piyasalarına girişi vasıflı emeğin göreceli ücretlerini düşürmüştür. Yüksekokul terk amerikan işçilerinin 1980-1995 arasındaki göreceli ücretlerindeki düşüşün %44'ü ülkenin aldığı göçle açıklanmaktadır. Arz yanlı bu değerlendirmeler ve arz kaymaları tek başına ücret eşitsizliğini açıklamamaktadır. Bu sebeple talep faktörleri de değerlendirmeye alınması gerekmektedir.

2.2.1.1.2 Teknolojinin Rolünün Ücret Eşitsizliğinde Etkisi

Yetenek sapmalı teknoloji değişimi sebebiyle (skill biased technological change) gelişmiş ülke emek piyasalarında vasıflı emeğe olan talep artmakta ve vasıfsız emeğe olan talep azalmaktadır. Bu durumun etkisi ise ücret eşitsizliklerinin

artması ve vasıflı ve vasıfsız emek arasında gelir makasının açılmasıdır. Eğer teknoloji vasıfsız işçi için iyi bir ikame mal olursa yüksek eğitilmiş vasıflı işçi için iyi bir tamamlayıcı mal olursa yetenek sapmalı teknoloji (skill biased technology change) vasıflı emeğe olan talebi artırır ve vasıfsız emeğe olan talebi azaltmaktadır. Yetenek sapmalı teknolojik değişimlerin yanı sıra işletmelerde bilgisayar kullanımının artması ücret yapısında değişiklik yaratmaktadır teknolojiyi kullanabilen vasıflı emeğe olan talebin artması ve teknolojiyi kullanamayan vasıfsız emeğe olan talebi azalması dolayısı ile gelişmiş ülkenin emek piyasasındaki ücret eşitsizliklerinin önemli bir kısmı teknoloji faktörü ile açıklanmaktadır.

2.2.1.1.3 Uluslararası Ticaretin Gelişmiş Ülke Emek Piyasalarında Ücret Eşitsizliği Üzerinde Etkisi

Ticaretin bir anlamı ile küreselleşmenin ücret eşitsizliği yarattığı süreç şu şekilde işlemektedir. Eğer yabancı tüketici gelişmiş ülkenin vasıflı emeği tarafından ürünlere olan talebini arttırırsa gelişmiş ülke emek piyasalarında vasıflı emeğe olan talep artmaktadır. Eğer gelişmiş ülkenin tüketicisi ülke dışındaki vasıfsız emek tarafından üretilen yabancı mallara talebini arttırırsa gelişmiş ülkedeki firmalar dışarıda daha düşük maliyetle üreteceğinden ülke içinde vasıfsız emeğe olan talebini azaltmaktadır. Bu sebeple artan dış ticaret vasıflı emeğe olan talebi arttırırken vasıfsız emeğe olan talebi azaltmaktadır. Tahminler göstermektedir ki gelişmiş ülke içindeki ücret eşitsizliklerinin %20'sinden daha az bir oranı ticaret etkisi başka bir deyişle küreselleşme etkisi açıklamaktadır.

Ekonomik literatürün geniş bir kısmı gelişmiş ülke emek piyasalarında artan ücret eşitsizliklerini (vasıflı emeğin ücretinin artması ve vasıfsız emeğin ücretinin düşmesi sonucu ücret eşitsizliğinin artması) artan dünya ticareti ve emekten tasarruf eden teknolojilerin varlığına bağlamaktadır. Stolper –Samuelson teoremi vasıfsız emek yoğun düşük ücretli ülkelerle yapılan ticaret; gelişmiş ülke emek piyasalarında vasıflı emeğin ücretlerini artırır ve vasıfsız emeğin ücretlerini düşürür. Bunun sebebi; ticaret sonucu vasıflı emeğe olan talebin vasıfsız emeğe olan talebe göre daha fazla artmasıdır. Emek piyasası teorisyenleri bilgisayar hakimiyetinin hayatımıza girmesiyle; vasıflı emeğin verimliliğinin arttığını bu sebeple vasıfsız emeğe göreceli

talebin düştüğünü söylemektedirler. Burada sorulması gereken soru gelişmekte olan ülkelerle yapılan ticaretin mi, yoksa teknolojik değişim mi gelişmiş ülke emek piyasalarında beceri farklılaşması (skill differential) ve beceri ve ücret getirisinde artış yarattığıdır. Burada Amerika ve İngiltere'nin yaşadığı hızla artan beceri farklılaşması (skill differential) dolayısıyla diğer gelişmiş ülkelere nazaran yaşadıkları benzersiz deneyimlerdir. Ticaret ve teknolojik değişimler dünya ölçeğinde şoklar yaratmaktaysa da ve birçok sanayileşmiş ülke bunu yaşamakta olsa bile bireysel ülke deneyimlerini bu şoklar benzer ölçüde açıklamamaktadır. Eğer ticaret ve teknoloji şokları beceri farklılaşması yaratmaktaysa bu oran Amerika ve İngiltere de artmakta; Almanya ve İtalya da düşmekte ; Danimarka ve Fransa da ise aynı kalmaktadır. Belki de ortalama vasıfsız emeğin eğitimi ve piyasalara uyumu İngiltere ye ve Amerika ya nazaran İtalya ve Almanya da daha yüksektir. Fakat çoğu ekonomist beceri farklılaşmasının emek piyasası kurumlarının varlığıyla açıklamaktadır. Vasıfsız emeğe olan talep azalırsa vasıfsız emeğin fiyatı düşerek böylece değişen piyasa koşullarına ücret uyumu (daha düşük ücret) sağlanacaktır. Bir başka alternatif, vasıfsız emeğe olan talep azalışına emek piyasasının miktar uyumu (daha düşük istihdam) sağlayarak tepki vermesidir³¹. Eğer vasıfsız emeğin emek kurumlarının varlığı dolayısıyla ücret yapısı katı (rigid) ise vasıfsız emeğe olan talep azalışı daha yüksek beceri farklılaşması yaratmak zorunda değildir. Bu talep azalışı dolayısıyla emek piyasaları miktar uyumu sağlamaya döndürecektir. Miktar uyumu ise vasıfsız emeğin daha düşük istihdamına neden olacaktır. Fakat bu argüman bir soruyu da gündeme getirmektedir. Eğer ücretler uyum göstermezse firma değişen ürün fiyatlarına ve teknolojik değişime nasıl tepki verecektir firma rekabetçi yanı nasıl koruyacaktır. Eğer relatif faktör fiyatları sabitse; faktör yoğunlukları sabitse ticaret ve uzmanlaşma klasik Ricardian patikayı (pattern) izleyecektir.

Ticaret gelişmiş ülke emek piyasalarında iki önemli etki doğurmuştur. Birincisi Amerikan emek piyasasında ücret eşitsizliklerinin artması ve yeteneğe dayalı ücret primleri arasındaki farkın genişlemesidir (Widening wage premium for skill)³². Bu primler arasındaki fark yüksek okul terk emek gücünün reel kazançlarının

³¹ Echkel C. (2003) Labor Market Adjustment to Globalization: Unemployment Versus Relative Wages. *North American Journal of Economics & Finance*

düşmesiyle ve on iki sene ya da daha az okul eğitimi geçmişi olan reel saat ücretlerinin %20'nin üzerinden fazla düşmesiyle kendini göstermektedir. İkincisi emek piyasasının çalışanlar için güvensizliği ve istikrarsızlığı arttırmasıdır. (kazançlarda ve çalışma saatlerinde daha fazla dalgalanma mevcuttur ve aynı yetenek grubu içinde bulunan çalışanlar arasında eşitsizlikler artmaktadır. Avrupa emek piyasasında oluşan trend ise yetenek dağılımının (skill distribution) en alt grubunda bulunanlar için reel ücretler yükselmiştir. Fakat bu durum işsizliğin artması pahasına olmuştur. Sonuç olarak ne Amerikan emek piyasası ne de Avrupa emek piyasası beklenen ölçüde steady bir iş olanaklarının büyümesini yaratamamıştır. Peki neden emek piyasasında bu kötüleşmeler gündeme gelmektedir. Bunun birinci nedeni ticarettir. (küreselleşme etkisi) Düşük ücretli ülkelerin yoğun rekabeti ithal edilen malların kompozisyonu ve yatırımcının yatırımlarını ucuz emek içeren yerlerde gerçekleştirmesi gelişmiş ülkelerin emek piyasalarında etki bırakmaktadır. Bazı ticaret ekonomistleri; Kuzey- Güney arasındaki ticaret hacminin oransal olarak Kuzey-Kuzey arasındaki ticaretin küçük bir bölümünü oluşturması dolayısıyla gelişmiş ülke emek piyasaları üzerindeki etkinin sınırlı olduğunu söylemektedir. Yani gelişmekte olan ülkelerle yapılan ticaret; bu trendi (ücret eşitsizlikleri) açıklamakta yeterli ivmeyi sağlamamaktadır. Ücret eşitsizliklerinin artış trendini açıklayan ana unsur yetenek sapmalı teknolojik değişimdir (skill biased technological change). Bu çeşit bir teknolojik değişim vasıfsız emeğe olan talebi de azaltmaktadır. Geleneksel ticaret teorisi emek fazlası bulunan emek yoğun ülkelerle yapılan ticaretin gelişmiş ülkelerde reel ücretleri azaltıcı bir etki yarattığı yönünde yapılan hipotezi içermektedir. Eğer ücretler suni olarak sabit tutulursa; bunun işsizlikle sonuçlanacağını söylemektedir. Ticaretin teknolojiye oranla gelişmiş ülkelerin emek piyasalarında daha az etkili olduğunu söylemek ticaretten kazanımların düşük olduğunu söylemekle eşdeğerdir. Bu yüzden ülkeler arası ticaretin birçok iyi şeyin kaynağı olduğu kadar; belli dengesizlikleri yarattığı da kabul edilmelidir.

Küreselleşme kuzeydeki emek piyasalarına iki kanalla ulaşmaktadır. Birinci kanal küreselleşmenin yani ticaretin vasıflı ve vasıfsız işgücüne yönelik talep değişimleri yaratmasıdır. Gelişmekte olan ülkelerin yoğun vasıfsız emek kullanımı;

³² Consequences of Trade for Labor Markets and Employment Relationship. (ch.2)
(www.iie.com/publications/chapters_preview/57/2iie2415.pdf)

ticaret yaptığı gelişmiş ülkedeki vasıfsız emeğin ve emek-yoğun üretimin yerini almaktadır. Bu sebeple gelişmiş ülkelerde vasıfsız emeğe olan talep eğrisi içe doğru kaymaktadır. İkinci etki ise (ikinci kanal) ise gelişmiş ülkelerdeki vasıfsız emeğin ikamesinin sınırlar ötesi emekle (gelişmekte olan ülkelerin ucuz emeği ile) ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlar vasıtasıyla ikamesinin sağlanması; bununda gelişmiş ülkelerdeki emeğe olan talebi esnekleştirilmesi sonucudur³³. Gelişmiş ülkedeki emek piyasasında çalışanların bu duruma (yabancı yatırımlar ve outsourcing) düşük ücretlerin kabul edilmesi şeklinde adapte olması görülmektedir. Ve vasıfsız emeğe olan bu talep azalışının vasıfsız emeğin ortalama gelirlerini azaltıp; ücret ve çalışma saatlerinin yeniden belirlenmesi şeklinde piyasaların bu ticaret etkisine uyumunun sağlanması beklenmektedir. Küreselleşme ve ticaret etkisinin gelişmiş ülke emek piyasalarında yarattığı üçüncü etki yetenek primini (skill premium) genişletmesi ve attırmasıdır. Bu etki Heckscher-Ohlin ve Samuelson faktör donanımı modeliyle açıklanabilmektedir. Eğer gelişmiş ülkede emek-yoğun ve ucuz emek kullanan ülkelerle yapılan ticaret Amerika da ki benzer sanayi yapılanması içinde olan sektörlerin yerini almışsa; Amerika'nın emek piyasasında vasıflı emeğe olan talep; vasıfsız emeğe olan talebe nazaran artar. Bu durumda; vasıflı ve vasıfsız emek arasındaki gelir makasının açılmasına yol açar. Araştırmalar bu gelir makasının açılmasında ticaretin açıklayıcı olduğu fakat bütünü ile bu durumu açıklayacak denli etkili olmadığı yönündedir. Kurugman'a göre ticaretin ücretler üzerinde sınırlı bir etkisi bulunmaktadır. Çünkü gelişmiş ülkelerin ekonomileri göz önüne alınırsa ücretin oluşmasında ticaret küçük bir bölüm oluşturmaktadır. Yine Krugman'a göre sanayi ürünlerinin gelişmekte olan ülkelere ihracatı OECD ülkelerinin gayri safi milli hasılanın %2'si kadardır. Bu sebeple ticaret relatif faktör fiyatları değişimi üzerinde sınırlı bir yönlendirmesi ve belirleyiciliği vardır. Örneğin Amerika da kabaca işçilerin ücret primleri (wage premium) %30'luk bir artış eğitim durumları ile ilgilidir.

Ticaretin gelişmiş ülkelerdeki reel ücretler üzerinde etkisi sadece Heckscher Ohlin modeline göre ülkelerin birbirleri ile yaptığı ticaretin ancak ülkelerin farklı faktör donanımlarına (factor endowments) sahip olduğu düşünülürse anlamlı olacaktır. Gelişmiş ülkelerde benzer faktör yığılmaları ve yapılanmaları olduğu için gelişmiş

³³ Consequences of Trade for Labor Markets and Employment Relationship

ülkelerin birbirleri ile yaptığı ticaretin bu ülkelerin emek piyasalarında anlamlı bir etki bırakmayacağı düşünülmektedir. Ve gelişmiş ülkelerle arasında yapılan ticaretin (benzer faktör donanımlarına sahip olmaları dolayısıyla) emek piyasaları üzerindeki etkisini yürürlükteki metodolojilerin yeterince çalışma kapsamına almaması ticaretin etkisinin (küreselleşme etkisi) tam anlamı ile kestirilemediğinin işaretidir. Bir başka deyişle gelişmiş ülkeler arasındaki ticaretin kendi emek piyasalarına etkisi literatürde kapsam dışı bırakıldığı için ticaret etkisinin bu emek piyasasındaki etkisi tam anlamıyla irdelenememesi sorununu doğurmaktadır.

Ticaret ve göçler vasıflı ve vasıfsız emek arasında ikame esnekliği hakkında mantıklı çıkarımlar yapılmasını sağlamaktadır. Veriler göstermektedir ki lise terk ve diğer işçiler arasında artan %40'lık ücret eşitsizliği ticaret ve göçün etkilerine bağlanmaktadır. Göçün genellikle gelişmiş ülkelerde vasıfsız emeğin arzını vasıflı emeğe nazaran daha fazla arttırması ve vasıflı ve vasıfsız emek arasındaki ikame esnekliğinin artışı ücret farklılaşmasının bir kısmını açıklamaktadır. Çünkü vasıfsız emek vasıflı emeğin işini yapamamakta vasıflı emek ise vasıfsız emeğin işini yapabilmektedir. Bu sebeple vasıfsız işçinin vasıflı işçi ile ikame esnekliği vasıflı işçinin vasıfsız işçi ile ikame esnekliğine göre daha yüksektir. Bu sebeple vasıflı işçiye olan talep her zaman daha fazla olmakta ve ücret farklılaşmasını arttırmaktadır. Peki başka hangi kanallarla ticaret gelişmiş ülke emek piyasalarında beceri getirisini arttırır (skill premium). Wood iki varsayım temelinde ticaretin ücret farklılıkları ve beceri getirisini farklılıklarının artmasını sağladığını söylemektedir. Birinci varsayım ithal rekabetçilik yapan sektörlerin operasyon dışı bırakılması ve gelişmiş ülkelerde bu sektörlerde aktif hale getirilmesi sonucu oluşan vasıfsız işgücünün istihdam alanı bulması ; ticaretin beceri getirileri (skill premium) üzerinde daha etkili rol oynadığını göstermektedir. İkinci varsayım ise güneyden gelen ithal rekabeti kuzeyde emekten tasarruf eden teknolojilerin kullanımını arttırdığı varsayılırsa teknolojinin yarattığı işsizlik tamamen ticaret etkisine bağlanmaktadır. Borjas Ramey ise ücret eşitsizliklerini eksik rekabetin bulunduğu sektörlerde oluşan işçi rantına bağlanmaktadır. Genel trend ise lise mezunlarının işçi rantının düştüğüne ve üniversite mezunlarının ise işçi rantının arttığına dönük söylemlerin varlığıdır. çünkü vasıfsız

emeğin çoğunu lise mezunları oluşturmaktadır ve bu vasıfsız işçiler endüstrinin rantından ücret primi olarak belli bir pay almaktadır. Oysa vasıflı emek gücü istihdam eden yeni bir firma piyasaya girdiğinde vasıfsız emek kullanan mevcut endüstriler ve işçileri bu rantı paylaşmak durumunda kalmaktadır. Rant azaldığı için bu çeşit bir ithalat penetresi, düşük ücretlileri daha kötü koşullara ve ücreti düşük rekabetçi endüstrilere yönlendirmekte bu sebeple eğitimsiz emek gücünün ücretleri eğitilmiş emek gücüne oranla düşmektedir. Borjas ve Ramey ücret eşitsizliğinin % 23'ünün bu çeşit ücret kaybı olduğunu söylemektedir. Lawrence ise yüksek ücretli sektörlerle düşük ücretli sektörler arasında ücret farklılaşması olmadığını söylemektedir ve ticaretin Borjasın söylediği gibi işçileri yüksek rantlı sektörlerle yönlendirmediğini savunmaktadır. Cline dışsal etkiler; ve ticaretin 1980'lerdeki ücret eşitsizliklerinin %20 oranında açıkladığını söylemektedir. Ticaretin gelişmiş ülke emek piyasalarına üçüncü bir kanalla etkisi de emek talebini esnekletmektedir. Yatırımlara ve dış ticarete daha açık bir ekonomide; emek talebi emek ücretlerine daha duyarlı hale gelmektedir Bunun sebebi; işverenlerin ve nihai tüketicinin yabancı emeği yerli emek yerine çok daha kolay ikame edebilmesidir. Ve bu ikamede dışarıya yatırım; ya da yabancı emeğin ürettiği ürünleri ithal etmek yoluyla olmaktadır. Emeğe olan talep türetilmiş bir talep olduğundan, ve oransal olarak mallara olan talep esnekliği ile değiştiğinden, mal piyasalarının bütünleşmesi yerli emeğe olan talebi daha esnek yapmaktadır. Standart Heckscher Ohlin ticaret teorisinde; yerli emek talebi tamamıyla esnektir. Bir başka deyişle ücret maliyetlere tam duyarlıdır. Daha genel bir ifade ile emeğe olan talep; sermaye ekonomik çevredeki değişimlere (mobilite+offshore) daha kolay uyum sağlıyorsa daha esnektir. Slaughter çalışmasında üretim işçilerine yönelik emek talebinin 1960'lardan bu yana daha esnek olduğunu bulmuştur. Ve uluslararası bütünleşmeye gitmiş endüstrilerde esnekliğin daha fazla olduğunu bulmuştur. Ekonomi literatüründe vasıfsız emeğe olan talep eğrisinin aşağıya kayması tanımlanmış, fakat bu talep azalışının emek talebi esnekliğinin artması sonucu olabileceği fazla yer bulmamıştır. Emek talebi esnekliğine odaklanmak önemlidir. Çünkü emek piyasasında gözlenen değişimleri; ticarete, yatırım akışlarında ya da görece mal ve hizmet fiyatlarında meydana gelen değişimleri irdelemeksizin açıklayabilmektedir.

Amerikan emek piyasasında özellikle son 20-30 senede görülen karakteristik diğer gelişmiş ülke emek piyasalarında olduğu gibi imalat sanayi istihdamının düşmesi, kazanç eşitsizliğinin artması, imalat sanayiinde vasıfsız emeğe olan talebin azalması ve kazanç gelişiminin düşük gelişimidir³⁴. Genelde literatürde emek piyasasının dışsal çevreye bu şekilde adaptasyonu ticaret etkisine bağlanmaktadır. Vasıflı ve vasıfsız emeğe olan talep değişimleri sonucu bu iki emek arasında ki gelir makasının açılması ve ücret eşitsizliklerinin artması literatürde ticaret etkisine bağlanmaktadır. Fakat ücret eşitsizliklerini sadece geliştirmekte olan ülkelerden kaynaklanan ithal rekabetine bağlamak eksik bir yaklaşım olacaktır. Teknolojik değişim ve ilerleme, göçler, sendikalaşma oranlarındaki azalması, reel minimum ücretlerin düşmesi gibi faktörler ücret eşitsizliklerini arttıran bir diğer unsurdur. Küreselleşme, mal, faktör piyasalarının ve teknolojinin uluslararası bütünleşmesidir. Mal ticaretinin artması ile ülkeler arası üretim faktörlerinin artması küreselleşme hızına ivme kazandırmaktadır. Dünya ticareti hızla artmaktadır. Amerikan ekonomisine baktığımız zaman ise amerikan piyasalarının dışa açıklık derecesi $(X+M)/GDP$ ancak 1973 yılında 1913 seviyelerine ulaşmıştır. Amerikan ekonomisi oransal olarak ciddi bir dışa açılım gerçekleştirse de; ticaret düzeyi uluslar arası standartlara nazaran düşük düzeydedir. Fakat sadece ithalat ve ihracat rakamlarının milli gelire oranına bakmak ticaret etkisinin piyasalara etkisini açıklayamamak olur. Avrupa Birliği içindeki ticareti düşündüğümüzde, ihracat verileri ve ithalat verileri Amerikan ekonomisinin verilerinden çok fazla farklılık göstermemektedir. Bu durum benzer bir dışa açıklık yaşayan Amerika ve Avrupa'nın emek piyasalarının ticari serbestleşmeye neden farklı tepkiler verdiğini bu piyasaların içinde bulunan farklı emek piyasası kurumları ile açıklamaktadır. Amerika'nın geliştirmekte olan ülkelerle yaptığı ticaret ithalat ve ihracat olarak artmaktadır. Fakat halen milli gelirinin çok küçük bir kısmını oluşturmaktadır. Son 30 yıldan beri geliştirmekte olan ülkelerden yapılan ithalat 1970'lerde Amerikan milli gelirinin %0.8 inden 1996'da %4.1 seviyelerine çıkmıştır. Bu artışa rağmen Amerikanın ithalatının milli geliri içinde küçük bir yüzdeye tekabül etmesi ithal sızıntısının bu ekonomilerin piyasalara etkisini sınırlı tutmuştur.

³⁴ David G. (2001) *Globalization and labor Market*. (www.nottingham.ac.uk/economics/leverhulme/research_papers/01_29.pdf)

Küreselleşme sonucunda gelişmiş ülkelerin yaşadıkları üç trend vardır. Amerikan ekonomisinin de bu trendleri izlemektedir. Birinci trend hizmetler sektöründeki istihdamı saymazsak sanayi istihdamında mutlak olarak azalma vardır. İkinci trend vasıfsız emeğe olan talebin azalmasıdır. Ve bu sebeple vasıflı emeğe olan göreceli talep artmıştır. Başka bir deyişle vasıflı emeğe olan talep vasıfsız emeğe olan talebe nazaran daha fazla artmaktadır. Birçok çalışma amerikan ekonomisinde istihdam edilen üretim işçileri kategorisinde büyük düşüşler yaşandığını ortaya koymaktadır ve toplam imalat sanayi istihdamında üretim işçilerinin oranının düştüğünü göstermektedir. Üçüncü trend kazanç ve gelir eşitsizliğinin artması ve düşük reel ücret büyümesidir. Amerikan ekonomisinde birinci trend düşük ücretli ülkelerin tekstil, elektronik gibi sektörlerde üretim faaliyetlerin başlamalarıyla beraber Amerika da bu sektörde çalışan işçilerin kendilerini ücretlerinin onda birine çalışan iş gücü ile rekabet eder halde bulmalarındır. Fakat yinede ticaretin ve küreselleşmenin Amerikan sanayisinin ücret belirlemede ulusal ekonominin ücret belirleyiciliğine nazaran daha az etkili olacağını iddia etmektedir. Bu gerçek 1990 ekonomik patlamasında çalışanlara olan talebi yoğunlaştırmıştır. Bu durumda en düşük ücretlinin bile ücretlerini artırıp küreselleşme etkisini bertaraf etmektedir. Fakat durgunluk zamanında dışardan gelen aşağı doğru ücret çekimi etkilidir.³⁵ Amerikan ekonomisinde ücretler yüksek olsa bile; birim çıktı başına işçinin yarattığı katma değer geliştirmekte olan ülkeye nazaran daha yüksekse Amerikan ekonomisi rekabetçi yanını koruyacaktır. Eğer Amerikan işçisi on gömlek için on dolar kazanıyorsa; ücretleri; Meksika'da ki gömlekleri aynı kalitedekini bir dolardan düşük ücrete mal ediyorsa Amerika'daki işçilerin ücretleri baskılanma sürecine girmiş demektir .³⁶Bu sebeple faktör verimliliği imalat sanayi ücretlerinin belirlenmesinde küresel etkilerin yanında ulusal ekonominin koşulları ile de yakından bağlantılı olacaktır. Teoriye göre küresel dünya geniş bir emek havuzuna döndükçe piyasa güçleri ücretleri her yerde eşitleme eğilimine girecektir. Fakat ücretlerin devreye girmesi ancak verimlilik faktörünün de devreye girmesi ile eşitliğe doğru devreye girmesi ile değerlendirilecektir. Bu sebeple, küreselleşmenin ve ticaretin etkisinin bütün

³⁵ Bussiness Week (2004) *One Giant global labor pool*. www.businessweek.com/bwdaily/dnflash/mar2004/nf20040322_2619_db079.htm

ülkelerde fiyat ve ücretleri yakınsaması şeklinde sonuçlar üretmesi en azından kısa dönemde ticaret teorisinin öngördüğü ölçüde olamayabilmektedir. Fakat yine de ticaret teorileri baz alınarak daha önce değinilen ithalat yaklaşımli ticaret teorileri yerine ihracat yaklaşımli ticaret hipotezleri de (gelişmiş ülkede Vasıfsız emek ile vasıflı emek arasındaki ücret farklılığını açıklayan) literatürde yer almıştır. Gelişmekte olan ülkenin ithal rekabetinin gelişmiş ülkenin emek piyasalarındaki etkisi Heckscher Ohlin ve Stolper Samuelson teorileri ile açıklanmaktadır.

Küreselleşmenin ve ticaret etkisinin vasıflı emeğe talebi artırarak ve vasıfsız emeğe talebi düşürerek ücret eşitsizliği yaratması standart ticaret teorilerinde ve Heckscher Ohlin teorisi ile açıklanmaktadır. Heckscher Ohlin teoremi gelişmiş ülke emek piyasalarındaki ücret eşitsizliklerini gelişmiş ülkelere yapılan ithalata bağlamaktadır. Peki gelişmiş ülkenin ihracatının bu ücret eşitsizliklerinde payı ne olmaktadır. Heckscher Ohlin teoremine dayalı olarak ta ihracatçı ve ihracatçı olmayan sektörlerdeki emeğin yetenek farklılıkları ve kazanç eşitsizlikleri ithalat etkisi yerine ihracat etkisi ile açıklanabilmektedir. Örnek olarak Fransızların vasıflı emek arzının yüksek olması, dünya ticaretinde Fransa'nın oransal olarak yüksek vasıflı emek gerektiren sanayilerde uzmanlaşmasını getirmiştir. Bu temelde , Fransa'da ki ihracatçı firmalar ihracatçı olmayan firmalara nazaran daha yüksek vasıflı emeğe talepte bulunurlar çünkü vasıflı emek Fransızların bol ve yoğun bir üretim faktörüdür. Fakat potansiyel olarak ihracat ile beceri arasındaki ilişkiyi uzmanlaşma ve karşılaştırmalı üstünlükler ile açıklamak zor gözükmektedir. Çünkü Fransız firmaları daha çok Kuzey Avrupa ülkeleri ile ticaret yapmaktadır. Fransız emeğinin vasfı ile bu ülkelerin emeklerinin vasfı çok farklılık göstermemektedir. Bu sebeple karşılaştırmalı üstünlüklere ihracat doğrultulu yaklaşım ücretler üzerinde beklenen ticaret etkisini yaratamamaktadır.³⁷

³⁶ Bussiness Week (2004) *One Giant global labor pool*. www.businessweek.com/bwdaily/dnflash/mar2004/nf20040322_2619_db079.htm

2.2.1.2 Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülkelerin Emek Piyasaları Üzerindeki Genel Etkisi

Gelişmekte olan ülkeler genellikle ihracata dönük ithal rekabetçi sermaye oranı yüksek (dış sermaye alan) ekonomiler olarak sınıflandırılmaktadır. Ve bu ekonomilerde vasıflı ve vasıfsız emeğe olan talep etkisi incelenecektir. Açıklık ve yabancı ortaklık vasıfsız emeğe; sermayenin yenilenmesi ise vasıflı emeğe olan talep artışı ile ilişkilendirilmektedir. Gelişmekte olan ülkede gelişmiş ülkeye oranla farklılaşan trend vasıfsız emeğe olan göreceli talebin artmasına rağmen, ücret pozisyonlarını değiştirmemesidir³⁸.

Mal ve hizmetlerin ve sermayenin hareketliliğinin gelişmekte ve gelişmiş ülkelerde son birkaç on yılda yoğunlaşması; endüstrileşmiş ülkelerde düşük vasıflı emek gücünü olumsuz etkilemiştir. Düzenlenmiş kontrol edilen piyasalar da işsizlik artmış esnek piyasalarda ise ücret eşitsizliğini arttırmıştır. Gelişmiş ülkelerde ithal rekabete maruz kalan sektörler gerilemiş ihracatçı sektörler ise genişlemiştir. Ticaretin gelişmekte olan ülke emek piyasasındaki etkisi uluslar arası ticaret teorileri ile de açıklanabilmektedir. Heckscher Ohlin teorisi ticari serbestleşme gelişmekte olan ülkenin vasıfsız emeğini olumlu etkilemektedir demektir. Ticari engellerin kaldırılması ülkelere karşılaştırmalı üstünlüklerini gerçekleştirme olanağı vermektedir. Bu da vasıfsız emek yoğun ürünlerde uzmanlaşmayı getirmiş ve vasıfsız emeğe olan talebinde artmasına neden olmuştur. Ticari reformlar ve geliştirilmiş altyapı yerel fiyatların ulusal fiyatlara oranının yoğunlukla vasıfsız emek kullanan sanayiler lehinde gelişimini sağlamaktadır. Stolper Samuelson teoremine göre vasıfsız emeğin ücretleri ürün fiyatlarına ve vasıflı emeğe nazaran daha fazla artmaktadır. Bu pattern hakkında araştırmalar farklı sonuçlar vermektedir. Örneğin Uzak Doğu Asya ülkelerinde ticari liberalizasyon ücret eşitsizliğini arttırsa da Latin Amerika deneyimleri farklı sonuçlar vermektedir. Gelişmekte olan ülkedeki ticaret etkisini analiz etmek için Endonezya örneğinden yararlanılacaktır. Buradaki analiz vasıflı emeğin vasıfsız emeğe nazaran ücret ve istihdam trendinin ve vasıfsız emeğin vasıflı emeğe nazaran ücret ve istihdam

³⁷ Eric Maur.n , David Thesmar ,Mathias Thoening'Globalization and demand for skill :An Export Based Channel

³⁸ Suryahadi A. vd. (2001) Openness, Technological Change and Labor Demand in Pre-

trendinin incelenmesidir. Böylece ticari açıklık ve teknolojinin vasıflı ve vasıfsız emek üzerindeki etkileri daha iyi analiz edilebilecektir. Rakamlar göstermektedir ki Endonezya ekonomisinin ithal ikameci sistemden dışa dönük ihracat sistemine geçişi ile beraber vasıfsız emeğin istihdamı vasıflı emeğin istihdamına nazaran artmıştır. Fakat vasıfsız emeğin ücreti vasıflı emeğe göre düşmüştür. Daha fazla dışa açıklık sermaye birikimini hızlandırmıştır ve yabancı katılımla yabancı ortakların oluşması, vasıfsız emeğe olan göreceli talebi arttırmıştır. Sermaye de somutlaşan beceri isteyen teknolojiler bu etkiyi tam olmasa bile; vasıflı emeğe olan talebi arttırarak bertaraf etmektedir. Üstelik vasıfsız emeğin arz esnekliğinin vasıflı emeğe göre fazla olması ve bu emeğe olan artan talep vasıflı emeğin ücretlerinin vasıfsız emeğe nazaran daha fazla büyümesine yol açmıştır. Bu da ücret eşitsizliğini arttırmıştır. Çünkü küçük ücret oynamalarında bile, küçük bir ücret artışında bile; vasıfsız emeğin sunduğu arz miktarı vasıflı emeğe nazaran daha fazla artmaktadır. Bu da ücret eşitsizliğini arttıran bir unsurdur. Vasıflı emeğin arz esnekliği düşük olduğu için ancak kayda değer ücret değişimleri vasıflı emeğin sunduğu arzı arttırmaktadır. Tayland Malezya Filipin ve Endonezya benzer bir karakteristik yapıyı paylaşmaktadır. Yüksek bir nüfus; ve geniş kırsal hinterland. Bu sebeple bir geçiş süreci yaşamışlardır, ve yine aynı sebeple vasıfsız emeğin ücreti uzun süre düşük kalmıştır. Fakat ticari açıklık arttıkça vasıfsız işçinin sanayide istihdamı artmaya başlamıştır. Başka bir deyişle ticaret teorilerinin kestirimleri doğru çıkmaktadır. Daha fazla dışa açıklık ve gelişen ülkenin emek yoğun mallarındaki karşılaştırmalı üstünlüğü göreceli olarak daha çok bulunan vasıfsız emeğe olan talebi yükseltmiştir. Fakat elemental ticaret teorisi sabit faktör arzlarını varsaymıştır. Birçok gelişmekte olan ülkede sermaye stoku hızla artmaktadır. Bu bir faktör arzı şoku olmasına rağmen etkisi emek talebini arttırdığı yönündedir. Temel sorun emek arzı eğrisinin şeklidir. Eğer emek arzı eğrisi dikse (ticaret teorisinde olduğu gibi) sonuç ücret artışlarıdır. Esnek olması durumunda ise şokun etkisi emek istihdamının artmasıdır. Vasıfsız emeğin arz esnekliğinin vasıflı emeğe nazaran fazla olması vasıfsız emeğe olan göreceli talep artsa da vasıflı emeğin ücretindeki artış vasıfsız emeğin ücretindeki artışa nazaran daha fazla olabilmektedir. Kısacası Küreselleşmenin gelişmiş ülke piyasasında yarattığı etki vasıfsız emeğin düşük

koşullarda istihdamı ve ücret eşitsizlikleri olmaktadır.Küreselleşmenin gelişmekte olan ülkelerin emek piyasalarında yarattığı etki ise vasıfsız emeğe olan talebin artması oysaki vasıfsız emeğin ücret pozisyonlarında fazla bir değişiklik olmamasıdır.

2.2.2 Küreselleşme Sürecinin Emek ve Emek Piyasaları Üzerindeki Özel Etkileri

Küreselleşme sürecinin emek ve emek piyasaları üzerindeki özel etkilerinin analizi ise bu sürecin etkilerinin ülke bazlı emek piyasalarında oluşan trendlerden çok emek piyasası teorileri temel alınarak yapılacak saptamalardan oluşmaktadır.Küreselleşme sürecinin etkileri bireyin emeğini arz kararları ile şirketlerin emek talebini belirlediği kriterleri etkilemektedir.Bu sebeple küreselleşme süreci emek arzını ve emek talebini etkileyerek emek arzı teorisi ve emek talebi teorisi çerçevesinde irdelenebilmektedir.

2.2.2.1 Küreselleşme Sürecinin Emek Arzı Üzerindeki Etkisi

Emek piyasası teorisi ve emek arzı teorisi küreselleşme sürecinin etkilerini kapsayacak yapıdadır.Özellikle küresel ekonomik ağın farklı kategorilerdeki ülkeleri içine alması bu ülkelerde oluşan genel emek piyasası trendlerinin emek piyasası teorisi, emek arzı teorisi ve emek talebi teorisi çerçevesinde de ifadesini mümkün kılmaktadır.Öncelikle küreselleşme sürecinin emek arzı teorisi bağlamında bireyin emek arzı kararlarını nasıl etkilediği şirketlerin istihdam stratejileri ve devletlerin istihdam politikaları gibi emek piyasasının arz boyutu ile ilgili kararlarda etkisinin irdelenmesi gerekmektedir.

2.2.2.1.1 Gelişmiş Ülkelerde Vasıflı ve Vasıfsız İş Gücünün Küresel Ekonomiye

Katılım Oranı

Küreselleşme süreci gelişmiş ülkede vasıflı emek talebini arttırmaktadır. Vasıflı emeğin arzının kısa dönemde arttırılamayacağı düşünülürse vasıflı emeğin ücretleri artmaktadır. Vasıflı emeğin ücretlerindeki bu artış vasıflı emeğin küresel ekonomiye katılım oranını arttırmaktadır. Bu da küresel ekonomiye katılım kararı noktasında vasıflı emeğin piyasa ücretlerinin rezervasyon ücretlerinden fazla olduğu duruma işaret etmektedir. Vasıfsız emeğe olan talebin düşmesi ise bu işçilerin reel

ücretlerini düşürmektedir. Fakat vasıfsız emeğin işsizliği vasıflı emekte olduğu gibi bir ücret sorunu değildir. Vasıfsız işçi çok düşük ücretlerde bile talep edilmemektedir. Bu durumda vasıfsız işçiler arasında gönülsüz işsizliği arttırmaktadır. Ve gelişmiş ülkelerde vasıfsız emeğin küresel ekonomiye katılım oranı bu sebeple düşmektedir.

2.2.2.1.2 Gelişmekte Olan Ülkelerde Ucuz Emek Kullanımı

2.2.2.1.2.1 Kadın ve Çocuk Emeğinin Yaygınlaşması

Ucuz emeğe dayalı imalat sanayi ürünlerinin rekabetinin artması ile beraber kadın ve çocuk emeğinin kullanımı gelişmekte olan ülkelerde yaygınlık kazanmaktadır. Bu durum iki yolla açıklanabilmektedir. Birincisi ilave işçi hipotezidir. Aile reisinin işini kaybetmesi aileden diğer insanların rezervasyon ücretini yükselttiği için piyasaya emeklerini arz etmek durumunda kalmışlardır. İkincisi ise piyasa ücretleri öyle düşüktür ki tüm aile iş gücüne katılım kararı almıştır. Gelişmiş ülkelerde kadın emeğinin küresel ekonomiye katılım oranına artması ise küresel üretim tarzında meydana gelen değişimler sebebiyle yarı zamanlı atipik istihdamın gelişmiş ülkede yaygınlaşması sonucudur. Tam zamanlı çalışma biçiminin olması durumunda evdeki sorumlulukları dolayısıyla ekonomiye emeğini arz edemeyen kadın iş gücü yarı zamanlı işlerin mevcudiyeti dolayısıyla ekonomiye emeğini sunabilmektedir³⁹. Bu durumda gelişmiş ülkelerde kadın emeğinin arzını arttıran bir unsur olmuştur. Genelde kadınların erkeklere nazaran rezervasyon ücretleri daha yüksektir. Bir başka deyişle boş zamanın faydası daha fazladır. Ve kadın emeği piyasa ücretlerine erkeklere nazaran daha duyarsız gözükmektedir. Bu sebeple yarı zamanlı işlerde piyasa ücretleri düşük olsa bile kadın emeğini arz edecektir çünkü ücretler kadınların emek gücüne katılım kararının erkeklere nazaran daha önemsiz bir belirleyicisidir. Kadınların yarı zamanlı işlere katılım oranı %88 ile en fazla Lüksemburg'dadır. Bu ülkeyi sırası ile Belçika (%87.4), İngiltere (%86) ve Avusturya (%84.2) izlemektedir.⁴⁰

³⁹ Kılıç C. (2000). *Türkiye'de kadın işgücüne katılım oranları ve gelişen sanayi merkezleri açısından görünümü* (www.dicle.edu.tr/~khuka/10.htm)

⁴⁰ International Labour Organization (2004), *Labour market trends and globalization's*

2.2.2.1.2 Gelişmiş Ülkelerde Vasıflı Emeğe Olan Talep artışının Emek Arzı Üzerindeki Etkisi

Gelişmiş ülkelerde özellikle üretimlerinde ileri teknoloji kullanan ülkelerde Vasıflı emeğe olan talep artmaktadır. Özellikle küresel ekonominin bir parçası olan gelişmiş ülkenin sektörlerinde bu durumun ana sebebi sektörün dışarıya ile rekabet gücünü arttırmaktır. Oysaki gelişmiş ülkelerde vasıflı emeğe olan talep artışı sadece bu nedenle açıklanamamaktadır. Hizmetler sektöründe de vasıflı emeğe yönelik söz konusudur. Bunun bir sebebi de emek gücünün miktar olarak artması işsizliğin yaygınlaşması dolayısı ile işe alım kararı verenlerin bir seçim yapma kriteri oluşturmasıdır.

2.2.2.1.2.1 Beyin Göçü ve Gelişmiş Ülkelerde artan Kalifiye Çalışabilir Nüfus

Yüksek vasıflı emeğin beyin göçü dünya ekonomisinin ve politik tartışmaların merkezine oturmuştur. Dünya ticaretindeki artış, araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin gelişimi özel yetenekler için gelişmiş ülkelerde emek talebinin artışı yüksek vasıflı emeğin göçünü arttıran unsurlardan olmaktadır.⁴¹ Göçler işgücü piyasalarının küreselleşmesinin emek hareketliliği ile sağlanan bir boyutudur. Gelişmiş ülkelerde göçün etkisi ; göç alan ülkede vasıfsız ve vasıflı emek arzının artması reel ücretleri düşürmesidir. Reel ücretleri düşen emek arzı ücret dışı gelirleri de yüksek ise asgari yaşam standartlarını sağlıyor ise ve rezervasyon ücretleri piyasa ücretlerinden yüksek ise emeğini daha az arz edecektir. Fakat vasıflı emeğin emeğini arz etme kararı her zaman teoriye uymayabilir. Genelde beyin göçü ile gelenler yüksek vasıflı emektir. Ve bu emeğin ikamesi olan ülkedeki yüksek vasıflı emek normal emekten farklı çalışma alışkanlıklarına sahiptir. Reel ücreti düşse dahi sunduğu emek arzını kısmayabilir. Oysaki vasıfsız emeği(ülkedeki) göçle ikame eden vasıfsız emek ülkedeki vasıfsız emeğin ücretlerini düşürür ve gönülsüz işsizliğe yol açar.

⁴¹ Regets C.Mark (2001) "Research and Policy Issues in highly skilled international migration :A perspective with data from USA " Discussion paper no:366

2.2.2.1.2.2 Beşeri Sermayenin Artan Önemi Daha Nitelikli Çalışabilir Nüfus Potansiyeli Yaratılması

Beşeri sermayesine yatırım yapan bireyler yaptıkları yatırımın karşılığını alabilmek için piyasaya emeklerini daha fazla arz ederler.

2.2.2.1.2.3Devletlerin Eğitim ve Sağlık Harcamaları

Devletlerin eğitim ve sağlık harcamaları daha eğitilmiş ve daha sağlıklı emeğin arz miktarını artırır. Piyasada ücret artışlarına rağmen emek arzı emek talebi miktarına uyum sağlayamamaktadır. Bu sebeple devletin sanayii, üniversite ve diğer profesyonel organizasyonların emek arzı ve emek talebi eşleşmesi yapması gerekmektedir.⁴² Bu zorunlu bir konudur, çünkü ücret artışlarının yaşandığı esnada o sektörde ücret artışına aynı verimlilikte cevap verebilecek kalifiye eleman eksikliği devletin üniversitelerde değişen piyasa koşullarına uygun eleman yetiştirmesi zorunluluğunu artırmaktadır. Mesleki eğitiminde piyasa şartlarına uyumda önemli bir etkisi vardır. Bu sebeple mesleki eğitim programlarına da gereken önem verilmelidir.

2.2.2.2 Küreselleşme Sürecinin Emek Talebi Üzerindeki Etkisi

Küreselleşmenin emek talebine etkisi kullanılan yeni teknolojilerin emek talebine etkisi, üretimin yabancı ülkelere kaydırılmasının emek talebine etkisi ve yeni üretim yöntemi tekniklerinin emek talebine etkisi ile emek talebini etkilemektedir⁴³.

2.2.2.2.1 Emek Piyasası Esnekliklerinin Emek Talebi Üzerindeki Etkisi

Emek gücü esnekliği beş şekilde kendini göstermektedir. Birincisi sayısal esneklik (Piyasalardaki talep ve yeni teknolojik uygulamalara göre işgücü miktarını belirleme), zamana göre esneklik (iş sürelerinin kayganlaştırılması), fonksiyonel

⁴² Froeschle R. "Occupational Supply/Demand Analysis :Approaches and concerns.<http://socrates.cdr.state.tx.us>

esneklik (İş gücünün iş tanımının esnekleştirilmesi ve iş gücünün değişik işlerde kullanımı), ücret esnekliği (Ücret yapısının emek piyasasına öre ayarlana bilmesi), üretim sürecinde esneklik (üretimin bazı bölümlerinin taşeronlara yaptırılması) gibi kategorilere ayrılmıştır. Bu beş maddeyle ifade edilebilen emek gücü esnekliği emek talebi koşullarını da etkilemektedir. Ücret esnekliği ücretin emek piyasası koşullarına göre belirlenmesini düşük ücretliden işverene daha fazla işçiyi kiralama olanağı verir bu sebeple ücretler düşük olursa emek talebi artar. Ücret esnekliği yoksa ve ücretler suni olarak yüksek tutulursa emek talebi azalır. Fonksiyonel esneklik ise çalışanların farklı işlere koşulması dolayısıyla istihdam edilen çalışan sayısında emek talebi olarak bir azalmaya karşılık gelir. Çalışanların farklı işlere koşulması istihdam edilmek istenen emek gücü miktarını azaltır. Zamana göre esneklik; birim çalışma saati ve çalışma saatinden alınan verim olarak iş gücünün daha uzun zaman işyerinde çalıştığı zamanın esnekleştirilmesidir. Bu da emek talebini düşürmektedir. Sayısal esneklik ise iş gücü talebini ekonominin yükselişte olduğu veya düşüşte olduğu dönemlere göre farklı etkileyebilmektedir.

2.2.2.2.2 Emegın ve Sermayenin Küreselleşmesi ve Talep Üzerindeki Etkisi

Emegın ve sermayenin küreselleşmesi işgücü piyasalarını küreselleştirmektedir. Fiyat ve ücretlerin yakınsaması gelişmiş ülkelerde vasıfsız emegın ikamesini geliştirmekte olan ülkedeki vasıfsız emekle ikamesini sağladığından gelişmiş ülkede vasıfsız emege olan talep azalmaktadır. Aynı tehlike gelişmiş ülkedeki vasıflı emegi de tehdit emektedir.

2.2.2.2.3 Küresel Üretim Tarzındaki Değişimin Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Emek Talebi Üzerindeki Etkisi

Küresel üretim tarzındaki değişim gelişmiş ülkelerde teknolojiyi kullanabilen inisiyatif alabilen,problem çözücü yaratıcı emek talebini arttırmaktadır.Gelişmekte olan ülkelerde ise şimdilik görünen vasıfsız emegın bir şekilde istihdamını devam ettireceği yönündedir.Fakat uluslar arası rekabet kızıştıkça ileri teknolojiye dayalı

⁴³ Kutal G. (2000). *Küreselleşmenin Emek Piyasaları Üzerine Etkisi*. (İş hukukuna ilişkin sorular ve çözüm önerileri 2000 yılı Ekim toplantısı,)

üretim yöntemleri geliştikçe ve teknolojiye erişim dünyanın herhangi bir bölgesinden aynı maliyetle gerçekleştiği sürece dünyanın genelinde vasıflı emeğe olan talebin artacağı şeklinde bir değerlendirme doğru olacak gibi gözükmektedir.

2.2.2.3 Küreselleşmenin Emek Talebi Esnekliği Üzerindeki Etkisi

Ticaret ve küreselleşme emek talebini iki yolla esnekleştirmektedir. Birincisi ürün piyasalarının daha rekabetçi olması ikincisi ise yabancı faktörlerle yerli emeğin ikamesinin daha kolay olabilmesidir⁴⁴. Ticaret emek talebini iki yolla esnekleştirmektedir; birincisi ticari liberalizasyonun kotaların ve tarife oranlarının kaldırılması vasıtasıyla ürün piyasasındaki rekabeti artırmasıyla olmaktadır. Ürün piyasasındaki artan rekabet ise emek talebini esnekleştirmektedir. Ticaretin girdi kullanımındaki geniş seçim opsiyonu bir başka deyişle yabancı faktörlerle yerel emeğin ikamesinin daha kolay sağlana bilmesi emek talebini yine esnekleştirmektedir. Bu iki gelişme emek piyasalarında dalgalanmalar yaratmak ve çıktı miktarının şokları, üretim şokları ücretler ve istihdamı her zaman olduğundan daha fazla etkilemektedir. Ticaretin ürün piyasasında rekabeti artırması dolayısıyla emek talebini esnekleştirmesi Hick'in temel bir konuna dayanmaktadır. Çıktı talebinin esnekliğinde bir artış girdi talebinin esnekliğini artırmaktadır. Eksik rekabet koşullarında bile çıktı esnekliği artarsa girdi esnekliği de artar. Bir başka deyişle eğer ürün talebi esnekliği artarsa ürünün talep edilen miktarının ücret değişimlerine hassasiyeti artmış demektir. Eğer bu hassasiyet artarsa ürün talebinin türev bir talebi olan emek talebinin de emek ücretleri değişiminde olan hassasiyeti artar. Emek talebi türev bir talep olduğu için üretim şokları ve çıktı talebindeki değişimler emek talebini bire bir etkilemektedir. Negatif bir üretim şoku esnek bir emek talebinin varlığı altında ücret ve istihdamda geniş dalgalanmalar yaratabilmektedir. Emek piyasalarının yapısına bağlı olarak bu üretim şokları ya reel ücretler düşüşler şeklinde ya istihdam kayıpları şeklinde emek piyasasındaki izdüşümünü bulabilmektedir. Ticari serbestleşme yerel firmaları yabancı rekabete daha açık hale getirmektedir. Helpmen ve Krugman; kotaların kaldırılmasından sonra yerel firmanın üretimini ve fiyatlarını kısıtığını bulguluyor, bu

⁴⁴ Chinoy S. International Trade and Labor Markets Evidence From Turkey

durumda yeni çıktı miktarının ürün talebini daha çok esnekleştirdiğini ve her şey aynı kalırsa endüstrinin emek talebi esnekliğini artırdığını tespit ediyor. Burada firma kotaların kaldırılması sonucu tekel gücünü de yitiriyor ve piyasada oluşan fiyata daha duyarlı hale geliyor. Bunun sonucunda artan ürün talebi esnekliği emek talep esnekliğini de artırıyor. Genelde küreselleşme ve dışa açılım özellikle imalat sanayii sektöründe yaşanan yoğun rekabet dolayısıyla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bu sektörlerdeki emek talebi esnekliğini artırıyor. Emek talebi esnekliğinin artmasının bir çok ekonomik anlamı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi yüksek esnekliğin ücret dışı maliyetleri emeğin üzerine yıkmasıdır. İkincisi ise yüksek emek talebi esnekliği ücretleri ve istihdamı dışsal şoklara daha duyarlı hale getirmektedir. Üçüncüsü yüksek esneklikler rant paylaşımında sermayenin pazarlık gücünü artırarak firmaların normal üstü karlar etmesini sağlar emeğin bu rant dağılımından aldığı pay azalır⁴⁵. Amerika'da özel sektördeki sendikalaşma oranı 1950'lerde %38, 1986larda %14 ve 1998'lerde %9,5'a düşmüştür. Bütün bu gelişmeler söz konusu sektörlerdeki yüksek esneklikle açıklanmaktadır. Yüksek emek talebi esnekliğinin yer aldığı sektörlerde sermayenin pazarlık kozunu ve değişen dünya koşullarına uyum becerisini riske atmaması isteği, yasal düzenlemelerle de güvence altına alınmaktadır.

Ticari liberalizasyon daha önce değinildiği gibi iki yolla emek talebini esnekleştirmektedir; gelişmiş ülkelere kotaların kaldırılması rekabete maruz kalan sektörlerde ürün piyasası rekabetini artırmakta ve emek talebini esnekleştirmektedir, bu duruma ölçek etkisi denilmektedir. İkincisi yerel emeğin ikamesinin sağlanmasıdır. Bu ikamenin sağlanması ticari liberalizasyon sonucu ithal girdi fiyatlarının düşmesi ve bu ithal girdilerin yerel emeği ikame etmesidir. Bu da söz konusu sektörlerde emek talebi esnekliğini artırmaktadır, buna da ikame etkisi denmektedir.

⁴⁵ Slaughter M. (2001) International Trade and Labor Demand Elasticities. *Journal of International Economics*

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞMENİN TÜRKİYE TEKSTİL VE GIDA SEKTÖRÜNE ETKİSİ

3.1 Dünya Ticaret Anlayışındaki Değişim

Dünya ticaret anlayışındaki değişim kendini ülkeler arası üç farklı ticari ilişkinin varlığı ile göstermektedir. Bunlardan birincisi emek yoğun mal ile sermaye yoğun mal ticaretidir. Kuzey ülkeleri daha fazla sermayeye sahip oldukları için sermaye yoğun mallarda uzmanlaşmakta; ucuz emek rezervleri içeren Güney ülkeleri emek yoğun mallarda uzmanlaşmaktadır. Bu çeşit bir ticaret birbirlerini tamamlayıcı malların ticaretidir ve Heckscher-Ohlin teoremiyle açıklanabilecek yapıdadır. Dünyada ülkeler ve bölgeler arası yapılan ikinci ticaret çeşidi, üretimin küreselleşmesi ve bu küresel üretim alanında ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüklerine göre üretimin elli bir aşamasını sınırlarında gerçekleştiriyor olmasıdır. Bu küresel üretim ağında şirketler stratejik ortaklar belirleyerek üretim halkasını oluşturmaya çalışmaktadır bu stratejik ortaklıklar; ülke bazlı (ülkeye göre ortaklık), zamana bağlı (belli bir zaman periyodu içinde ortaklık) ve amaç bazlı (amaca göre ortaklık) olabilmektedir. Her şirket farklı stratejiler izlediği için dünya küresel üretiminde yer bulan farklı işletmeler üretim ağlarıyla dünya çıktısını üretmektedir⁴⁶. Küresel üretimde dikey uzmanlaşmanın yer almasını klasik ticaret teorileri açıklayabilmektedir çünkü emeğin yoğun olarak kullanıldığı parçaların üretimi gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşmektedir. Bu çeşit bir uzmanlaşmanın emek piyasalarına ekonomilere etkisi teorinin ön gördüğü gibidir çünkü birbirini tamamlayan malların ticareti söz konusudur ve gelişmekte olan ülkede üretilen parça emek yoğunluklu; Gelişmiş ülkede üretilen nihai mal ise teknoloji ve yüksek vasıflı emek yoğunluklu olarak üretilmektedir.

⁴⁶ International Labour Organization (2004), *Labour market trends and globalization's impact on them*. (www.itcilo.it/english/actrav/telearn/global/ilo/seura/mains.htm)

Tamamlayıcı malların ticareti günden güne önemini kaybetmektedir. Çünkü bir çok uluslar arası ticaret gelişmiş ülkelerdeki ikame ürünlerin ticaretidir üstelik benzer ürünlerin ticaret; ticaretin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu da bölgesel birlikleri temellendiren bir husus olmaktadır. Tüketicilerin tercihlerinin karmaşıklaşması ve çeşitlenmesi benzer ürünlerin ticaretini genişletmektedir. Başka bir deyişle benzer gelişmişlik oranlarına sahip ülkelerin benzer ürünlerinin ticareti yaygınlık kazanmakta endüstri içi ticaret endüstriler arası ticaret kadar önem kazanmaktadır.

3.2 Heckscher-Ohlin Teorisinin Geçerliliği

Heckscher-Ohlin teorisine göre üretim fonksiyonları ülkelerde aynıdır ancak ticarete açılmanın yegane şartı olan nisbi fiyat farklılığının belirleyicisi üretim faktörlerinin ülkedeki nisbi bolluğudur. Bir başka ifadeyle mallar içerdikleri faktör yoğunluklarına göre sıralana bilirler bu teoriye göre ticaret sermayenin yoğun olarak bulunduğu ülkelerin sermaye yoğun mallarıyla emeğin yoğun olarak bulunduğu ülkelerin emek yoğun malları arasında olmaktadır. İlk bakışta bu doğru görünmekle birlikte benzer faktör arzlarına ve faktör yoğunluklarına sahip gelişmiş ülkeler arasındaki sermaye yoğun ve benzer malların ticaretini Heckscher-Ohlin teorisi açıklayamamaktadır. Bu durumda endüstri içi ticareti açıklayan daha kapsamlı ticaret analizlerini gerektirmektedir.

3.3 Küreselleşme ve Bölgecilik

Ticari liberalizasyon 'Uruguay Round' görüşmelerinin gösterdiği gibi birçok güçlkle boğuşmaktadır. Korumacılığın yeni bir formu oluşmak ve bölgesel birlikler güçlenmektedir. Tek Avrupa ve kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması çok yanlılığın (multilateralism) önemini kaybettiğini göstermektedir. Dış ticaret daha çok benzer gelişmişlik düzeyine sahip ve coğrafi yakınlığı bulunan ülkeler arasında gerçekleşmektedir. Gerçekten Avrupa Birliği içindeki ticaretin önemli bir bölümü

birlik içinde gerçekleşmektedir⁴⁷. Bunun belli başlı iki sebebi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Avrupa Birliği içerisinde ikame ürünlerin ticaretinin yaygınlaşmasıdır. İkincisi ise Avrupa Birliğindeki gelişmiş ülkelerin üretimin belli bir aşamasını birlik içinden ya da birliğe aday nispeten daha düşük ücretli ülkelerde gerçekleştirerek rekabetçi yanını gelişen ekonomilere karşı güçlendirme isteği yatmaktadır⁴⁸.

3.4 Avrupa Birliği ve Bölgesel Ticari Entegrasyon

1993 yılında Avrupa Birliği resmi olarak Kopenhag Kriterlerine uyum sağlayan ülkelerin genişletme sürecini başlatmıştır. Mart 1998’de katılım görüşmeleri Çekoslovakya, Estonya, Macaristan, Polonya ve Slovenya ile Aralık 1999 ise Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Romanya ve Slovakya arasında katılım görüşmeleri olmuştur. Tüm bu ülkeler, Bulgaristan ve Romanya dışında, Ocak 2004’te tam üyüliğe kavuşmuşlardır. Avrupa Birliği ile Akdeniz Ortak Ülkeleri (Cezayir, Fas, Tunus, Mısır, Ürdün, Lübnan, Suriye, Filistin, Türkiye, İsrail, Güney Kıbrıs ve Malta) arasında yeni bir ilişki Barselona süreciyle başlamış ve 2010 yılının başına kadar serbest ticaret bölgelerinin oluşması beklenmektedir.

3.4.1 Avrupa Birliği İçinde Gelişen Yeni Ticaret Anlayışı

Avrupa Birliği içinde gelişen yeni ticaret anlayışı endüstriler arası ve endüstri içi ticaretin incelenmesi ile incelenebilmektedir.

3.4.1.1 Endüstriler Arası Ticaret

Avrupa Birliği içinde iki farklı ticaret yapısı ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birincisi endüstriler arası ticarettir. İkincisi ise endüstri içi ticarettir. Avrupa Birliği pazarına ayrıcalıklı girme hakkına sahip olan ülkelere bazıları endüstriler arası ticaret gerçekleştirirken bazıları ise endüstri içi ticaret gerçekleştirmektedir. Avrupa

⁴⁷ Zahariadis Y. vd. (2002) Deep integration in the EU-Turkey customs Union: A preliminary analysis based on the GTAP model. (www.shef.ac.uk/~desg/cinfo/cpapers/zahariadis.pdf)

Birliği daha çok endüstriler arası ticaretin olduğu tekstil hazır giyim gibi sektörlerin ticaretinde hassasiyetle durmaktadır. Çünkü endüstriler arası yapışan bu ticaret belli sektörlerde ciddi istihdam kaybı yaratabilmektedir. Bu sebeple korumacı politikalar daha yoğunlukla uygulanmaktadır.

3.4.1.2 Endüstri İçi Ticaret

Endüstri içi ticaret neden farklı yapılara sahip ülkelerin ticareti yerine benzer donanımdaki ülkelerin ticarete daha yatkın olmasını açıklayan bir durumdur. Bilindiği üzere endüstriler arası ticaret sermaye yoğun ve emek yoğun malların birbiriyle ticaretidir. Endüstri içi ticaret ise sermaye yoğun ve sermaye yoğun malların ticaretidir. Endüstri içi ticaret dünya ticaretinin ¼'ünü açıklamaktadır⁴⁹. Örneğin belli sektörler için endüstri içi ticaret indeksi aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.1 Amerika Birleşik Devletleri için endüstri İçi ticaret indeksi

Amerika Birleşik Devletleri için endüstri İçi ticaret indeksi, (1993)	Endüstri içi ticaret / toplam ticaret
Organik Olmayan Kimyasallar	0,99
Güç Üretim Ekipmanları	0,97
Elektrik Makineleri	0,79
Organik Kimyasallar	0,91
İlaçlar	0,86
Ofis Makineleri	0,81
Telekomünikasyon Ekipmanları	0,69
Yol Araçları	0,65
Demir ve Çelik	0,43
Giyim Kuşam	0,27
Ayakkabı	0,00

⁴⁸ Baldone S. vd. (2001). International fragmentation of Production and competitiveness in the textile and apparel Industry. (www.dep.polimi.it/ita/comunita/pubbl.php?id=64-7k-1 Eyl 2004)

⁴⁹ Mudd S. (2004) Integration and the European Business Environment

Bu indeks şunu göstermektedir; özellikle göreceli olarak daha ileri teknoloji ve daha fazla sermaye içeren ürünlerin endüstri içi ticareti daha fazla olmaktadır. İndeksin son sırasında bulunan Demir-Çelik, Giyim Kuşam ve Ayakkabı sektörlerinde endüstriler arası ticaret daha yoğundur. Özellikle Amerikanın bu sektörlerindeki üretimin yerini yabancı üretimin almış olması ülkelerin büyük emek oynaması yaşamdan ticaretini gerçekleştirme yoluna gitmiştir. Bu durumda endüstri içi ticareti artıran bir unsurdur.

3.5 Gümrük Birliği ve Türkiye Üzerindeki Ekonomik Etkileri

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşme hedefine yönelik ortaklık ilişkisinin en önemli aşaması Gümrük Birliğidir. Gümrük Birliği aynı zamanda dışa dönük büyüme politikası çerçevesinde taraf olduğu en geniş kapsamlı ticari yapılanmadır. AB ile Türkiye arasında sanayii malları ve işlenmiş tarım ürünlerinin serbest dolaşımına ilişkin bir ekonomik entegrasyon modelidir. Bu sebeple sanayii ve ticareti etkileyen önemli yapısal ve kurumsal değişiklikler olmuştur. Topluluk 1971 yılında bazı petrol ve tekstil ürünleri dışında Türkiye'den ithal ettiği tüm sanayii mamullerine uyguladığı gümrük vergileri ve miktar kısıtlamalarını sıfırlamıştır. Türkiye 1980 yıllardan itibaren yatırımların teşvik edilmesi amacıyla yatırım malları ithalatında gümrükleri sıfırlamıştır. O dönemde uygulamaya konulan bu politika doğrultusunda AB'den ithal edilen yatırım mallarına da gümrük uygulanmamıştır. Gümrük birliğine yönelik eleştiriler Türk sanayiinin Avrupa sanayii karşısında rekabet gücünün henüz düşük olduğu bir dönemde iç piyasada pazar kaybına yol açtığı ve dış ticareti kısıtlayacak şekilde üstlenilen tek taraflı yükümlülükler ile alternatif dış pazarlara girişine engel teşkil ettiği yönündedir. Fakat Avrupa Birliği gibi güçlü bir ekonominin ve istikrarlı bir ticaret ortağının dış ticaretinde en önemli paya sahip olması Türkiye'nin Dünya ekonomisinde meydana gelebilecek sorunlardan daha az etkilenmesini sağlamaktadır.

Tablo3.2 :Türkiye'nin Dış Ticareti ve AB'nin Payı⁵⁰

	Genel			Avrupa Birliği				Avrupa Birliği' nin Payı		
	Milyon\$			Milyon\$				(%)		
	X	M	Hacim	X	M	Hacim	Açık	X	M	Hacim
1968	496	764	1,260	226	393	619	167	45,4	51,4	49,1
1971	676	1,171	1,847	329	582	911	253	48,7	49,7	49,3
1972	885	1,563	2,448	428	851	1279	423	48,4	54,5	52,2
1974	1,532	3,778	5,310	761	1748	2509	987	49,7	46,3	47,2
1980	2,910	7,909	10,819	1300	2360	3660	1060	44,7	29,8	33,8
1985	7,958	11,343	19,301	3204	3895	7099	691	40,3	34,3	36,7
1993	15,348	29,429	44,777	7,289	10,950	18,239	3,661	47,5	37,2	40,7
1994	18,105	23,270	41,375	8,269	10,279	18,548	2,010	45,6	44,2	44,8
1995	21,636	35,707	57,343	11,078	16,760	27,938	5,782	51,2	47,2	48,7
1996	23,224	43,626	66,850	11,548	23,138	34,686	11,590	49,7	53,0	51,9
1997	26,261	48,559	74,820	12,248	24,870	37,118	12,622	46,6	51,2	49,6
1998	26,974	45,921	72,895	13,498	24,075	37,573	10,577	50,0	52,4	51,5
1999	26,588	40,692	67,280	14,333	21,419	35,752	7,086	53,9	52,6	53,1
2000	27,485	54,149	81,634	14,352	26,388	40,740	12,036	52,2	48,7	49,9
2001	31,186	40,506	71,692	16,078	18,059	34,137	1,981	51,5	44,5	47,6

⁵⁰ Uyar S. (2002) Gümrtük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Etkileri. *Dış Ticaret Dergisi* sayı:20

Tablo 3.2’de de görüldüğü gibi Türkiye’nin Gümrük Birliği Öncesinde en önemli ticaret ortağı olan Avrupa Birliğinin Gümrük Birliğinin tamamlanmasından sonrada bu niteliğini korumuştur. Türkiye’nin AB’ye ihracatında süreli bir artış kaydedilmesine rağmen ithalat lehine bir dağılım gösterdiği saptanmaktadır. Bu durumun temel sebebi Türkiye’nin tek taraflı olarak 1971 yılı itibariyle bazı istisnalar dışında sanayii ürünlerinde AB pazarına gümrüksüz giriş hakkına sahip olması, AB’nin de bu hakkı 1996 yılında elde etmesidir.

Öte yandan gerek diğer ülkelerin tecrübeleri gerek ekonomi teorileri Avrupa Birliği gibi çok gelişmiş bir ekonomi ile Gümrük Birliği’ne gidilmesinin önceden kestirilebilir tek etkisinin dış ticaret açığı olacağını ortaya koymaktadır. Nitekim ithalat artışının herhangi bir ekonomi için tek başına kötü bir olgu olarak ele alınması cari işlemler dengesini oluşturan kalemlerin tümü dikkate alındığında yapılacak değerlendirmelerde eksik ve hatalı sonuçlar verecektir⁵¹.

Tablo 3.3: Türkiye’ nin Dış Ticaretinin Ülke Gruplarına Göre Dağılımı (milyon Dolar)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
İhracat	15 348	18 105	21 636	23 224	26 261	26 974	26 589	27 485
AB	7 599	8 635	11 078	11 549	12 248	13 498	14 349	14 401
D.OECD	608	686	841	784	750	701	719	800
Türk Cum.	605	559	742	958	1 136	1 078	822	816
O. Doğu	1 989	2 108	2 132	2 245	2 382	2 189	2 204	2 157
K. Afrika	597	725	900	985	980	1 502	1 344	1 072
D.Ülkeler	2 656	3 498	4 031	4 610	6 180	5 226	4 162	4 629
İthalat	29 429	23 270	35 708	43 627	48 559	45 921	40 687	54 150
AB	13 875	10 915	16 861	23 138	24 870	24 075	21 417	26 456

⁵¹ Gümrük Birliği’nin Türkiye Ekonomisine Etkileri

<http://www.ekocerceve.com/img/haberler/GMRKBRLNTRKYEEKONOMSNETKLER.do>

D.OECD	2 852	1 705	2 547	2 851	3 969	3 936	2 679	3 601
Türk Cum.	344	320	301	329	408	456	464	635
O. Doğu	2 799	2 530	2 687	3 243	2 726	1 943	1 987	3 105
K. Afrika	381	629	1 142	1 618	1 813	1 493	1 404	2 251
D.Ülkeler	4 793	3 628	7 176	7 345	8 797	8 557	8 506	12 757

Tablo 3.3 üzerinde Türkiye'nin Avrupa Birliği dışında ticaret yaptığı diğer ülke ve ülke grupları ile dış ticareti incelendiğinde Gümrük Birliği sonrası bu ülkelerle gerçekleştirdiği ticarete de belirgin bir değişiklik olmadığı ve aynı oranlarda istikrarlı bir artış gösterdiği belirlenmektedir. Bu çerçevede Gümrük Birliği'nin Avrupa Birliği lehine bir ticaret sapması yaratmadığı ve Türkiye'nin diğer dış ticaret pazarlarında bir kayba yol açmadığı ortaya çıkmaktadır.

3.6 Türkiye Tekstil Sektörü

Türkiye'de tekstil sektörü şu rakamlarla ifade edilebilmektedir. Faaliyet gösteren 40 bin firma bulunmaktadır. 1999 yılında tekstil sektörünün küresel Pazar payı %3,4'tür. Türkiye'de en büyük bin firmadan 250'si tekstil alanında faaliyet göstermektedir. Tekstil sektöründe özel sektör hakimiyeti bulunmaktadır. Bu işletmelerin %80'i küçük ve orta ölçekli işletmeler gerisi ise küresel ölçekte faaliyet gösteren firmalardır. Milli gelirin %10,7'si ve toplam ihracatın %36,7'sini karşılamaktadır. 5,5 milyon çalışanı vardır. 10 yabancı markanın üretimi gerçekleştirilmektedir ve tekstil sektörü toplam ihracatının %32'si hazır giyim ihracatıdır. Tekstil ithalatı Türkiye'nin toplam ithalatının %7,2'si kadardır⁵². Tekstil makinelerinin yerel üretimi talebi karşılamaktan uzaktır, yerel tekstil makinelerinin üretimi asgari boyuttadır. Kaliteli ürünler üreten Türkiye'de 'made in Turkey' markası dış pazarlarda bilinmektedir. Türkiye giyim sektörünün en büyük pazarı %73 ile

⁵² Ercan E. (2002). Changing World Trade Condititins Force the Turkish Textile And Apperal Industry to Cereate New Strategies. *Journal of Textile and Apparel, Technology and Management*. Vol:2 Issue IV

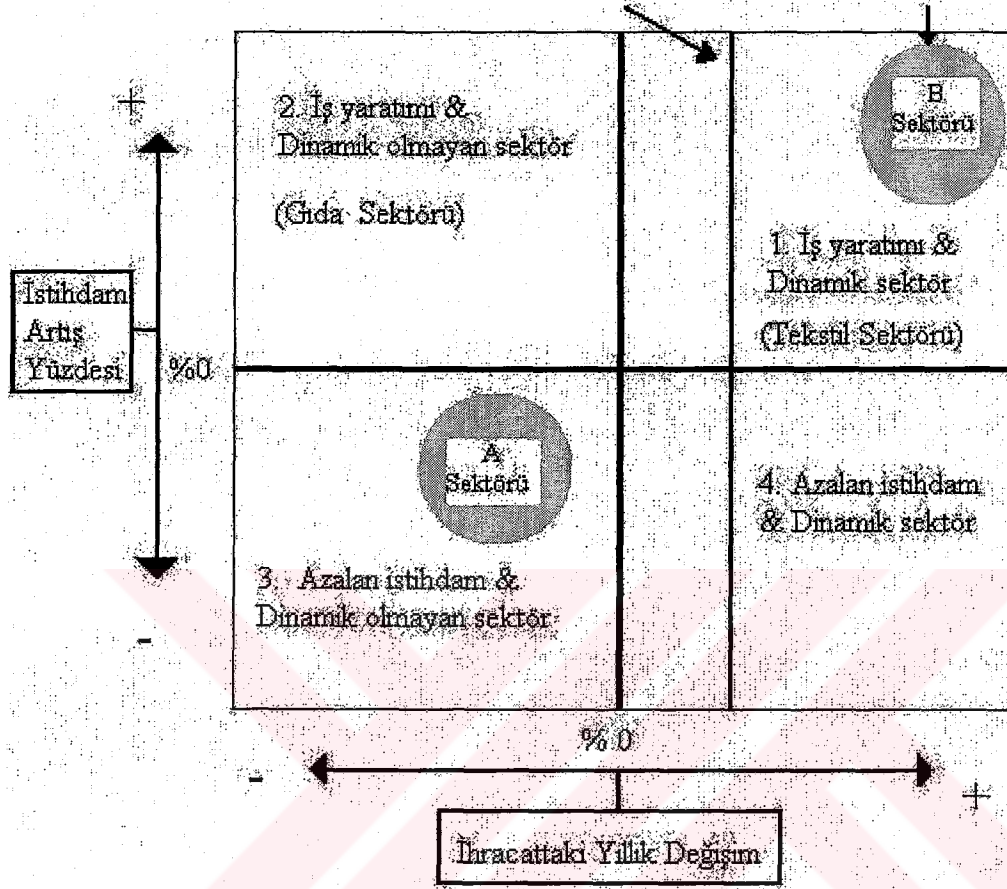
Avrupa Birliği ülkeleridir. Bu oranla Türkiye Pazar payı olarak Çin'i takip etmektedir. Gümrük Birliğine geçişten sonra Türk tekstil ürünlerine uygulanan kota kısıtlaması kalkmıştır. Tarife oranlarının Türkiye'de azaltılması ithalatı da artırmıştır. Türkiye'nin diğer ihracat pazarları Rusya ve Amerika Birleşik Devletleridir. Küresel tekstil üretiminde gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere nazaran Pazar payı artmaktadır. Türkiye'nin ciddi bir üretim maliyeti avantajı bulunmamaktadır (Asya ülkelerine nazaran). Türkiye düşük katma değerli ürünlerin üretimini düşük ücretli ülkelere bırakmaktadır. Tekstil sektöründe verimlilik ise şu şekildedir; işçi başına ortalama katma değer Reel ücretlerin çok üzerindedir. Reel ücretlerde 1980 sonrası ciddi bir aşınma yaşanmaktadır. 1980 öncesinde korumacı ekonomiler ve korumacı ticaret rejimi sanayiciye oligopolistik karlar sağlamıştır. Kitler özel sektöre ucuz girdi sağlamıştır. Sanayicide bunun karşılığında ücretleri yükseltmiştir. 1980 sonrası işçi başına ortalama katma-değer (verimlilik) artışı ücretlere yansımamıřtır⁵³.

3.6.1 Türkiye Tekstil Sektörün ve Uzmanlaşma

Tekstil sektörü Türkiye ihracat hacmi düşünöldüğü zaman ekonomiyi sürökleyen en önemli sektörlerden biridir. İhracat artışına paralel istihdam artışları da yaşanmaktadır. Bu sebeple tekstil sektörünü iş yaratan ve oluşturan dinamik bir sektör olarak almak yerinde olacaktır. Dışa dönük kalkınma ile sektör rekabete maruz kalırsa; ve teknolojik know-how sağlanırsa verimlilikteki artışlar ücret artışlarına ve istihdam artışlarına dönüştürülebilir. Sonuç olarak imalat sanayii ekonominin geri kalanı için ilerlemenin motoru olarak kalabilir⁵⁴. Bu şekil 1 de görölmektedir

⁵³ Voyvoda E. vd.(1999) Patterns of productivity gorwth and the wage cycle in Turkish manufactring (www.bilkent.edu.tr/~yeldane/V&Y99.PDF)

⁵⁴ Voyvoda E. vd. (1999)Patterns of productivity gorwth and the wage cycle in Turkish manufactring (www.bilkent.edu.tr/~yeldane/V&Y99.PDF)

Şekil 3.1. Tekstil ve Gıda Sektörünün Sınıflandırılması

3.7 Tekstil Sektörü Performansı ve Tekstil Sektörünü Etkileyen Faktörler

3.7.1 AB'de Etkileyen Faktörler

Türkiye'nin tekstil sektörü performansını etkileyen önemli unsurlardan bir tanesi en büyük pazarı durumunda olan Avrupa Birliği ile yaptığı anlaşmalardır. Türkiye'nin AB ile ticaretinin sektörel dağılımı bize Türkiye tekstil sektörünün ihracatta en dinamik sektör olduğunu göstermektedir, bu da tablo 3.4'te görülebilir.

Tablo 3.4: Türkiye' nin AB ile Ticaretinin Sektörel Dağılımı (milyon Dolar)

	Tarım		Tekstil ve Konfeksiyon		Demir Çelik		84, 85 ve 87* Fasıllar		Sanayi Ürünleri		Toplam	
	İhr.	İth.	İhr.	İth.	İhr.	İth.	İhr.	İth.	İhr.	İth.	İhr.	İth.
1994	1,647	185	4,150	501	293	1679	782	4,375	1,762	3,865	8,634	10,279
1995	1,965	790	5,353	828	505	1,353	1,239	6,617	2,017	6,773	11,078	16,860
1996	1,854	675	5,660	1,379	421	1,852	1,505	10,155	2,109	8,848	11,548	23,138
1997	2,037	512	5,930	1,611	622	2,081	1,550	11,751	2,109	9,123	12,248	24,870
1998	1,941	477	6,464	1,425	703	1,873	2,083	11,696	2,307	9,011	13,498	24,075
1999	1,900	489	6,363	1,318	818	1,466	2,705	10,428	2,562	8,238	14,348	21,416
2000	1,483	474	6,433	1,400	888	943	2,803	13,612	2,745	9,599	14,352	26,388

Tablo 3.4 üzerinde 1996 yılını temel alarak, Türkiye'nin AB ile ticaretinin sektörel dağılımı analiz edildiğinde ise gerek ihracat gerek ithalatta tarım ürünlerinin payının sanayi ürünleri lehine düşüş gösterdiği görülmektedir. Ancak sanayi ürünleri ihracatında 1995-2000 arası ortalama %47 ile düşük teknolojili ve emek yoğun üretime dayanan tekstil ve konfeksiyon sektörünün en önemli paya sahip olduğu, ithalatta ise yoğun teknoloji gerektiren sanayi ürünlerinin ağırlıklı yer tuttuğu belirlenmektedir. Teknolojik gelişme ve Ar-Ge çalışmalarına gerekli ölçüde kaynak ayıramayan Türkiye için bu dağılım, ilk aşamada Türk sanayi ürünlerinin henüz AB ürünleri karşısında düşük rekabet düzeyini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Türk firmaları için, ileri teknoloji kullanan AB firmaları ile rekabet etmek, teknoloji geliştirmeleri ve Ar-Ge faaliyetlerini artırmaları yönünde harekete geçirici bir etki yaratmaktadır. Bu gelişmeye paralel olarak rekabet hukuku ve standardizasyon alanlarında yürütülen uyum çalışmalarında kaydedilen ilerlemeler de sanayiciler üzerinde, ürün kalitesini yükseltmeleri açısından baskı unsuru oluşturmaktadır.

Tablo 3.5: Türkiye' nin AB ile Ticaretinin Mal Gruplarına Göre Dağılımı (milyon Dolar)

	Yatırım				Ara malı				Tüketim malı			
	İhracat	%	İthalat	%	İhracat	%	İthalat	%	İhracat	%	İthalat	%
1994	252	2,9	3,209	29,4	2,805	32,5	6,912	63,3	5,577	64,6	795	7,3
1995	318	2,9	4,831	28,7	3,528	31,8	10,539	62,5	7,232	65,3	1,491	8,8
1996	396	3,4	7,388	31,9	3,727	32,3	12,880	55,7	7,425	64,3	2,870	12,4
1997	423	3,5	7,327	29,5	4,105	33,5	14,009	56,3	7,721	63	3,535	14,2
1998	489	3,6	7,182	29,8	4,612	34,2	13,270	55,1	8,397	62,2	3,622	15
1999	631	4,4	6,069	28,3	4,981	34,7	11,823	55,2	8,737	60,9	3,525	16,5
2000	671	4,7	7,337	27,8	5,073	35,3	13,942	52,8	8,511	59,3	5,099	19,3

Türkiye'nin AB ile ticaretinin ithalat lehine olan yapısı mal gruplarına göre değerlendirildiğinde ise yatırım mallarının payının 1995-2000 yılları arasında ortalama %29,3, sanayie girdi teşkil eden ara mallarının payının ortalama %55 ve tüketim mallarının payının ortalama %14,3 olduğu saptanmaktadır.

Yatırım ve ara malı ithalatının tüketim mallarına oranla yüksek paya sahip olması Türkiye'nin yatırım malları ithalatında gümrüklerini 1980'li yıllardan itibaren yatırıma teşvik kapsamında sınırlamasıyla açıklanmaktadır.

Yatırım mallarının ve ara malların yüzdelerik payının artması tekstil sektöründe üretici kapasiteye yapılan yatırıma göstermektedir.

3.7.1.1 AB İçinde Gelişen Endüstri İçi Ticaret

Avrupa Birliği içinde sermaye yoğun-sermaye yoğun artmaktadır bu durumun tekstil sektörüne etkisi net değildir. Çünkü Türkiye ve Avrupa Birliği arasında sektörler arası ticaret daha yoğundur. Türkiye ayrıcalıklı anlaşmalara sahip bir ülke olarak karşılaştırmalı üstünlüğü bulunduğu tekstil sektörünün Avrupa içindeki Pazar

payını kaybetmek istememektedir. Türkiye'yi bu konuda rahatsız edecek husus Çin faktörünün yanı sıra düşük ücretli Doğu Avrupa ülkelerinin benzer ticari ayrıcalıklara sahip olması dolayısıyla Avrupa pazarındaki etkinliklerini artırma ihtimalidir.

3.7.1.2 Serbest Ticaret Antlaşmaları

Türkiye halihazırda EFTA; İsrail, Makedonya ve 10 MDAÜ ile Serbest Ticaret Anlaşmalarını yürürlüğe koymuştur. Ayrıca Fas, Tunus, Mısır, Filistin, Hırvatistan, Güney Afrika, Faroe Adaları ile müzakerelere başlamış, Malta ve Ürdün ile de müzakere hazırlıklarını yürütmektedir.

1980 yılından itibaren ithal ikameci sistemin yerine ihracata dayalı büyüme politikası izleyerek yeni pazarlar bulma ve ihracatını ürün bazında çeşitlendirme hedefini güden Türkiye için serbest ticaret anlaşmaları önemli ticari açılımlar yaratmaktadır. Yürütülen müzakerelerin tamamlanması halinde Türkiye, yaklaşık 40 ülke ve 800 milyona yakın nüfusla dünyanın en büyük serbest ticaret alanı içerisinde avantajlı koşullarda ticaret yapma imkanına sahip olacaktır.

Ölçek ekonomilerinin oluşmasında STA'lar, maliyetlerin minimize edilmesi ve pazarın büyümesi yönünde önemli avantajlar sunmaktadır. Serbest ticaret anlaşması imzalanmış üçüncü ülkelerden daha uygun koşullarda hammadde ve yarı mamul temin edebilecek olan Türk sanayicisi üretim maliyetlerini düşük tutabilecek, dünya piyasalarında rekabet gücünü artıracaktır. Özellikle MDAÜ'lerle gerçekleştirdiği serbest ticaret anlaşmaları, Türk Cumhuriyetleri ve Rusya ile olan ticareti de etkileyecek, söz konusu ülkelerle yakın işbirliği içerisinde olan MDAÜ'lerle, ortak yatırımlar gerçekleştirmek mümkün olacaktır⁵⁵.

3.7.2 Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye Tekstil Sektörü

3.7.2.1 Çin'in Etkisi

Türkiye ile Çin'in 1990'lı yıllarda endüstriyel uzmanlaşma patikaları farklıydı. Fakat 1990 sonrası iki ülkede emeğin uluslar arası iş bölümünde farklı bir entegrasyon

⁵⁵ Eko-Çerçeve (2002).Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Etkileri
<http://www.ekocerceve.com/img/haberler/GMRKBRLNNTRKYEEKONOMSNETKLER.doc>

yolu izlemiştir. Çin küresel üretim sürecinin ve üretim ağının bir parçasıdır. Çin'in ithalatı yüksek teknoloji parçalar ve bölümlerdir. Bu parça ve bölümler işlendikten sonra ihracatta kullanılmakta ve yerel üretim kapasitesini modernize etmekte kullanılmamaktadır. Bu sebeple Çin'in ihracatı ileri teknoloji parçalar içermektedir. Türkiye'de ise yüksek teknoloji ithalat daha çok sermaye mallarından oluşmaktadır. Teknoloji transferi ve üretici kapasiteye önemli ölçüde yatırım vardır. Ve Türkiye'nin dış ticareti Avrupa'nın imal ettiği ürünleri tamamlayıcı niteliktedir. Çin ve Türkiye ekonomik açıklığı benimsemiştir ve komşu ülkelerle dış ticaretini artırmıştır. Bu iki ülkede doğrudan yabancı yatırım gelmektedir. İki ülkenin belli ekonomik göstergelerinin karşılaştırılması da şöyledir: Ticari açıklığı gösteren X/GDP Çin'de %23 Türkiye'de %14 oranındadır. Dünya ticaretindeki payları ise Türkiye'de 1980 yılında 0.2 , 1990 yılında 0.4, 2000 yılında 0.6'dır. Çin'in değerleri ise 1980 yılında 0.9, 1990 yılında 1.7, 2000 yılında 4,3'tür. Çin'in imalat sanayii ihracatı büyümesi 1981-2001 arası %18'ken Türkiye'nin bu büyüme rakamı %13'tür. Çin ve Türkiye güçlü bir bölgesel birleşme içinde buldukları için dünya ticaretinde entegre olmuşlardır. Türkiye'de 23 sektör üzerinden 9 sektörde dikey uzmanlaşma söz konusudur. Çin'de ise 23 sektörden 14 sektörde dike uzmanlaşma vardır⁵⁶. Her ne kadar Çin Japonya ve Amerika ile daha fazla Avrupa ile daha az dikey uzmanlaşmaya gitse bile yine de ihracat kapasitesiyle Türkiye tekstil sektörünün Avrupa pazarı için ciddi bir rakiptir.

3.7.3 Gelişmiş Ülkelerdeki Gelişmeler ve Türkiye Tekstil Sektörü

Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne girmesi ve 2005 yılında gelişmekte olan ülkelere yönelik, özellikle Amerika'da kotaların kaldırılması bu pazarda daha düşük rekabet gücüne sahip ülkeleri sıkıntıya sokmaktadır. Türkiye'yi bu gelişmeler sonucunda daha ciddi bir rekabet ortamı beklemektedir. Beklentiler ara-malı ve yatırım malı ithalatının artmasıyla tekstil sektörünün üretici kapasitesini ve rekabet gücünü artıracığı yönündedir. Kalifiye iş gücü de bu rekabet gücünü artırıcı

⁵⁶ Zemonie F. vd.(2003) *Trade and technology transfer: a comparative study of Turkey, India and China* (www.cepii.fr/anglaisgraph/workpap/summaries/2003/wp03-16.htm)

niteliktedir. Avrupa pazarı ise tekstil sektörü için daha kararlı bir Pazar olarak durmaktadır.

3.7.3.1 Faktör Fiyatlarının Yakınsaması

Uluslararası ticaret teorilerine göre ticari liberalizasyon ve küreselleşme ülkeler arasında faktör fiyatlarını eşitlet⁵⁷. Sermayenin hareketliliği ticarete konu olan mal ve hizmetler emek kazancını benzer yapar. Bu yakınsama uluslar arası göç hareketi gerçekleşmese bile oluşur. Çalışmalar bu sonucu destekler gözükmemektedir. Trefler 33 ülkede yaptığı çalışmada ücret farklılıklarının temel sebebinin verimlilik farkı olduğunu söylemiştir. Bu durumda ücret yakınsamasının önüne geçen temel faktörün işçilerin verimlilik farkı olduğunu da söylemektedir⁵⁸. Gerçektende saatlik işçi maliyetleri düşük ücretli ülkelerde artmaya başlamıştır. Saatlik işçi maliyetleri Singapur, Kore, Tayvan ve Çin'de Portekiz'deki maliyetlerin üstüne çıkmıştır⁵⁹. Kuzey Amerika'da ise işçi maliyetleri Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yaklaşık olarak aynıdır. 1984-1994 arasında ABD tekstil, hazır giyim ve deri sanayiinde işçilik maliyetleri gelişmekte olan ülkelerin işçilik maliyetlerine yaklaşmaktadır. Bir çok Avrupa tekstil, hazır-giyim ve deri sektöründe saatlik işçi maliyetleri düşmektedir. Bunlara örnek İtalya, İngiltere ve İsveç'tir⁶⁰. İşçiye ödenen direk ücretlere gelince gelişmiş ülkelerde saatlik işçi maliyetleriyle karşılaştırıldığında saatlik direk ücret çok daha düşük düzeydedir. Toplam saatlik işçi maliyetlerinde saatlik direk ücretin payı gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde çok fazla farklılık göstermemektedir. Hong kong'da direk ücretin toplam saatlik işçi maliyetleri içindeki yüzdesi %96,8'ken, Danimarka'da bu oran %94,2'dir. Toplam Saatlik işçi maliyetlerinden farklı olarak saatlik direk ücret ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Avrupa, Kuzey Avrupa, Orta Avrupa, Güney Avrupa ve Asya'daki ülkelerde saatlik direk ücret farklılık gösterebilmektedir. Bu farklılıklar her ne kadar

⁵⁷ Rama M. (2003) *Globalization and workers in developing countries*

(www.worldbank.org/wbi/labormarkets/events/china/readings/oct27/rama27engl.pdf)

⁵⁸ Trefler, D. (1993). "International Factor Price Differences: Leontief Was Right!" *Journal of Political Economy* 101(6): 961-87.

⁵⁹ International Labour Organization (2004), *Labour market trends and globalization's impact on them*. (www.itcilo.it/english/actrav/telearn/global/ilo/seura/mains.htm)

gelişmekte olan ülkelerde Avrupa pazarına girmeyi sağlasa da gelişmiş ülkelerde yaşanan trend işçilik maliyetlerinin aşağı çekildiğidir. Bu sebeple Türkiye’de tekstil sektörü verimliliği artırmak suretiyle bu pazarda tutunmasını devam ettirmek zorundadır. Bunu uyumu sağlayamayan ülkeler sektörel olarak ciddi problemler yaşayabilir.

3.8 Türkiye Gıda Sektörü ve Türkiye’nin Değişen Karşılaştırmalı Üstünlüğü

Türkiye’de 1960’lı yıllardan itibaren tarım sektörü sanayi ve hizmetlere göre genel olarak çok daha yavaş büyümekte , dolayısıyla tarım katma değerinin GSMH içindeki payı giderek düşmektedir. Bu pay 1970-1979 döneminde ortalama %33 iken 1980-1989 döneminde %21 1990-1997 döneminde %16 olmuştur. Tarım katma değeri 1990 sonrası yıllık ortalama %1.5 büyürken sanayi katma değeri %6 büyümüştür.

1980 öncesinde , Türkiye ihracatının mal kompozisyonu tarımsal ürünlerde uzmanlaşmayı gerektiriyordu. 1970-79 dönemi tarım ürünleri ihracatının toplam ihracat içindeki payı düşse de Türkiye tarım ürünleri ihracatçısı konumunda idi. İşlenmiş sanayi ürünlerinin payı 1970’ lerde %19’ lardan; 1979’da %35 ‘lere kadar çıktı. İşlenmiş sanayi ürünlerin kategorisinde işlenmiş tarım ürünleri tekstilden sonra en yüksek oranı oluşturuyordu. Fakat işlenmiş sanayi ürünleri kategorisinde tekstilin payı işlenmiş tarım ürünlerine nazaran oldukça yüksek düzeyde bir artış göstermişti. 1970’lerde %4’ten 1979’larda %19’a çıkmıştı. Mal kompozisyonlarına göre ihracat Türkiye’nin toprak ve emek zengini bir ülke olarak ; tarımsal ürünlerin net ihracatçısı endüstriyel ürünlerin net ithalatçısı durumuna sokuyordu. 1980 sonrası ; ihracatın mal gruplarına göre seyri değişti. Sanayi ürünleri ihracatı tarım ürünleri ihracatının yerini aldı. Toplam ihracatta tarımsal ürünlerin payı 1980’lerde %57’den 1995’te %16’ya kadar düştü. Sanayi ürünleri ihracat payı 1980’lerde %29’dan 1990’larda %69’a kadar çıktı. Sanayi ürünleri ihracatı içinde; geleneksel ihracatçı sektör olan tekstil en yüksek payı oluşturuyordu. Tekstil sektörünün yanında geleneksel ihracatçı olmayan demir-çelik sanayi , kimya ,seramik sanayiide en yüksek

⁶⁰ International Labour Organization (2004), *Labour market trends and globalization’s impact on them.* (www.itcilo.it/english/actrav/telearn/global/ilo/seura/mains.htm)

ihracat artışı sağlıyordu.⁶¹ Türkiye ihracatında mal kompozisyonunun değişmesi yeni kalkınma stratejisinden kaynaklanıyordu. Bu kalkınma stratejisi sanayileşmeyi ihracat artışı ile sağlamak istiyordu. Tarım sektöründe istihdam diğer sektörler nazaran çok daha yüksek düzeydeydi. Tarım sektöründe yer alan geniş ve verimliliği düşük nüfus sanayi sektörüne çekilebilir böylece emek-yoğun ürünler üreten sanayi sektörü ihracat artışı ile beraber ciddi istihdam artışları yaratabilirdi. Tekstil ve Gıda sektörünün sınıflandırırken Tekstil sektörünün dinamik ve istihdam yaratıcı , Gıda sektörünün ise dinamik olmaması bu kalkınma stratejisinde belirlediği bir durumdu.

Türkiye'nin diğer ülkelere nazaran karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu sektörler dönemler itibari ile de farklılık göstermektedir. İhracatın tarımsal ürünlere dayandığı dönemler de Türkiye'nin karşılaştırmalı üstünlüğü tarım sektöründe idi. Çünkü Türkiye kaynak-yoğun (resource intensive) bir ülke konumunda idi. Ve tarım sektöründe çalışanların çoğu ücretsiz aile işçisi konumunda çalışıyordu. Kalkınma stratejisinde değişiklikle beraber kaynaklar tarımdan sanayi sektörüne aktarıldı. Bu durum Türkiye de emek-yoğun üretimde bulunan sanayi sektörünü hızlandırdı. Sanayi sektörü özellikle tekstil sektörü ihracat artışı ve istihdam artışı yaratarak dinamik bir sektör oldu. Fakat yine de istihdam artışı belli bir düzeyde kaldı. Bunun sebebi hem tarım sektöründen emek çekebilme yetisinin sınırlı olması (sosya-kültürel faktörlerin kadının piyasaya sunduğu emek arzını etkilemesi gibi), hem dış pazarlardaki rekabet ve rekabetin getirdiği belirsizlik ve Türkiye sanayi ürünleri ihracatı içinde sermaye-yoğun malların ihracatının son yıllarda gelişim göstermesiydi. (Demir-çelik, kimya sanayi, metal sanayi seramik gibi). Türkiye'nin karşılaştırmalı üstünlüğünün dönemler itibari ile farklılık göstermesi dinamik bir yapıya sahip olması dolayısı ile de Tekstil sektörünün yarattığı istihdam belli düzeylerde kaldı. Türkiye de karşılaştırmalı üstünlüğün sermaye-yoğun malların üretiminin olduğu sektörlerde hızlanması ise Türkiye ölçeğinde istihdam yaratan bir sektör olan tekstil sektörünü de etkiledi. Çünkü kaynaklar sermaye bu alana yönelerek karşılaştırmalı üstünlüğü bu alana taşıdı.⁶²

Gıda sektörü ise sektör sınıflandırmasında istihdam yaratıcı ama dinamik olmayan bir sektör olarak kaldı. Gıda sektörü genellikle iç piyasaya üretimini

⁶¹ Sarisoy S. "The Export Performance of Turkey following trade liberalization
<http://econserv2.bess.tcd.ie>

gerçekleştirdi ve ülkenin yerel tüketimdeki artış bu sektördeki istihdam koşullarını ihracat artışına nazaran daha önemli bir belirleyicisi oldu.⁶³ İthal rekabete de maruz kalan bu sektör artan ithalat oranlarına istihdam düşüşü ile tepki verdi.

⁶² Greenway, David and Sapsord(1996)''Trade Reform and changes in terms of trade in Turkey''VN(eds)Macmillan Press ltd :London p:52

⁶³ Erlat G.Measuring the impact of trade flows on employment in the Turkish Manufacturing Industry.(<http://sba.lue.edu.tr/orgs/meca/volume1/erlat.html>)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE TEKSTİL VE GIDA SEKTÖRÜNDE

İSTİHDAMI BELİRLEYEN ŞARTLAR

Küreselleşme ve uluslararası ticaretin Türkiye ekonomisi ve sektörler üzerindeki etkisini belirlemek için bu bölümde imalat sanayi temel alınmıştır. Bunun belli sebepleri vardır. Örneğin küreselleşmenin tarım sektörü üzerinde sınırlı bir etkisi vardır. Bunun sebebi Türkiye'nin temel tarım maddeleri ihracatçısı olması ve kalkınma stratejisi tarım üzerine dayanmasıdır. Gelişmiş ülkelerde özellikle dışarıdan gelen tarımsal ürünlere uygulanan kotalar küreselleşme ve dış ticaretin tarım sektöründeki emek piyasalarına etkisini sınırlı tutmaktadır. Türkiye'de ki hizmetler sektörü ise iç piyasaya dönük çalıştığından bu etki yine tarım sektöründe olduğu gibi sınırlı olmaktadır.

İmalat sanayi alt sektörlerinden tekstil sektörü ve gıda sektörü çalışma kapsamına alınacaktır. Çünkü tekstil sektörü ihracatçı bir sektör olması dolayısıyla gıda sektörü ise ithal rekabete maruz kalan bir sektör olması dolayısıyla uluslararası ticaretten etkilenmekte ve bu sektörlerdeki istihdam koşulları ve emek piyasası şartları dış ticaret etkisini daha yoğun olarak hissetmektedir.

Küreselleşme ve dış ticaretin Türkiye imalat sanayi alt sektörlerinden gıda sektörü ve tekstil sektörü üzerindeki etkisini belirleyebilmenin bir yolu bu sektörlere ait emek talebi fonksiyonlarının tahmin edilmesinden geçmektedir. Bu sektörlerdeki emek talebi fonksiyonu tahmin etmek emek talebini bir başka deyişle bu sektörlerde istihdam edilmek istenen işgücünü belirleyen içsel ve dışsal değişkenlerin belirlenmesinden geçer.

Emek talebi fonksiyonunun tahmini ile iki şey amaçlanmaktadır. Bunlardan birincisi sektörlerde, sanayiye ya da ekonomiye ait emek talebi esnekliklerinin hesaplanması, ikincisi ise emek talebini belirleyen içsel değişkenlerin (faiz, verimlilik, çıktı miktarı, reel ücret) ve dışsal değişkenlerin (ihracat ve ithalat) bu

sektörlerdeki istihdam koşullarını ve rakamlarını üzerinde etkisinin hesaplanmasıdır. Bu sektörlerdeki istihdam rakamlarının daha çok dışsal değişkenlerin belirleyiciliğinde olması, küreselleşme ve dış ticaretin bu sektörlerdeki istihdam rakamlarını etkilediği ve emek piyasası koşullarını belirlediği sonucunu verebilir. İstihdam rakamlarının daha çok verimlilik, faiz, ücret, çıktı miktarı gibi içsel değişkenlere bağlı olması ise tekstil ve gıda sektörünün yeterince küreselleşemediğinin ve istihdam rakamlarının ülkenin içsel koşullarının ve yerel piyasa şartları altında belirlendiğinin bir göstergesidir.

Bu çalışmada Türkiye imalat sanayi alt sektörlerinden olan tekstil ve gıda sektöründe emek talebi fonksiyonu tahmin edilecektir. Öncelikle uygulamanın birinci safhasında bu iki sektördeki istihdam rakamlarını belirleyen içsel ve dışsal değişkenler emek talebi fonksiyonunu belirleyen değişkenler olarak tahmin edilecektir. Ve bu iki sektörün istihdam rakamlarının hangi değişkenlere bağlı olduğu belirlenecektir. Eğer bu sektörlerde bir küreselleşme etkisi fark edilirse (istihdam rakamları daha çok dışsal değişkenlerin belirleyiciliği altında ise) uygulamanın ikinci bölümünde bu sektörlerle ait emek talebi fonksiyonu tahmin edilerek küreselleşme etkisinin emek talebini esnekleştirip esnekleştirmedeği incelenecektir. Birinci uygulama sonucunda sektörel olarak küreselleşme ve dış ticaret etkisi hissedilemezse tekstil ve gıda sektörünün emek talebi esnekliğinin hesaplanması bir anlam ifade etmeyecektir. Çünkü emek talebi esnekliği küreselleşme etkisinin dışında hesaplanmış olacaktır.

4.1 Tekstil Sektörü için Emek Talebi Fonksiyonunun Modellenmesi

Tekstil Sektöründe emek talebi; toplam üretimin, reel ücretlerin, verimliliğin, tekstil sektöründeki ihracatın, tekstil sektöründeki ithalatın, faiz oranlarının bir fonksiyonu olarak tahmin edilmektedir. Bu modelde istihdam koşullarını belirleyen içsel değişkenler ücretler, verimlilik, üretim miktarı ve faiz oranları olurken dışsal değişkenler ise tekstil sektöründeki ihracat ve ithalat rakamlarıdır.

Model aşağıdaki şekilde ifade edilebilir:

$$N=F(Q, W, P, X/GNP, M/GNP, R)$$

Burada;

- N: Tekstil Sektöründe emek talebi
- Q: Tekstil Sektöründe üretilen çıktı miktarıdır.
- W: Tekstil sektöründeki reel ücretler.
- X/GNP: Tekstil sektörü ihracatının milli gelire oranı.
- M/GNP: Tekstil sektörü ithalatının milli gelire oranı.
- R: Faiz oranı.
- P: Emek verimliliği.

Bu modelde 'N' tekstil sektöründe 1984-2001 dönemi itibarıyla çalışan sayısıdır. 'W' Tekstil sektöründe 1984-2001 itibari ile ücretli çalışanlara yapılan yıllık ödemelerin deflatöre bölünmesi ile bulunmuştur ve 1984-2001 dönemi itibari ile oluşturulan reel ücretlerdir. X/GNP ise tekstil sektörü ihracatının milli gelir içindeki oranı . tekstil sektöründeki ihracat rakamları (1984-2001) yılı itibari ile madde ve mamullere göre ihracat rakamlarından tekstil ve giyim eşyası kaleminden alınmıştır. Türkiye'nin toplam milli geliri ise Milli hesaplar bölümünden cari fiyatlarla toplam milli gelir bölümünden alınmıştır. Böylelikle tekstil ihracatının mili gelire oranı oransal olarak hesaplanabilmektedir. 'M/GNP' yani Tekstil sektörü ithalatının milli gelire oranı; Tekstil ürünleri ithalatının milli gelir içindeki oranı hesaplanmış olarak verilmediğinden ithal edilen tekstil ürünleri madde mamullerine göre ithalat rakamlarından alınmıştır. Madde mamullerine göre ithalat rakamlarının toplam milli gelire oranı oransal olarak hesaplanabilmektedir. Bu da çalışmada dışsal bir değişken olarak tekstil ithalatı oranının tekstil sektöründe emek talebini belirleyici bir etkisi olabilmesini sağlayabilmektedir. 'R' On iki ay ağırlıklandırılmış mevduat faizi 1984-2001 dönemi itibariyle alınmıştır. 'P' ise emek verimliliği emek başına düşen çıktı miktarıdır. 1984-2001 yılları arasında sabit çıktının çalışan sayısına bölünmesi ile elde edilmiştir.

Bu modelden beklenen sonuçlar aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

1. Tekstil sektöründe Q arttıkça N de artacağı beklenmektedir. Bir başka deyişle çıktı ve üretim miktarı arttıkça sektörün emeğe olan talebinin de artması beklenmektedir.
2. Tekstil sektöründe W arttıkça N'in düşmesi beklenmektedir. Yani reel ücretler arttıkça sektörün emek talebi azalacak ve çalışan sayısı da düşecektir.
3. Tekstil sektöründe X/GNP arttıkça bir başka deyişle bu sektörün ihracatının milli gelir içindeki payı arttıkça emek talebinin de artması beklenmektedir.
4. Tekstil sektöründe; M/GNP arttıkça N'in düşmesi beklenmektedir. Bir başka deyişle Türkiye tekstil ürünleri ithalatı arttıkça ve tekstil ithalatının milli gelir içindeki payı arttıkça tekstil sektöründe emek talebinin düşmesi beklenmektedir. Çünkü ithalat yolu ile dışarıda yapılan üretim yerli üretimin yerini almaktadır.
5. Tekstil Sektöründe faizler düştükçe emek talebinin artması beklenmektedir çünkü maliyetler azalmış ve yatırım için uygun ortam oluşmaya başlamış görünmektedir.
6. Tekstil sektöründe emeğin verimliliği arttıkça bu sektördeki istihdamın düşeceği, bir başka deyişle Emeğin verimliliği arttıkça emek talebinin düşmesi beklenmektedir.

Tekstil sektörü veri setindeki sütunların tanımlanması ise aşağıdaki gibidir.

(Ek:1-2)

Çalışma 1984-2001 yılları arasını kapsamaktadır ve yıl sütununda gösterilmektedir. GSMH (milyon dolar) sütununda ise hesaplamalarda kullanılan GSMH Cari fiyatlarla milli gelirinin milyon dolar cinsinden değeridir. (1984-2001 arası). Tekstil ihracat (milyon dolar) sütununda ise Tekstil sektörü ihracatının (1984-2001) dönemi arası milyon dolar cinsinden değeri gösterilmektedir. Bu sütundaki veri 1984-1988 arası Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Türkiye istatistik yıllığı ihracatın madde gruplarına göre dağılımından, 1989-2001 arası ise Türkiye istatistik yıllığı uluslararası standart sanayi sınıflamasına göre dış ticaret verilerinden

alınmıştır. Tekstil ithalat (milyon dolar) sütununda ise Tekstil sektörü ithalatının (1984-2001) dönemi arası milyon dolar cinsinden değeri bulunmaktadır. GDP deflatör sütunu ise tekstil sektörü veri sütunundaki dördüncü sütundur. Kbco sütunu kişi başına cari ödemeyi göstermektedir. Tekstil Sektöründe çalışanlara yapılan yıllık ödemelerin yine bu sektörde çalışan sayısına bölünmesi ile elde edilmiştir. Kbcc sütunu kişi başına cari çıktıyı göstermektedir ve tekstil sektöründe üretilen çıktı miktarının yine bu sektördeki çalışan sayısına bölünmesi ile elde edilmiştir. Kbsu sütunu tekstil sektöründe Kişi başına sabit ücreti göstermektedir. Kişi başına cari ödemelerin 2000 yılı sabit alınarak hesaplanarak elde edilmiştir. Ve kbsu sütununda yer alan bu veri tekstil sektörü emek talebini belirleyen değişkenlerden W yani reel ücret yerine kullanılacaktır.

Kbsc sütunu ise Kişi başına sabit çıktıyı göstermektedir. Kişi başına cari çıktının değerlerinden 2000 yılı sabit alınarak hesaplanmıştır. Ve kbsc sütununda yer alan bu veri tekstil sektörü emek talebini belirleyen değişkenlerden Q yani çıktı ve üretim miktarı yerine kullanılacaktır. Sfv sütununda ise sabit faktör verimliliği gösterilmektedir. Tekstil sektörü sabit çıktısının çalışan sayısına bölünmesi ile elde edilmiştir. Ve sfv sütununda yer alan bu veri tekstil sektörü emek talebini belirleyen değişkenlerden P yani verimlilik yerine kullanılacaktır. Tekstil ödeme sütununda ise tekstil sektöründe çalışanlara yapılan ödemeleri kapsamaktadır. Sabit çıktı sütununda ise tekstil sektöründeki çıktı ve üretim miktarının 2000 yılı çıktı miktarı sabitlenerek elde edilmiştir. Çıktı miktarı sütununda ise Tekstil sektörü çıktı ve üretim miktarıdır.

X/GNP sütunu ise Tekstil sektörü ihracatının milli gelir içindeki oranıdır. Ve X/GNP sütununda yer alan bu veri tekstil sektörü emek talebini belirleyen dışsal bir değişken olarak kullanılacaktır. M/GNP sütununda ise Tekstil sektörü ithalatının milli gelir içindeki oranı hesaplanmıştır. M/GNP sütununda yer alan bu veri tekstil sektörü emek talebini belirleyen dışsal bir değişken olarak kullanılacaktır. Faiz sütunu ise On iki ay ağırlıklandırılmış mevduat faiz oranını göstermektedir. Faiz sütununda yer alan bu veri tekstil sektörü emek talebini belirleyen içsel bir değişken olarak kullanılacaktır. Talep sütununda ise Tekstil sektöründeki çalışanların sayısı bulunmaktadır. Bağımlı değişken olarak modele dahil edilmiştir.

Tekstil sektörü veri setinden elde ettiğimiz değişkenler şu şekildedir.KBSU(kişi başına sabit ücret) modelde reel ücretleri , KBSC(kişi başına

sabit çıktı) modelde çıktı miktarını , SFV (sabit fiyatlarla faktör verimliliği) modelde verimliliği, X/GNP (ihracatın milli gelir içindeki oranı) modelde dışsal bir değişkeni , M/GNP (tekstil ithalatının milli gelire oranı) modelde yine dışsal bir değişkeni , faiz oranı modelde yer alan bir değişkeni , talep ise modelin bağımlı değişkeni olarak daha önce oluşturduğumuz emek talebi modeline uygun açıklayıcı değişkenler olarak girecektir.

Model , yeni değişkenler itibariyle şu şekilde tekrar yazılabilir:

$$N=F(kbsc , kbsu , sfv , x/gnp , m/gnp , r)$$

Dönüştürülmüş modelde (kbsc ; q çıktı miktarını) , (kbsu ; w reel ücretleri) , (sfv ; p verimliliği) , (x/gnp yine x/gnp 'yi) , (m/gnp yine m/gnp 'yi) , (r ise yine r faiz oranını) N ise emeğe olan talebi yani çalışan sayısını göstermektedir. Bu değişkene ait veri seti Ek 3'te verilmiştir.

Kurulan modelde içsel ve dışsal değişkenlerin açıklayıcılık gücü ve regresyon sonuçları şu şekildedir. (tablo 4.1 & 4.2)

Tablo 4.1 Tekstil Sektörü Regresyon Sonuçları

Variable	Coefficient	Std.error	t-value	t-prob	PartR1
Constant	2771,7	137,84	20,109	0	0,9735
Kbsu	0,066573	0,67117	0,099	0,9228	0,0009
Kbsc	0,11066	0,059392	1,863	0,0893	0,2399
Sfv	-0,094407	0,0068782	-13,726	0	0,9448
X/GNP	-4709,9	6410,6	-0,734	0,4783	0,0467
M/GNP	-2701,4	2502,7	-1,079	0,3035	0,0958
Faiz	5,6068	1,6655	3,366	0,0063	0,5075
R square =0,989299					
F(6,11) =169,48					
DW =1,31					
RSS =67023.80					

Tablo 4.2 Tekstil Sektörü Regresyon Sonuçları (Trend Değişkenli)

Variable	Coefficient	Std.error	t-value	t-prob	PartR1
Constant	2835,1	91,226	31,077	0	0,9898
Kbsu	1,6283	0,58716	2,773	0,0197	0,4347
Kbsc	0,015027	0,045537	0,33	0,7482	0,0108
Sfv	-0,1257	0,0090386	-13,907	0	0,9508
X/GNP	-6212	4195	-1,481	0,1695	0,1798
M/GNP	-5903,5	1818,1	-3,247	0,0088	0,5132
Faiz	10,385	1,6169	6,423	0,0001	0,8049
Trend	-53,916	13,522	-3,987	0,0026	0,6139
R square =0,995868					
F(7,10) =344,29					
DW =1.61					
RSS = 25580,33418					

Kurulan modelde içsel ve dışsal değişkenlerin yorumlanması ise şu şekildedir. kbsu (kişi başına sabit ücret) in katsayısı pozitiftir. Bir başka deyişle ücret arttıkça emek talebi de artmaktadır. Kbsc'nin katsayısı da pozitiftir. Üretim ve çıktı miktarı arttıkça emeğe olan talep artıyor gözükmektedir. Bu ücretin katsayısına nazaran daha fazla beklenen bir durumdur. Fakat bu iki değişkeninde t değerleri düşüktür. İstatiksel olarak anlamlı değildir. Sfv (sabit fiyatlarla faktör verimliliği) ise katsayı olarak negatiftir. Bir başka deyişle verimlilik arttıkça emek talebi düşmektedir. Sfv'nin katsayısı da istatiksel olarak anlamlıdır. Dışsal bir değişken olarak X/GNP'nin katsayısı beklendiği gibi çıkmamıştır. İhracat arttıkça emek talebi artması gerekirken ihracatın katsayısı negatif gözükmektedir. Ama bu değişkende istatiksel olarak anlamlı değildir. M/GNP'nin katsayısı beklendiği gibi çıkmıştır. İthalat arttıkça emek talebi düşmektedir. Ve ithalatın t değeri istatistiksel olarak anlamsızdır. Faiz değişkeni istatiksel olarak anlamlı bir değişken olarak emek talebini açıklar gözükmektedir. Ama yine de işareti beklendiği gibi çıkmamıştır.

Çünkü faizlerin düşmesi emek talebini arttırır gözükürken modelimizde faiz artışı emek talebini arttırır gözükmektedir. Trend değişkeni konulmadan yapılan emek talebinin en önemli belirleyicisinin verimlilik olduğu gözükmektedir. Verimlilik artışı emek talebindeki azalışları da beraberinde getirmektedir.

Regresyon sonuçları modele trend değişkenini eklediğimiz zaman şu şekilde olmuştur. Kbsu (kişi başına sabit ücret) arttıkça emek talebi artmıştır. Ve bu değişkenin katsayısı istatistiksel olarak anlamlıdır. Kişi başına sabit çıktı arttığı zaman emek talebi de artmıştır. Fakat kbsc'nin katsayısı istatistiksel olarak anlamsızdır. Sfv (sabit fiyatlarla faktör verimliliği) artıkça emek talebi düşmektedir. Trend değişkeni konulduğu zamanda verimlilik emek talebini açıklayıcı önemli bir unsurdur ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Tekstil ihracatı arttıkça emek talebi artması beklenmektedir. Ancak ihracat katsayısı istatistiksel olarak anlamsızdır. İthalat değişkeninin katsayısı beklendiği gibi çıkmıştır. İthalattaki bir artış emek talebini düşürmektedir ve katsayısı da istatistiksel olarak anlamlıdır. Regresyon sonuçlarına göre faiz değişkeninin katsayısı istatistiksel olarak anlamlıdır. Fakat katsayısının işareti beklendiği gibi çıkmamıştır.

Emek talebini belirleyen değişkenlerin bütünsellik içindeki yorumu ise şu şekilde yapılabilmektedir. Verimlilik artışı ile beraber çok sayıda kişi tarafından yapılan bir iş daha az sayıda kişi tarafından da yapılabilmektedir. Verimlilik artışı ücretlere azda olsa yansımıştır. Verimlilik artışı ve ücretlerdeki düşük büyüme girişimciyi faiz oranları yüksek olmasına rağmen yatırım yapmaya itmiştir. Fakat ihracat ve çıktı miktarındaki artışın tekstil sektöründeki emek talebine etkisi net değildir.

4.2 Gıda Sektörü İçin Emek Talebi Fonksiyonunun Modellenmesi

Gıda sektöründe de tekstil sektöründe olduğu gibi aynı emek talebi modeli kullanılmıştır. Bu model aşağıdaki gibidir.

$$N=F(q, w, p, x/gnp, m/gnp, r)$$

Burada:

- N= Gıda Sektöründe emek talebi
- Q: Gıda Sektöründeki üretilen çıktı miktarıdır.
- W: Gıda sektöründeki reel ücretler.
- X/GNP:Gıda sektörü ihracatının milli gelire oranı
- M/GNP: gıda sektörü ithalatının milli gelire oranı.
- R: Faiz oranı .On iki ay ağırlıklandırılmış mevduat faizi
- P:Emek verimliliği .

Bu modelde 'W' gıda sektöründe 1984-2001 itibari ile ücretli çalışanlara yapılan yıllık ödemelerin deflatöre bölünmesi ile bulunmuştur ve 1984-2001 dönemi itibari ile oluşturulan reel ücretlerdir. 'X/GNP' ise gıda sektörü ihracatının milli gelir içindeki oranıdır. Gıda sektöründeki ihracat rakamları (1984-2001) yılı itibari ile madde ve mamullere göre ihracat rakamlarından gıda ve içki tütün kaleminden alınmıştır. Türkiye'nin toplam milli geliri ise Milli hesaplar bölümünden cari fiyatlarla toplam milli gelir bölümünden alınmıştır. Böylelikle gıda ihracatının milli gelire oranı oransal olarak hesaplanabilmektedir. M/GNP gıda sektörü ithalatının milli gelire oranıdır. Gıda ürünleri ithalatının milli gelir içindeki oranı hesaplanmış olarak verilmediğinden ithal edilen gıda ürünleri madde mamullerine göre ithalat rakamlarından alınmıştır. Madde mamullerine göre ithalat rakamlarının toplam milli gelire oranı oransal olarak hesaplanabilmektedir. Bu da çalışmada dışsal bir değişken olarak gıda ithalatı oranının tekstil sektöründe emek talebini belirleyici bir etkisi olabilmesini sağlayabilmektedir. 'P' yani emek verimliliği ise emek başına düşen çıktı miktarıdır. 1984-2001 yılları arasında sabit çıktının çalışan sayısına bölünmesi ile elde edilmiştir.

Gıda sektörü için kurulan bu modelden beklentiler şu şekildedir:

Gıda sektöründe Q arttıkça N de artacağı beklenmektedir. Bir başka deyişle çıktı ve üretim miktarı arttıkça sektörün emeğe olan talebi de artması beklenmektedir. Gıda sektöründe W arttıkça N'in düşmesi beklenmektedir. Yani reel ücretler arttıkça sektörün emek talebi azalacak ve çalışan sayısı da düşecektir. Gıda

sektöründe X/GNP arttıkça bir başka deyişle bu sektörün ihracatının milli gelir içindeki payı arttıkça emek talebinin de artması beklenmektedir. Gıda sektöründe; M/GNP arttıkça N'in düşmesi beklenmektedir. Bir başka deyişle Türkiye gıda ürünleri ithalatı arttıkça ve gıda ithalatın milli gelir içindeki payı arttıkça gıda sektöründe emek talebinin düşmesi beklenmektedir. Çünkü ithalat yolu ile dışarıda yapılan üretim yerli üretimin yerini almaktadır. Gıda Sektöründe faizler düştükçe emek talebinin artması beklenmektedir çünkü maliyetler azalmış ve yatırım için uygun ortam oluşmaya başlamış görünmektedir Yani R arttıkça N 'in düşmesi beklenmektedir. Gıda sektöründe emeğin verimliliği arttıkça bu sektördeki istihdam düşer beklenmektedir. Bir başka deyişle Emeğin verimliliği arttıkça emek talebinin düşmesi beklenmektedir. Notasyon olarak ifade etmek gerekirse P arttıkça N'in düşmesi beklenmektedir.

Gıda sektöründe emek talebini belirleyen değişkenlerin çıkarıldığı veri setinin (Ek-4/5) devamı aşağıdaki gibidir:

Gıda sektöründe de tekstil sektöründe olduğu gibi emek talebini belirleyen değişkenler kbsü (kişi başına sabit ücret), kbcs(kişi başına sabit çıktı) sfv (sabit fiyatlarla faktör verimliliği) , faiz oranı ve x/gnp) gıda sektörü ihracatının milli gelire oranı ve M/GNP (ithalatın milli gelire oranı) ve bağımlı değişken olarak gıda sektöründeki emek talebidir (Ek-6).

Yeni değişkenlerin ilavesi ile model şu şekilde ifade edilebilir:

$$N=F(kbcs , kbsu , sfv , x/gnp , m/gnp , r)$$

Dönüştürülmüş modelde (kbcs ; q çıktı miktarını) , (kbsu ; w reel ücretleri) , (sfv ; p verimliliği) , (X/GNP yine X/GNP'yi) , (M/GNP yine M/GNP'yi) , (R ise yine r faiz oranını) N ise emeğe olan talebi yani çalışan sayısını göstermektedir. Bu değişkenler gıda sektörü veri setinden elde edilmiş değişkenlerdir.

Gıda sektöründe emek talebini açıklayacak değişkenlerin belirlenmesinden sonra oluşan model sonuçları aşağıdaki gibidir.

$$N=c(1)+c(2)*w+c(3)*q+c(4)*p+c(5)*x+c(6)*m+c(7)*r$$

Tablo 4.3 Gıda Sektörü Regresyon Sonuçları

Gıda Sektörü	Coefficient	Std. Error	t-statistics	Prob.
Variable				
Constant	205326.8	8058.094	25.48081	0.00
Kbsu	-169.8176	194.1346	-0.874741	0.4004
Kbse	3.80e-05	1.63e-05	2.336547	0.0394
Sfv	-6.893349	2.859749	-2.410473	0.0346
X/GNP	129600.7	177495.7	0.73 0163	0.4806
M/GNP	-7207.287	120269.5	-0.059926	0.9533
Faiz	-308.1898	83.14416	-3.706692	0.0035
R-squared	0,741792		DW1,545338	
Adj. R suq	0,600952			
S.E of Re	5786,528			
Sum Suq	3,68e+08			
Log	-177,0478			

Elde edilen bulgulara göre, Gıda sektörü emek talebi modelinde değişkenlerin katsayıları beklendiği gibi çıkmaktadır. Ücretler arttıkça emek talebi azalmaktadır çıktı ve üretim miktarı arttıkça emek talebi artmaktadır. ve verimlilik yükseldikçe emek talebi düşmektedir. İhracat arttıkça emek talebi artmaktadır ve ithalat emek talebini azaltmaktadır. Faizlerin artışı ile beraber emek talebi düşmektedir. Fakat katsayıları anlamlı olan değişkenler sırası ile çıktı ve üretim miktarı, verimlilik ve faiz olmaktadır. Buradan çıkarılacak sonuç tekstil sektöründe olduğu gibi gıda sektöründe de emek talebini belirleyen unsur dış ticaret etkisi ve küreselleşmeden çok (çünkü dışsal değişkenlerin katsayıları anlamsız) içsel değişkenlerden üretim miktarı , faiz ve verimlilik olmaktadır.

Küreselleşme süreci içerisinde tekstil sektörünü şu şekilde değerlendirebiliriz: Tekstil sektörünün dinamik bir sektör olarak istihdam oluşturma kapasitesi belirsizdir. İhracattaki artış istihdama etkisi net olarak belirlenmemektedir. Yüksek verimlilik ve düşük ücretler düşünüldüğünde tekstil sektörünün daha fazla pazar bulma ve daha fazla ihracat yapma ihtimali bulunabilmektedir. Fakat şu anda gözükten tekstil sektöründe emek talebini belirleyen ana unsurun verimlilik olduğunu göstermektedir.

Gıda sektörü ise ihracat ve ithalat rakamları göz önüne alındığında tekstil sektörüne nazaran daha az dinamik bir sektör olarak gözükmektedir. Yine bu sektörde de verimlilik yüksek ücretler düşüktür. Gıda sektöründe de emek talebini belirleyen ana unsurlar verimlilik , üretim miktarı ve faiz oranları olmaktadır.

SONUÇ

Literatürde küreselleşmenin üç önemli ayağı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi spekülâtif sermaye hareketlerindeki artış, ikincisi doğrudan yabancı yatırım miktarındaki artış ve üçüncüsü, bu çalışmada analiz edilmeye çalışılan, ticari liberalizasyondur. Ticari liberalizasyonla beraber ülkeler arası ticaret hacmi önemli ölçüde artmıştır. Ülkelerin ihracatçı ve ithalatçı sektörleri ticaret hacmindeki artıştan ve yoğunluktan sektörel anlamda etkilenmektedir. Ülkeler arası serbest ticaretin ticari liberalizasyonla artması ile beraber, ihracat ve ithalat rakamlarındaki artış ülkelerin ve sektörlerin emek piyasası üzerinde farklı etkiler yaratmıştır. Filipinler, Malezya gibi dışa entegre olmuş ihracatçı ekonomilerde ihracat artışlarının emek talebine pozitif etki yaptığı gözlenmektedir. Ticari liberalizasyon büyüme üzerinde de önemli etkilere sahiptir.

Emek arzı ve emek talebi de ticari liberalizasyon sonucu gelişen ticaret hacminden etkilenmektedir. Küreselleşme bireylerin emek arzına katılım kararında dolaylı bir etkiye sahiptir. Birey emek arzını piyasaya sunarken reel ücretlerden, ücret dışı gelirden ve diğer sosyo ekonomik faktörlerden etkilenir. Küreselleşme süreci, istihdamın yapısını, iş anlayışını ve iş formunu değiştirerek, atipik istihdamı yaygınlaştırarak, yarı zamanlı işleri çoğaltarak bireyin emek arzına katılım kararını etkilemektedir. Küreselleşmenin diğer göstergelerinden spekülâtif sermaye hareketleri, bu hareketlerin yol açtığı krizler ve emek piyasalarına etkileri bu çalışmada kapsam dışı bırakılmıştır. Örneğin, özellikle gelişmekte olan ülkelerde emeğin piyasaya arzını sunması ücret kadar ve ücret dışı gelirden de etkilenmektedir. Çalışan veya işçi piyasaya emeğini sunarken finans piyasalarının küreselleşmesi sonucu yatırım yaparak ücret dışı gelir elde edebilmektedir. Bu durum ise çalışanın piyasaya sunacağı emek arzını etkileyebilmektedir. Başka bir deyişle, küreselleşme olgusuna daha geniş bir perspektiften bakış, daha detaylı bir analizi gerektirmektedir. Literatürde de bu konuda sadece mikro ölçekli çalışmalar bulunmakta ve konu bireysel bazda incelenmektedir.

Emek talebi de küreselleşme süreci ile beraber değişim göstermektedir. Girişimci ya da işveren bu sürece zaman olarak, vasıf olarak, ücret olarak rekabet gücü olarak uyum sağlayabilen emeği tercih etmektedir.

Küreselleşme süreci farklı emek piyasalarını üzerinde farklı etkiler yaratmaktadır. Örneğin gelişmiş ülkelerde vasıfsız emeğe olan talep azalmaktadır. Çünkü gelişmiş ülkede belli sektörlerdeki işlerin büyük bölümü üçüncü dünyaya transfer edilmektedir. Dolayısıyla ticari liberalizasyon vasıflı ve vasıfsız emek arasındaki gelir makasının açılmasına ve vasıfsız emeğin ücretinin düşmesine neden olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise ihracat emek yoğun üretimlerle üretilen mallarda yoğunlaşmaktadır. Ticari liberalizasyonun bu ülkelerin emek piyasalarına etkisi ise bu ülkelerde vasıfsız emeğe olan talebin artması şeklinde görülmektedir.

Türkiye’de; dünyada yaygınlaşan serbest ticaret anlayışının ve ticari liberalizasyonun etkisini bünyesinde en yoğun olarak hisseden sektör tekstil sektörüdür. Çünkü ticari liberalizasyonla beraber tekstil sektörünün ihracatı artmıştır. Bu artış; daha yoğun bir rekabetin var olduğu Amerika pazarında ve daha durağan bir Pazar olan dolayısıyla daha düşük yoğunluklu rekabetin yaşandığı Avrupa pazarından elde edilmiştir. Türkiye tekstil sektörü emeğin yüksek verimliliği ile düşük ücretleri ile (gelişmiş ülkelere nazaran) girdiği ticari anlaşmalar ve katıldığı bölgesel ekonomik birliklerle bu pazarlardaki rekabet gücünü koruyacak gibi gözükmektedir. Fakat daha detaylı ticaret analizlerinin gerektirdiği endüstri içi ticaret giderek yaygınlık kazanmaktadır. Türkiye de emek yoğun bir üretimde bulunan tekstil sektörünün karşılaştırmalı üstünlüğünü sermaye yoğun mallar üreten demir çelik, kimya sanayi, metal sanayine dönüştüğü görülmektedir. Bu durum ise emek yoğun üretimde bulunan tekstil sektörünün ihracat artışı yolu ile istihdamı arttırmasını kısıtlamaktadır çünkü giderek daha az kaynak tekstil sektörüne yönlendirilmektedir. Yine de tekstil sektöründeki yüksek verimlilik göreceli düşük ücretler ve kararlı pazarların varlığı bu sektörün dinamik bir sektör olarak devam edeceğini göstermektedir. Gıda sektörü ise dinamik olmayan karşılaştırmalı üstünlüğünü kaybetmiş bir sektör olarak durmaktadır. Daha çok iç piyasaya üretim yaptığından yerel tüketimdeki artış bu sektördeki istihdamı arttırmaktadır.

Çalışmanın uygulama bölümünden elde edilen bulgulara göre tekstil sektöründe verimlilik yüksektir ve bu sektörde emek talebini açıklayan en önemli

unsur sektördeki verimlilik artışlarıdır. Verimlilik arttıkça tekstil sektöründeki emek talebi azalmaktadır. Tekstil sektöründe ücretler arttıkça emek talebi artmaktadır. Bu durum uluslararası pazarlar için yoğun bir rekabetin yaşandığı ülkelerin tekstil sektöründe Türkiye için dezavantaj gibi gözükmemektedir. Fakat ülkede mevcut fason üretimi saymazsak Türkiye tekstil sektörünün yüksek katma değerli ürünler üretmeye başladığı, markalaşmaya önem verdiği söylenebilir. Tekstil sektörü düşük katma değerli ürünlerin üretimini yavaş yavaş düşük ücretli ülkelere bırakmaktadır. Türkiye'nin ithal ettiği mal kompozisyonlarının ara malı ve yatırım mallarında artış Türkiye'nin üretici kapasitesine yatırım yaptığını göstermektedir. Tekstil sektöründe çalışanların da diğer ülkelere nazaran daha üretken ve verimli olması ve makina ve teçhizatla bu üretkenlikteki artışın desteklenmesi daha düşük çalışan sayısı ile daha fazla üretim anlamına gelmektedir. Bu da emeğin verimliliğinin artmasıdır. Verimliliğin artması ücretlere de yansımaktadır. Fakat tekstil sektörü 1980'lerden itibaren yakaladığı dinamik bir sektör olma durumunu başka bir deyişle ihracat performansı ile yüksek düzeyler de istihdam oluşturma becerisini kaybetmiş gözükmemektedir. Bulgular özellikle tekstil sektörünün ihracatının ve maruz kaldığı ithal rekabetinin bu sektördeki emek talebinin önemsiz bir belirleyicisi olduğunu göstermektedir. Bu durum küreselleşmenin ve ticari liberalizasyonun tekstil sektörü emek piyasalarındaki etkisini sınırlı tutmaktadır. Çünkü ticari liberalizasyonun getirdiği ihracat rakamlarındaki artış çalışan sayısında önemli etkiler yaratmamaktadır. Fakat emek verimliliği yüksek olan bu sektör , vasıflı işçiye yönelerek , kararlı pazarlarında mevcudiyeti ile , dinamizmini koruyacak gibidir. Özellikle tekstil sektörü üretimin basit bir emek-yoğun üretimden vasıflı emek ve teknoloji yoğun üretime geçebilme başarısı tekstil sektörüne farklı bir yön vermektedir. Artık tekstil sektörü ihracatını sadece büyük uluslararası şirketlere tamamlayıcı mal ihracatına dayandırmamaktadır. Artık tekstil sektörü dış pazarlara ikame mal da üretmektedir. Her ne kadar endüstri-içi ticaret tekstil sektöründe düşük oranlarda olsa bile tekstil sektörü; bu sektörde uzmanlaşma ve ürün farklılığı yaratarak dinamizmini koruyacak gibi görünmektedir.

Türkiye tekstil sektöründe ihracatın ve ithalatın emek talebinin önemsiz bir belirleyicisi olması şu anlama gelmektedir. Artık tekstil sektörü Türkiye de 1980 -90 döneminde olduğu gibi toplam istihdamdaki artışın önemli bir kısmını

oluşturmayacaktır. Küreselleşme etkisi ile düşük ücretli ekonomilerle gireceği Pazar rekabeti ancak belli pazarlar için olacaktır. Çünkü zaten Türkiye kurduğu bölgesel birliklerle, ekonomik anlaşmalarla kararlı bir pazarı sağlamış gözükmektedir. İhracatın ve ithalatın tekstil sektöründe emek talebinin önemsiz bir belirleyicisi olması akla şu soruyu getirmektedir. Bu soru da küreselleşme etkisinin Türkiye tekstil sektöründe emek piyasaları üzerinde ne kadar etkili olduğu sonucudur. Küreselleşme olgusuna daha geniş bir perspektiften bakış bunu açıklayacak gibi gözükmektedir. Teknolojinin küreselleşmesi Türkiye tekstil sektöründe verimliliği arttırmaktadır. Verimlilik artışı düşük ücret büyümesi ile birleşince bu sektörün rekabet gücünü arttırmıştır. Teknolojinin küreselleşmesi emek verimliliğini arttıran bir unsurdur. Küreselleşmenin etkisi (ticari liberalizasyon ve ithalat ve ihracattaki artış) belki Türkiye tekstil sektöründe istihdam rakamlarını toplamda arttırmamaktadır fakat bu sektörde emeğe olan talebin mahiyetini değiştirmektedir. Daha ileri teknolojiyi kullanabilen daha yüksek vasıflı emeğe talep artmaktadır. Bu durum da tekstil sektöründe çalışan daha vasıflı emeğin ücretlerine yansımaktadır.

Türkiye Gıda sektöründe ise emek talebinin belirleyicileri verimlilik ve üretim miktarındaki artıştır. Tekstil sektörüne nazaran daha içe dönük bir sektör olan gıda sektöründe iç piyasaya yapılan üretimin artışı bu sektördeki emek talebini arttırmaktadır. Çalışanların önemli bir oranı kadın çalışanlardan oluşmaktadır. Ve ücretler düştükçe gıda sektöründe emeğe olan talep artmaktadır. Her ne kadar 1970'li yıllardaki karşılaştırmalı üstünlüğünü yitiren gıda sektöründeki düşük ücretler , hammaddeye kolay erişim dışı daha fazla entegre olması halinde gıda sektörünün ihracatçı bir sektör olabileceği ve emek yoğun bir üretimde bulunması dolayısı ile ihracat artışının emek talebine pozitif etkide bulunacağı şeklinde sinyaller vermektedir. Çünkü bu sektör hem düşük ücretleri hem de hammadde kaynakları ile rekabet edebilme gücüne sahiptir.

Küreselleşmenin Türkiyedeki emek piyasaları üzerinde yarattığı etkileri daha kesin bir biçimde ortaya koyabilmek için küreselleşmenin spekülâtif sermaye hareketlerinde ve doğrudan yabancı yatırımlarda meydana getirdiği artışların da analize ilave edilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada sadece küreselleşmenin ticaret liberalizasyonu kanalıyla emek piyasaları üzerinde ortaya çıkardığı etkiler analiz edilerek elde edilen bulgular yorumlanmaya çalışılmıştır. Çalışmada amaçlanan

tekstil ve gıda sektöründeki ithalat ve ihracat hacminin tekstil ve gıda sektörünün emek piyasalarındaki emek talebini belirlemede etkili olup olmadığının bir analizidir. Küreselleşmenin tekstil ve gıda sektörü emek piyasalarına etkisini belirlemek için daha detaylı analizlere ve ekonometrik çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ansal H. (2000). *Türkiye Emek Piyasasının Yapısı ve İşsizlik*, İstanbul:Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Arndt. S. W. (1997). Globalization and the Open Economy. *American Journal of Economics & Finance*, Vol. 8 No:1, p71-97
- Birleşmiş Milletler Endüstri Geliştirme Organizasyonu, (2000).*spreading the gains From globalization* (<http://www.unido.org/userfiles/timminsk/industry&ldcs.pdf>)
- Baldone S. vd. (2000). *International fragmentation of Production and competitiveness in the textile and apparel Industry*.
- Baldwin,Robert E (1995).*The effect of Trade and Foreign Direct investment on employment and relative wages*,National Bureau of Economic Research ,working paper (www.ucop.edu/file/conferences/grad-conf/2004/white.pdf)
- Blaug M. (1985). *Economic Theory in Retrospect*, Cambiridge University Press.
- Bliss C. J. (1975). *Capital Theory and the Distribution of Income*, New York: American Elsiver.
- Bozkurt V. (2000). *Küreselleşmenin İnsani Yüzü*, İstanbul: Alfa Basım San.
- Bussiness Week (2004) *One Giant global labor pool*. www.businessweek.com/bwdaily/dnflash/mar2004/nf20040322_2619_db079.htm
- Chinoy S. International Trade and Labor Markets Evidence From Turkey.
- Currie,J and A Harrison.(1997) . *Trade Reform and Labor Market Adjustment in Morocco*,Journal of Labor economics www.dsl.nber.org/papers/w6915.pdf
- Davutoğlu A. (2002). *Küresel Bunalım*, İstanbul: Küre Yayınları.
- David S. (2004). Competition and the Capital-Labor Conflict. *European Economic Review*, Vol. 48 Issue 1, p25-39.
- David G. (2001)*Globalization and labor Market*. (www.nottingham.ac.uk/economics/leverhulme/eseach_papers/01_29.pdf)
- DeRosa D. (2000) *Globalization, trade liberalization, and goal attainment in developing countries*. (members.verizon.net/~vze4t2fm/br09.htm)
- Downess A. vd. The Impact liberalization and Globalization on Labor Market Policies in Latin America and Carrabbian.

- Dikmen A. A. (ed.) *Küreselleşme Emek Süreçleri ve Yapısal Uyum*, Ankara: İmaj Yayıncılık
- Douglas K. (2002). *Theorizing Globalization* (http://gseis.ucla.edu/faculty/kellner/papers/theory_glob.htm)
- Erlat G. Measuring the Impact of Trade Flows on Employment in the Turkish Manufacturing Industry. (<http://sba.lue.edu.tr/orgs/meca/volume1/erlat.html>)
- Echkel C. (2003) Labor Market Adjustment to Globalization: Unemployment Versus Relative Wages. *North American Journal of Economics & Finance*, Vol. 14 Issue 2, p173-199.
- Edmonds E. vd. Trade liberalization and House Hold Labor Supply in a Poor Economy Evidence From Vietnam.
- Eko-Çerçeve (2002).Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Etkileri <http://www.ekocerceve.com/img/haberler/GMRKBRLNTRKYEEKONOMSNETKLER.doc>
- Ercan E. (2002). Changing World Trade Conditions Force the Turkish Textile And Apparel Industry to Create New Strategies. *Journal of Textile and Apparel, Technology and Management*. Vol:2 Issue IV
- Erdinç Y. (2001) *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eric Maurun ,David Thesmar Mathias Thoening. *Globalization and demand for skill: An export based channel*
- Fajnzylber P. Labor Demand and Trade Reform in Latin America.
- Frenkel S. vd. (2002) Logics of Action, Globalization and Changing Employment Relations in China, India, Malaysia. *Industrial and Labor Relations Review*. Vol :55No :3 s.387-412
- Froehle R. *Occupational Supply / Demand Analysis: Approaches and concerns* (<http://socrates.cdr.state.tx.us>)
- Ghose A. (2000/3) *Trade liberalization and manufacturing employment* (<http://www.ilo.org/public/english/employment>).
- Greenway, David and Sapsord (1996). *Trade Reform and changes in terms of trade in Turkey*. Macmillan Press ltd: London p:52
- Giovanni S. F. vd. Measuring the Effect of Globalization on Labor Demand elasticity.

- Halliday F. (2002) *2000'lerde Dünya*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Hamermsh D. S. (1988) *The Economics of Work and Pay*, New York : Harper & Row.
- Harrison A. (2002) Has globalization Eroded Labor's share ; Some Cross-Country Evidence.
- International Labour Organization (2004), *Labour market trends and globalization's impact on them.* (www.itcilo.it/english/actrav/telearn/global/ilo/seura/mains.htm)
- Kazgan G. (1997) *Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen*, İstanbul: Altın Kitapevi.
- Kayalı R. (1995) History of Economic Thought , Lecture Notes
- Kılıç C. (2000). *Türkiye 'de kadın işgücüne katılım oranları ve gelişen sanayi merkezleri açısından görünümü* (www.dicle.edu.tr/~khuka/10.htm)
- Kiirov D. (1999) The Impact of International Migration on the Labor Market of South Africa.
- Kutal G. (2000). *Küreselleşmenin Emek Piyasaları Üzerine Etkisi.* (İş hukukuna ilişkin sorular ve çözüm önerileri 2000 yılı Ekim toplantısı,)
- Lovering J. Globalization, Unemployment and Social Exclusion in Europe.
- Lee J. vd. Globalization, employment instability and employee training programs in Taiwan.
- Maovas I. vd. (2004) Trade Liberalization and Labor Demand Elasticities.
- Maurin E. vd. (2002) Globalization and the Demand For Skill an Export Based Channel. *Social Science Research Network Electronic Library.*
- Mudd S.(2004) *Integration and the European Business Environment*
- Palley T. vd.(1999) The Economics of Globalization a Labor View.
- Rama M. (2003) *Globalization and workers in developing countries* (www.worldbank.org/wbi/labormarkets/events/china/readings/oct27/rama27engl.pdf)
- Revenga Ana L.(1997)'Employment and wage effects of trade liberalization :The case of Mexican Manufacturing Industry' Journal of Labor economics, February (www.ucop.edu/ile/conferences/grad-conf/2004/white)

- Rourke K. (2000). vd. Summary of When Did globalization Begin, Nov.
(<http://econserv2.bess.tcd.ie/korourke/nber7632.pdf>)
- Sarısoy S. *The export performance of Turkey following trade liberalization.*
(<http://econserv2.bess.tcd.ie>)
- Slaughter M. (2001) International Trade and Labor Demand Elasticities. *Journal of International Economics*, Vol. 54 , p27.
- Slaughter M. vd. (1997) Does Globalization lower wages and export jobs.
International Monetary Fund; Economic Issues No:11.
- Suryahadi A. vd. (2001) Openness, Technological Change and Labor Demand in Pre-crisis Indonesia. *Asian Economic Journal*, Vol. 15 Issue 3, p239-75.
- Soyak A. (der.) (2002) *Küreselleşme: İktisadi Yönelimler ve Sosyopolitik Karşıtlıklar*, İstanbul: OM Yayınları.
- Şenses F. (2001) *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şimsek B. (2000) İşgücü Piyasalarının küreselleşmesi ve küresel işgücü Piyasasında Ulusal İşgücü Piyasalarının Yeri. (<http://www.isguc.org/birgul1.htm>)
- Trade Theory; Consequences of trade for Labor markets and Employment
(chapter, 2). (www.iie.com/publications/hapters_preview/57/2iie2415.pdf)
- Trefler, D. (1993). "International Factor Price Differences: Leontief Was Right!"
Journal of Political Economy 101(6): 961-87
- Tristan D. (2003) The Emerging Global Labor Market. *Texas Labor Market Review*.
- Ulagay O. (2001) *Küreselleşme Korkusu*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Uyar S. (2002) Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Etkileri. *Dış Ticaret Dergisi* sayı:20
- Voyvoda E. vd. (1999) Patterns of productivity growth and the wage cycle in Turkish manufacturing (www.bilkent.edu.tr/~yeldane/V&Y99.PDF)
- Zemonie F. vd.(2003) Trade and technology transfer: a comparative study of Turkey, India and China (www.cepii.fr/anglaisgraph/workpap/summaries/2003/wp03-16.htm)
- Zahariadis Y. vd. (2002) Deep integration in the EU-Turkey customs Union: A preliminary analysis based on the GTAP model. (www.shcf.ac.uk/~desg/cinfo/cpapers/zahariadis.pdf)

Zedillo, Ernesto (2000) '*Globalization and the changing roles of states*'
(<http://www.trilateral.org/annmgts>)

EKLER

Ek-1

Tekstil Sektörü Veri Seti

YIL	GSMH (milyon dolar)	Tekstil İhracatı (milyon dolar)	tekstil ithalatı (milyon dolar)	GDPDE FL	kbco	kbcc	kbsu	kbcs	stf	tekst ödeme	ÇIKTI	verimlil ik	X/GNP	M/GNP	faiz	Talep
1984	59,098	1,267	0,861	48,5	0,7	7,3	1348,1	14846,3	25364,0	163.465 300	1.651.7 21	7,307	0,02145	0,01457	45	226052
1985	66,891	1,208	1,809	52,9	1,0	10,6	1469,0	16177,6	26523,0	232.569 500	2.490.9 96	10,575	0,01806	0,02704	55	235548
1986	75,173	1,245	2,538	35,6	1,3	16,1	990,1	10905,5	17698,1	320.167 900	3.824.5 38	16,077	0,01657	0,03376	48	237887
1987	85,979	2,197	2,937	33,5	2,0	25,8	930,9	10255,8	15450,4	501.903 300	6.606.9 42	25,788	0,02555	0,03416	52	256189
1988	90,690	2,321	3,624	69,7	3,4	41,1	1938,7	21354,4	29576,5	942.499 900	11.464. 198	41,172	0,0256	0,03996	83,9	278744
1989	107,544	1,972	0,176	75,5	6,1	69,2	2101,1	23142,1	30501,5	1.773.3 75.400	20.269. 045	69,209	0,01834	0,00164	58,83	292863
1990	150,758	2,129	0,316	57,6	10,5	105,0	1610,4	17725,0	23089,7	3.106.2 52.000	31.079. 403	104,955	0,01412	0,0021	59,35	296119
1991	150,168	2,242	0,426	59,2	23,8	188,7	1666,1	18275,2	26804,4	6.253.7 61.100	49.527. 418	188,680	0,01493	0,00284	72,7	262491
1992	158,122	2,629	0,566	63,5	33,4	349,5	1795,8	19757,8	26312,3	9.658.1 65.000	100.934 .738	349,540	0,01663	0,00358	74,24	288759
1993	178,715	2,644	0,856	67,4	57,8	589,3	1927,4	21178,1	27804,0	16.905. 478.000	172.217 .831	589,320	0,01479	0,00479	74,76	292231
1994	132,302	3,419	0,980	107,3	92,2	1526,0	3069,5	34314,9	45329,0	26.663.	441.246	1.526,1	0,02584	0,00741	95,56	289149

1995	170,081	4,109	1,600	87,2	168,5	2762,8	2587,5	29402,3	35003,7	370,000	.859	80	0,02416	0,00941	92,32	319167
1996	183,601	4,365	1,894	78,0	317,3	4112,5	2482,3	27955,0	29842,9	113.572 .982,00 0	1.472.0 07.756	4.112,5 00	0,02377	0,01032	93,77	357935
1997	192,383	5,354	2,052	81,2	605,2	7952,4	2859,5	32778,6	31994,7	241.401 .708,00 0	3.171.9 64.989	7.952,3 50	0,02783	0,01067	96,56	398871
1998	206,552	5,921	2,022	75,3	1055,3	12978, 1	3145,8	36000,7	34307,5	439.993 .190,00 0	5.411.1 07.987	12.978, 146	0,02867	0,00979	95,5	416940
1999	185,267	5,687	1,664	55,8	1883,7	19906, 1	3431,1	36947,4	37665,9	698.201 .676,00 0	7.378.1 63.855	19.906, 060	0,0307	0,00898	46,73	370649
2000	200,002	5,883	1,880	50,9	2775,6	30567, 3	4187,7	46119,1	46119,1	1.072.136 .029,000	11.807, 430.76	30.567, 810	0,02941	0,0094	45,64	386276
2001	148,166	6,131	1,704	55,3	4302,1	47379, 4	4302,1	47379,4	47379,4	1.661.810 .844,950	18.301, 517.68	30.567, 810	0,04138	0,0115	62,5	386276

Ek-2

Değişkenler Tablosu

YIL	talep	kbsu	kbsc	sfv	X/GNP	M/GNP	faiz
1984	2260,52	1348,143	14846,26	25364,04	0,021446	0,014569	45
1985	2355,48	1469,004	16177,64	26523,04	0,018063	0,027044	55
1986	2378,87	990,1385	10905,51	17698,14	0,016567	0,033762	48
1987	2561,89	930,8754	10255,82	15450,42	0,025547	0,03416	52
1988	2787,44	1938,689	21354,4	29576,54	0,025595	0,03996	83,9
1989	2928,63	2101,138	23142,06	30501,53	0,018337	0,001637	58,83
1990	2961,19	1610,445	17725,04	23089,71	0,014122	0,002096	59,35
1991	2624,91	1666,133	18275,2	26804,44	0,01493	0,002837	72,7
1992	2887,59	1795,777	19757,84	26312,27	0,016626	0,00358	74,24
1993	2922,31	1927,371	21178,1	27803,96	0,014795	0,00479	74,76
1994	2891,49	3069,541	34314,92	45328,98	0,025842	0,007407	95,56
1995	3191,67	2587,49	29402,34	35003,7	0,024159	0,009407	92,32
1996	3579,35	2482,269	27954,99	29842,86	0,023774	0,010316	93,77
1997	3988,71	2859,509	32778,61	31994,71	0,02783	0,010666	96,56
1998	4169,4	3145,806	36000,7	34307,53	0,028666	0,009789	95,5
1999	3706,49	3431,129	36947,39	37665,9	0,030696	0,008982	46,73
2000	3862,76	4187,712	46119,07	46119,09	0,029415	0,0094	45,64
2001	3862,76	4302,133	47379,38	47379,38	0,041379	0,011501	62,5

Gıda Sektöründeki Veri Seti

YIL	GSMH	Gıda ihracat	Gıda ithalat	DEFLATÖR	kbec	kbcu	kbsu	kbsc	sfv	Gıda ödeme	Sabit çıktı	çıktı	X/GNP	M/GNP	FAİZ	TALEP (Çalışan sayısı)
1984	59.098	2.14	0.35	36.13	0.82	11.55	2.26	31.96	31.96	159395.2	6233203	2252264	0.036226	0.005866	45	195042
1985	66.891	1.93	0.29	55.24	1.11	17.29	2.00	31.30	31.30	213823.7	6054159	3344576	0.028865	0.004327	55	193402
1986	75.173	2.14	0.26	74.92	1.41	24.16	1.88	32.24	32.24	272873.1	6233664	4685542	0.028496	0.003475	48	193965
1987	85.979	2.49	0.37	100.00	2.07	35.30	2.07	35.30	35.30	391060.1	6680419	6680419	0.028930	0.004276	52	189223
1988	90.69	2.76	0.18	169.73	3.14	63.70	1.85	37.53	37.53	591968.7	7079308	12015409	0.030447	0.001982	83.90	188637
1989	107.544	0.85	0.57	297.84	6.96	109.69	2.34	36.83	36.83	1374097.8	7266464	21642316	0.007738	0.005328	58.83	197304
1990	150.758	0.86	0.09	469.52	14.41	182.31	3.07	38.83	38.83	2715218.4	7314411	34342841	0.005691	0.000597	59.35	188373
1991	150.168	1.16	0.77	747.34	30.80	346.15	4.12	46.32	46.32	5647960.9	8493389	63474273	0.007336	0.005128	72.70	183371
1992	158.122	1.28	0.91	1221.85	55.60	606.17	4.55	49.64	49.64	10272795	9172083	112069022	0.008063	0.005755	74.24	184759
1993	178.715	1.31	0.99	2044.83	94.71	1115.43	4.63	54.55	54.55	16819756	9684774	198092087	0.007336	0.005562	74.76	177593
1994	132.302	1.73	1.02	4238.28	163.34	2329.78	3.85	54.97	54.97	27590531	9285028	393525623	0.013061	0.007710	95.56	168911
1995	170.081	2.06	1.79	7931.97	268.63	4700.34	3.39	59.26	59.26	45326663	9998868	793106931	0.012130	0.010530	92.32	168734
1996	183.601	2.19	2.02	14119.63	449.90	8307.34	3.19	58.84	58.84	77643216	10153693	1433663982	0.011950	0.010997	93.77	172578
1997	192.383	2.45	1.77	25587.35	886.82	15510.68	3.47	60.62	60.62	157404893	10759366	2753036668	0.012756	0.009221	96.56	177493
1998	206.552	2.06	1.48	44859.12	1688.72	27946.58	3.76	62.30	62.30	315465925	11637868	5220645558	0.009959	0.007141	95.50	186808
1999	185.267	1.74	1.07	69868.16	3139.75	43871.63	4.49	62.79	62.79	563168342	11262815	7869122712	0.009413	0.005781	46.73	179367
2000	200.002	1.56	1.19	105444.99	4932.40	64947.44	4.68	61.61	61.61	860211262	10744993	11326833179	0.007795	0.005965	45.64	174400
2001	148.166	1.79	1.03	163739.97	7660.02	97421.16	4.68	59.50	59.50	133590808	10376360	16990249758	0.012074	0.006945	62.50	174400

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Özgür İYİLİKÇİ
Anne adı : Hafize
Baba adı : İsmail
Doğum yeri ve Tarihi : Antakya, 23/04/1972
Lisans Eğitimi ve Mezuniyet Tarihi : Boğaziçi Üniversitesi, 1998
Çalıştığı Yer ve Adresi : Pamukkale Üniversitesi İ.İ.B.F DENİZLİ
Yabancı Dil : İngilizce

